

РУСИНСЬКИЙ 2012 АЛЬМАНАХ

РУСИНСЬКИЙ АЛЬМАНАХ 2012

Составителі:

Др. Проф. Антоній Лявинец отв. редактор
Др. Маріанна Лявинец гл. редактор
Др. Степан Лявинец техн. редактор
Тел.: 36-1-303-38-52 E-mail: lavinec@freemail.hu

Позбрати матеріали помогали:

**М. Алмашій, Й. Ботлік, Д. Папуга, О. Повч,
И. Скиба, Др. Я. Сабов.**

Графічна убярда, преламованя: **Андрій Манайло**

**Выдания Русинського Самоуправління Йожефвароша
и Вседержавного Общества Русинської Інтелігенції
имени Антонія Годинки
Русинського Самосправованя Будапешта
и Русинського Самосправованя Уйбуди**

Появлення видання пудпоровали:

**Русинські Самоуправління VI и XVI районув Будапешта,
Русинські Самоуправління Ваца и Ерда.**

Печать: AMG experts Bt.

Тираж: 1000 фалатув

HU ISSN: 1788-9359

RUSZIN ALMANACH 2012

Szerkesztők:

Dr. prof. Lyavinecz Antal felelős szerkesztő

dr. Lyavinecz Marianna főszerkesztő

dr. Ljavinyec Sztjepán technikai szerkesztő

Tel.: 36-1 303-38-52 E-mail: lavinec@freemail.hu

Grafikai szerkesztés, tördelés: **Manajló András**

ORSZÁGOS IDEGENNYELVŐ KÖNYVTÁR
BUDAPEST

L. SZ.: 135925

**A Józsefvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat,
a Hodinka Antal Országos Ruszin Értelmiségi Egyesület,
Fővárosi Ruszin Önkormányzat és Újbuda Ruszin Önkormányzat
közös kiadványa**

**A kötet megjelenését
Budapest VI és XVI ker. Ruszin Önkormányzatok,
illetve Váci és Érdi Ruszin Önkormányzatok támogatták**

Kivitelezés és nyomda: **AMG experts Bt.**

Példányszám: 1000 db.

HU ISSN: 1788-9359

СПЕРЕДСЛОВО

Честовані читателі!

Діла Вседержавного Общества Русинської Інтелігенції ім. А. Годинки 2012 рук був воистину критичным не лем тому, ош позад газдувської ситуації у Европі и у Мадярщині значно ся уменьшили возможности фінансового подпоровання цивільных організацій, айбо и позад того, ош мали сьме воплотити ті проекты, котрі уже за традиційов робили сьме усе. А то были и наші культурні маніфестації: конференція панмяти А. Годинки, День А. Духновича, вечер панмяти Д. Задора, видання книги «Русины. Книга діла русинської молодежи Мадярщины». За многі роки видаваня русинського Календаря-Алманаха не было такого, оби сьме перестали видавати позад фінансовых причин. Діла нас то є принципом и приміром континуїти нашої діяльності на полі подпорованя и проявленя на ділі русинської идентити и живого русинського языка. Появленя сього 13-го за шором и единственного у Мадярщині видання такої форми має своїх подпорователюв. Його цінять и критикувуть, давають цінні совіти, матеріали, як у славистичному світі, так и у исторично-научному, витварному и літературному світі. Його чекавуть многі, ко годен и хоче кріпити русинських дух, русинську культуру, русинську идею. Як и у видані прошлого рока, так и у сьому, мы публікуєме матеріали не лем на материнському языку, айбо и дакулко статей по-мадярськы. Даєме очерки про знамых Русинув, про діяльність котрых мало знали сьме. Думаєме, ош не лем Русинам Мадярщины интересантно буде познакомити ся из творчеством сих великих особностей. Появленя сього видання подпоровали самосправованя, ко як муг, а май значну подпору у сьому дустали сьме уд Столичного Русинського Самосправованя. Шкода, ош за многі годы появленя русинського Календаря-Алманаха Вседержавное Русинское Самосправованя не стало єдным из издавателюв, айбо издавателями стали: Русинское Самосправованя Будапешта и Русинское Самосправованя Уйбуды. Вседержавное Общество Русинської Інтелігенції ім. А. Годинки уже многі роки має тісні контакти из русинами многих держав и веде активну сполупрацю из Світовов Радов Русинув, котра мотивує нас на далшу активність. Дуже чекаєме великое событие – проведення XII. Світового Конгреса Русинув, котрый ся отбуде у Мукачові и Сваляві. Надієме ся ош нам ся подарить выграти грант и провести II. Межинародный Русинський Кінофестивал и выдати «Русинський Ренесанс. Антологію русинської прозы».

Дякуєме ушыткым дописовачам, котрі загнали матеріали и также ушыткым, кто фінансово подпоровав видання Русинського Алманаха 2012.

Редакція Календаря-Алманаха 2012.

Майважні событія у життю русинської общины Мадярщины

11 фебруара у Будапешті по традиції був проведений День Пам'яті академіка А. Годинки. Панихиду на обновленому гробі ученого на центральному цвинтарі отслужив о. Стефан Сюч. На панихиді присутствовали Русины из многих міст Мадярщины. На гроб были покладені вінки вуд Вседержавного Общества Русинської Інтелігенції ім. А. Годинки, Вседержавного Русинського Самосправованя, Столичного Русинського Самосправованя и вуд Самосправовань VI., VIII., XI районув Будапешта. Послі закончення церемонії на цвинтарі отбыло ся торжественное награвденіє лавреатув сьогорочної премії ім. А. Годинки. Лавреатами стали: священник декан о. Стефан Сюч, професор Андраш Золтан, Ігорь Керча, Борбала Майорошне Жебеші, Ласло Готраді. Програму дня завершив выступ струнного квартета ім. Антонія Годинки.

25 марта русинська община Мадярщины традиційно отсытковаля 336 рочницю из дня рожденія Ференца Раковція II.

У сьой акції прийняли участіє коло 200 чоловік из разных міст Мадярщины. По програмі сяткованя зачало ся у Шарошпотоку, де были покладені вінки коло пам'ятника князю Ференцію Раковцію II. На церемонії из поздравленієм выступив подпретседа ВРС Янош Кожнянський. Продовження славного сята отбыло ся у Борші, у замкови, де родив ся Ференц Раковці II. Послі многочисленных привітствій разных організацій, котрі каждый рук вуддають честь Великому Князю, отбыла ся церемонія покладеня вінкув ид пам'ятнику и театралізовані выступы колективув.

29 марта у Дуна палаті у Будапешті открыла ся выставка майстринь Дёрди Сочкы и Марианны Урбан под назвов «Штації» (Крестна дорога). Выставку открыв міністр Міністерства Людських Ресурсов др. Золтан Балог. Представлено 14 вітражув, котры произвели на вшитых великоє впечатленіє. Перва выставка

отбыла ся у 2003 році у Теризвароші, у 2012 році 26 - 27 мая у Криниці (Полша) на VII. Межнародному Русинському Біенале, «Штації» были выставлені у фотографіях и были отмічені дипломом.

1 апріля у Теризварошському районі Будапешта Русинське Самосправованя організовало традиційні великодні приготвлення у керетах подготовки до Великодня. Сесю акцію дуже люблять діти, бо каждый раз малюють писанки, збирають и украшають кошарикы, а старші ділять ся рецептами виготовлення великодних пасок. Подобні акції проводять ся и у других районах Будапешта.

28 апріля у Будапешті був проведений вечер пам'яті Великого Будителя Александра Духновича. Живот и діяльність Великого Русина є творческим жерелом, котре каждый рук дає нам усе штось нове у познані сеї великої поставы. На вечері послі привітного слова председа Столичного РС Олгы Сілцер-Ликович, выступив потомок

А. Духновича Др. Павел Мейсарош, котрый розказав про родовод

родини. Из бесідов на тему: «А. Духнович у творах сочасных поетув и писателюв» выступила Др. Маріанна Лявинец. Співачка Анна Ляхович у супроводі піаністки Елеонори Карцуб исполнила співанкы на слова А. Духновича, музыку до котрых написав подкарпатський композитор Иван Керецман. Завершив програму выступ дітського колектива «Русинята».

20 мая у Мішколц-Гєрємбєлі было проведено Русинське Національне сято – майвелика акція русинської общины Мадярщины. У 1750 році єпископ Андрій Бачинський дустав вуд Марії Терезії аббатство Таполца, де были купелі. Аббатство довгі роки относили ся до Мукачовської єпархії. Позад географічної

близости адміністративно Таполца извязана из Гєрємбєлем. Національне сято русинув Мадярщины совпало из сятом 300 - літія села. Сято открыв у містнуй греко-католичеськуй церкви парох о. Ласло Дудаш. Затым зачала ся сяточна літургія, котру отслужили: о. Юрій Симйон протоиерей, віцеканцлер Мукачовської Греко-католичеської Єпархії, о. Янош Мігаль Соноцкі и о. Ласло Дудаш по церковно-славянськы. На Богослуженні звучав знамый Бізантійський Хор им. Св. Ефрема, пуд дирегованям др. Томаша Бубно. По службі из красными теплыми словами до вірникув обернув ся о. Юрій Симйон. Затым о. Л. Дудаш передав слово председі Мішкольського РС др. Е. Борі. Выступила также председа ВРС Віра Гіріц. Про актуалні реалії днишнього дня говорив у своуй бесіді ведучий Отділа Ошколованя Міністерства Національных Ресурсув Иштван Крослан. Затым прихожане и гості поклали вінкы до памятної таблы єпископа А. Бачинського и до бюста Фереца Раковція ІІ. По сяточному обіді гості навщавили пивничный шор и капличку, выбиту у каміню у 1938 році, музей, де експоновані предмети, котрі позбєрали жителі села.

2-3 юнія у Маріаповчі отбыв ся великий концерт на честь сяткованя 100 роча ос-

нования Гайдудорогської Греко-католицької Епархії. Сесе був еден из 4-х концертув, організованих др. Томашом Бубно у керетах Фестиваля Духовної музики. У концертах приняв участіє Бізантійський хор им. Св. Ефрема и знамый оперный співак Євгеній Нестеренко.

3 юнія отбыв ся заключительный концерт у Будапешті у Базилиці Сятого Йштвана, де співали Бізантійський хор им. Св. Ефрема, котрый сятковав 10 - роча свого основанія.

16 юнія у резиденції ВРС за иніціативов Общества им. А. Годинки отбыв ся День памняти знамого подкарпатського хірурга, професора медицины Александра Фединця на честь 115 - роча из дня рожденія. На сяткованя изобразили ся потомки великого дохтора и многочиселні його ученики и гости. А. Фединец

родив ся 13 юнія 1897 рока у Малому Раковці и цілый живот проробив у рудному Подкарпатю, де не є чоловіка, котрый бы не знав, вадь не чув про славного дохтора. Сын Александра Фединця выступив из дуже интересантным рефератом, у котрому не лем припомнив основні моменти живота свого знамого отца, а и розказав про нього, як про чоловіка високої моралі и широкої душі, примірного сімянина. Выступили также из теплыми, емоціональными споминами дохторы, котрі живуть у Мадяршині, и были його учениками: Павел Мейсарош, Янош Сабо, Антон Сепеші, Ференц Керекеш. Др. Маріанна Лявинец прочитала фрагменты из мемуарув Др. Сергея Добоша «Воспоминания хірурга», котрый проробив из Шоні бачійом майже 30 рокув, Др. Олга Повч прочитала стихи М. Вовка, посвячені А. Фединцю. Каждый из выступающих поділив ся также споминами про свої особні стрічі из професором, котрый зажив велику честь, всенародное признание и любовь иши при животі.

Из 16 до 24 юнія у Балатонфёльдварі був організованный табор про русинські діти. Меценатом сього чудесного табора на березі Балатона уже четвертый раз є пан Дёрдь Бенза. Табор має основну ціль: розвой и захороненя рудного русинського языка и народных традицій. Програма табора была дуже продумана, діти занимали ся співом, музы-

ков под руководством Анны Кедик и Шандора Форкоша, танцями из Сандров Ликович, малярством из Андрійом Бровдійом. А ищи занимали ся плаваням, фотболом. У день закрытия табора отбыв ся великий концерт, де проявили свої неабаякі способности діти из Подкарпатья и Мадярщины. Організацію табора подпорovali

ВРС, Фондація Шандора Векерле, СРС, Русинські Самосправованя ІХ., Х., районув Будапешта и Русинськое Самосправованя Пейча.

28 юнія при многочиселнуй публіці у **VIII. районі Будапешта** отбыла ся презентация **Русинського Алманаха 2011 р.**, выдавателями котрого є Общество им. А. Годинки, Русинськое Самосправованя VIII района Будапешта. Презентовав Алманах Др. Саболч Маркуш. Вун детално розказав про ушыткі розділы алманаха, отмітив интересантні публікації и также прекрасное художественное оформлення Алманаха А. Манайло. Выступили составители Алманаха Др. М. Лявинец, Др. С. Лявинец и Др. Янош Сабо, котрый отмітив, ош ініціаторм видання было РС Йозефвароша 12 рокув тому. Притомні дустали великое удоволствие вуд учутого, обміняли ся мнениями и выразили надежду, ош Алманах буде выдавати ся и надале.

12 августа члены молодежного русинського клуба при РС Теризвароша у керетах звязі русинув разных держав **посітили організацію «Общество друзей Подкарпатської Руси» у Празі.** Послі интересантных экскурзий они стрітили ся у дружественній бесіді также из новинарьков Агатов Пілатовов, котра возглавляла сесе общество булш ги 20 рокув. При стрічі были пудняті вопросы русинських коренів многих притомных и проблемы їх асиміляції у каждой державі. Цінным був также обмін інформаційов про живот Русинув и їх діяльність у Мадярщині и у Чехії. У сьому дуже помогли

фотографії, альбоми, котрі із інтересом побзирала молодеж. Обсудили ся также вопросы далшої сполупраці: обмін інформаційов по интернету, планованя сосполных акцій. Молоді Русины Теризвароша по идії депутатув РС прикликали членув «Общества приятелей Подкарпатської Руси» на другый рук у Будапешт. Приглашеніє было из радостїв прийнято.

12 августа у селі Бірі, недалеко вуд Нодькаллова обыло ся осячення мармурової таблы на стіні греко-католичеської церкви, покладеної на честь мученика о. П. Ороса, котрый був хрещений у сюй церкви. О. Петро Орос був сященником у селі Білки на Подкарпатю. Вун погіб мученичеськов смертю у 1953 році вуд руки містных карателюв. Сьому предшествовала тюрма, переслідованя містных міліціштув. О. Петро Орос по свідченню знамого историка епархії о. Стефана Бендаса був тайно высячений на епископа ищи у 1944 році Владыков Теодором Ромжов. О. Петро Орос був єдным из тых, котрі сознательно ишли на мученичеську смерть за свою віру. Вун исполняв свою місію до послідных минут земного живота. Ініціаторами и подпорователями сєї акції были РС Ніредьгазы (председа Марта Варга) и Украинське Самосправованя (председа Юдіта Софілканич).

2 септембра у Шойовпалфаласькуй Парохії отбыв ся Русинський Отпуст, котрый зачав ся утрень, у греко-католичеськуй церкви, де є чудотворна икона Божої Матері, из очей котрої межи 6 януаром и 16 фебруаром 1717

рока текли кровляні слезы. Из каждым роком усе булше и булше паломникув приходять на Отпуст у сесе село, де жеє коло 800 чоловік, обы поклонити ся туй сятуй Иконі Божої Матери, выставленуй заново у церкви. Затым отбыла ся Сята Літургія (двоязычна), котру отслужили Владыка Атаназ Орос и парох о. Ласло Полгарі. По службі був обход церкви из чтенієм Євангелія. Первый русинський отпуст закончив ся сосполным обідом у залі сілської мерії.

8 септембра у греко-католицескуй церкви на Ровжак тере отбыло ся Сято Малої Богородиці, котрое за традиційов організує Столичное Самосправованя. Сяту Літургію, на котруй приняли участие Русины не лем Будапешта, а й Мішколц-Гёрёмбёля, Тополцы, Іроты, Комловшкы, отслужили по церковно-славянськы о. Константин Сабо, спірітуалный руководитель Ужгородської Теологічної Академії им. Теодора Ромжи и о. др. Иштван Челині. Из привітствієм до притомных обернула ся председа СРС Олга Сілцнр-Ликович. Затым Др. Маріанна Лявинец прочитала фрагменты из очерка Луку Демяна «Отпуст на Чернечнуй горі» (Недѣля, 22 августа 1943.) Докладателка провела паралел межі Отпустами у прошлости и у сочасности, отмітивши, ош духовні традиції не умирають, хоть и не усе, и не усягды достигавуть рунья прошлых. Як и каждый рук у пивниці церкви гости могли покоштоловати стравы, приготовлені русинськыми газдынями и обміняти ся споминами.

27 септембра Русинське Самосправованя Ваца провело торжественное открытія «Русинської полиції» у Вацовськуй бібліотеці им. Лойоша Котуны. Сесе акція привлекла позор читателюв бібліотеки, котрі изойшли ся уедно из представителями русинської общины у читалному залі бібліотеки. Из привітственным

словом ид гостям обернув ся заміститель мера Ваца Тібор Петё.

Директор бібліотеки Дюла Мондлі зазначив, ош діла Ваца є дуже цінным сесе зачинання, бо знакомить читателюв из традиціями, исторійов, літературов и культуров Русинув. На открытію выступили: председа Столичного РС Олга Сілцер-Ликович, председа РС Ваца Андрея Ілько, малярь Андрій Манайло. Редактор русинських Алманахов Др. Маріанна Лявинец презентовала свій зборник «Вызнамні поставы русинської исторії, літературы и культуры». На полиці были представлені русинські видання Мадярщины: Календарі Алманахы (2003 – 2011), новинкы «Русинський світ» (2003 – 2012), календарь «Малярі Подкарпатя» и русинські видання Подкарпатя. Ушыткі выступаючі изойшли ся на тому, ош такі полиці варто завести и у других бібліотеках, обы вызвати читателський интерес. Торжество закончило ся успішным выступом знамої співачкы Анны Ляхович, котра исполнила красні народні співанкы.

13 октовбра отбыло ся 5 засідання Світової Рады Русинув у прекрасному вароші на березі Латориці у Мукачові.

На засідання зобрали ся усі членны СРР вуд 9 держав: Сербії, Горватії, Мадярщины, Словакії, Романії, Полщі, Сіверної Америки и принимаючої Украйины. Были обговорені важніші вопросы: про принятя Закона про основы державных

языкув и політику Украйины, согласно котрому державным языком утверждєный украинський язык, а 18 языкув, у тому числі и русинський, признані регіональными языками меншин. А сесе значить, ош кєдь на території хоснователюв языка буде 10% вуд населяющих її жителюв, то разні державні акты и акты містных органув власти можуть проходити як на державному языку, так и на языку меншины. «...то є историчний день діла Русинув цілого світа, - писали „Новини Закарпатя” за 9 августа – фактично Украйина признала русинську національність...”. Из тым законом Русины дустали право хосновати свій язык на території Закарпатя. Были обговорені пропозиції до успішного проведення рахованя людей на Украйині, має ся ввиду на Подкарпатю, котроє треба провести успішно у 2013 році. Засідання СРР было приурочено ид даті проведення первого Дня Русина на Подкарпатю. Організатором сього сята было Крайовое Общество Подкарпатських Русинув. По иніціативі СРР сята отбыло ся у рамках

каждоручного Фестивала Русинської Культури. На сесь раз Фестивал Русинської Культуры был межинародным. Гостями фестивала были: фолклорный колектив „Барвінок” из села Камйонка (Словакія) и вокальный квартет из Горватії. Широко были предствлені русинські фолклорні колективы Подкарпатя: „Турянська долина” и вокальное тріо из Перечин-

щины, дует „Сонячне Закарпаття” из Свалявщины и др. Перед концертом, котрый отбыл ся 14 октовбра у Мукачовському драмтеатрі, члены СРР поклали вінок ид памятнику А. Духновича. На торжественному открытію Первого Межинародного Фестивала Русинської Культуры выступив председа СР Дюра Папуга, заміститель председы СР – Николай Бобинец, началник отділа національностей и релігії Закарпатського ОДА Юрій Гузинец. Председа СРР Дюра Папуга вручил первую премію СРР имени Василя Турока (памятну таблу) за великий вклад у розвой русинської культуры учителю из села Плоское Юрію Шиповичу. За активну роботу на царині русинства грамоту вуд Закарпатської Державної адміністрації дустали председы Свалявського и Перечинського Обществ Подкарпатських Русинув. Пусле концерта участники и гости фестивала могли полюбовати ся и картинами художников асоціації «Свалява арт 2» (голова асоціації В. Дорош).

Мадярщину на засідані СРР представлял др. Степан Лявинец.

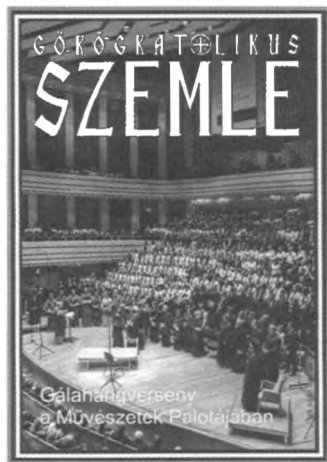
27 октовбра у Вамошуйфолві отбыл ся русинський літературный вечер, на котрому гостём был Г. Гаттінгер, котрый представил свою нову книгу «Праненавість. Нови выршы і курта проза».

22 новембра русинська сполочность Мадярщины вудзначила 100-ручный юбілей из дня рожденія знамого композитора Подкарпатя Дезидерія Задора. Вун был первым музыкантом Подкарпатя из аспірантським музыкальным образованием, піаністом европейської величины, был продолжателем богатых традицій органної и хоровой школы края, єдным из первых професіональных композиторов, проводящим музыкознателем-фолклористом, педагогом, чоловіком высокого інтелекта, аристократичным и при тому дуже скромным. Вечер был організованный Вседержавным Обществом Русинської Интелигенції им. А. Годинки, Столичным Русинським Самосправованиям и другими

Самосправованиями Будапешта. Ведучов вечера была Др. Маріанна Лявинец. Лейтмотивом вечера был акцент на вто, ош творчество Д. Задора по роботі из русинським фолклором помогло сохранить русинський народный мелос. У вечері приняли участие: дочка композитора піаністка Імелда Задор, племінниця композитора скрипачка Єва Задор и її

ученикы, колеги по Лембергській Консерваторії Жужанна Маккауз и Александр Щур, піаністки сестры Елеонора и Юдіта Карцуб и вокалістка Анна Ляхович. У другій части програмы выступив квартет им. А. Годинкы под управлінням Аттіли Боніславського из програмов русинських народных мелодій у обробці Д. Задора.

29 октовбра у Будапештській Палаті Искусств отбыв ся великий заключительный концерт конкурзантув греко-католичеської духовної музыки. У конкурзі приняло участие 14 хоров, котрі представили греко-католичеські піснопінія у обробці разных композиторов. Сесе был первый конкурс такого характера. На сцені Палаты Искусств стояли булш, ги 400 хористув – ученикув школ, гімназій, семінарій, сілських колективув и сімейні хоры. Каждый хор мав возможность исполнити лем едно произведение. Возвышенным было выступление сводного Будапештського Белварошського хора под руководством Золтана Сабо. Хор испол-

нив ораторію В. Гайдука «Цвіткы Голгофы», написану у честь блаженного великомученика Теодора Ромжи. Центральным событіем концертной програмы была містерія, представляюща жизненный путь епископа Теодора Ромжи. Містерію составил др. Томаш Бубно, диригент знамого хора им. Св. Єфрема. Вун же был и режисером містерії. Сесе представление произвело огромное впечатление на присутствующих, не лем артистизмом и музыкальным сопровождением, а и тым, што драматичні события того часа, оказали такое сильное действие, ош окру-

жаючі чувствовали себе также свідками тої трагедії, того убивства. Прекрасно співали два єпископа: єпископ Фюлеп и єпископ Атаназ; хори Св. Дамяна, Св. Єфрема, исполнителька скорбного плача Грета Каплар.

5 децембра открыла ся выставка образув Ірины Фірцак у галереї Културного центра Теризвароша. Выставку організовало РС VI. району. Ірина Фірцак племінниця знамого силача Кротона Фірцака, представила 30 своих работ. Выставку открыла председа РС Теризвароша Др. Маріанна Лявинец. Она коротко розказала про творчество малярки, про її далші планы. Выставка пройшла из великим успіхом.

8 децембра Русины Мадярщины стали учасниками єдної великої акції – выставки русинських малярув: А. Фединця, Андрія Манайла, Андрія Бровдія, Андрєї Ілько и Ирины Фірцак. Притомні учули короткі очеркы про малярув у звязі из їх творчеством. У керетах сеї акції отбыла ся также презентація зборника Анны и Магдалины Кедик «Звоночки Карпат».

Представляме лауреатув премії ім. Антонія Годинки 2012

о. Стефан

Сюч родив ся 11
януара 1931 рока у
селі Теково. Учив ся у
Хустській гімназії, у со-
віцькый час закончив Чорнотисовську
середню школу, послі чого даякый час
учителёвав. Из дїтства вун хотів стати
сященником, айбо позад совіцької власті
не мав на то то можность. Закончив ветери-
нарну інституцію у Лембергови, пузнїше
Ветеринарну Академію у Москві. Айбо
зерна, посіяні у богобойнуу фамилії, стрічі
из чудесными духовными особами привели
ид тому, ош Стефан Сюч муг достигнути
свою головну ціль у животі – стати ся-

щенником. 26 августа 1990 рока у параднуу церкви села Доробратова
його рукоположив у священники епископ-ординарій Мукачовської
Греко-католичеської Епархії Иоанн Семеді. Зачинать ся активна
духовна робота на благо рудного русинського народа. У 1994 році
Стефан Сюч був назначений деканом у Марамороші (днешні Хуст-
ський, Тячовський и Раховський окресы Подкарпатья). Вуд того же
рока стає парохом у Буштині, служить у других селах, будує храмы,
організує духовні центры «Петрос» и «Одродження» имени блаженного
Теодора Ромжи, молодежный табор имени Св. Терезы у Нижнем Бы-
струм. Активность у сфері навернення до духовности по страшных роках
совіцького безбожія не обстали ся без позора церковных иерархув и
сосполности. Дякувучи о.Стефану Сючу, была отворена Марійська
конгрегація пуд имням «Одродження» (была заказана у 1949 році), за
што дустала из Ватикана икону Божої Матері. Иппен тогды у 2000 році
неутомимый робутник на духовнуу ниві обернув ся из инициативов до
папы Иоанна Павла II. установити у вічному вароші на площи св.
Петра ялицю из-пуд майвысшого Карпатського верха - Говерлы. Сеся
инициатива реалізовала ся наконец 16 децембра 2011 рока. Файнов
ялицёв из-пуд Говерлы у Ватікані любовали ся многочиселні палом-
ники из цілого світа, чим поддержали жаданя скромного пароха из

Марамороша у його намаганнях повернути рудний народ ид європейським духовним и культурним цінностям.

Собраніє ВРС за многоручну діяльність у сохранию русинського идентитета и греко-католических духовних цінностей на उत्цюзині Русинув наградило Превелебного отца декана Стефана Сюча премійов Антонія Годинки.

Проф. Андраш Золтан – мадярський ученый, языкознаватель, єден из майпознатых днешніх उत्цюзняных славістів, продолжатель славных традицій, закладеных у сую сфері науки Емілом Балецьким, родився 25 декабря 1949 рока у Шопроні. У 1974 році закончив філологічний факультет Будапештської Універзити ім. Лоранда Етвеша (руська и полска філології), у 1984 році – аспірантуру на кафедрі руського языка філологічного факультета Московської Державної Універзити. Из 1974 рока до днесь успішно робить на філологічному факультеті Будапештської Універзити на кафедрі руської філології. Вуд 1974 до 1981 рока – асистент, вуд 1981 до 1986 рока – адюнкт,

вуд 1986 рока – доцент, вуд 2005 рока – професор сеї катедры. Вуд 2003 рока завідує катедров української філології Будапештської Універзити. Вуд 2006 рока завідовав также катедров української и русинської філології Ніредьгазської Высшій Школи. Андраш Золтан член веденя и ведучий цілого шора उत्цюзняных и межинародных філологічних обществ, асоціацій и редакцій. Многоручный редактор фахового ежерочника *Studia Russica*. Автор булше 300 публікацій по проблемам полсько-українсько-білорусько-русько-мадярських языковых контактув, старших літературных языкув, славянських елементув у мадярському языкови и иных. Перед днешньов світовов русиністиков заслужив чествованя за перевыдання нашої майцінної языкової памнятки «Няговської постілы» (Ніредьгаза 2006 р.) За час його веденя были пудготовлені и увиділи світ 4 томы едіції «Русинський дайжест 1939 – 1944 рр.» (Ніредьгаза 2008 - 2011 рр.) Мадярського ученого чествувуть дома и за гатарами. Вун лавреат премії Алберта Сент-Дєрді (Мадярщина, 2010 р.), награжденый медалєв Франциска Скорини (Білорусь, 2010 р.). Вун є продолжателєм діла професора Иштвана Удварі, на честь котрого провюв межинародну конференцію у Ніредьгазі 25-26 мая 2010 рока. Выдав бібліографію вшитких работ И. Удварі.

Собраніє ВРС за научну діяльність у сохрaненню русинських языковых и літературних пам'яток нагородило професора Андраша Золтана премійов Антонія Годиньки.

Ігорь Керча – русинський лексикограф, писатель, товмач, публіцист, редактор и сосполный діятель, родив ся 20 децембра 1943 рока у Горонді (Мукачовщина). Середню школу выходив у Ужгороді. У школні роки зачав писати стихи, котрі печатав у булшуй части у містнуй періодиці. У Ужгороді закончив фізичный факултет Ужгородської Універзیتی, у Київові изглядовав системотехніку. Талант гуманітарія и природописное ошколованя помогать І. Керчі не лем у краснум писемстві и редакторській роботі, а и дає можливість займатися актуальними діла Русинув Подкарпатя научными проблемами. Уєдно из колективом авторув пудготовив граматіку русинського літературного языка, котра была выдана у 1999 році у Будапешті (Материнський язык). Из 1998 рока зачинать выдавати літературну едіцію «Пудкарпатія». Первым выданям був томик стихув Шандора Петевфія, потовмаченых на русинський язык. Затым потовмачив и выдал прозу Ивана Олбрахта (Ужгород, 2001 р.), Дюлы Крудія (Мішколц – Ужгород, 2002 р.), книгу «Матяш, король Русинув» (Ніредьгаза, 2001 р.). У Будапешті, у 2001 році первый раз выдал «Читанку про неділіні школы», потовмачив книгу Андраша Ш. Бенедека «Русины, gens fidelissima», результативно сполупрацовав из професором Иштваном Удварі – товмачив и редаговав книги «Образчики. З історії Пудкарпатських Русинув» (Ужгород, 2000 р.), «Збирька жерел про студії русинського писемства І., ІІ., ІІІ. (Ніредьгаза, 2002, 2005, 2007 рр.). Айбо майбулшым и майцінным діла Русинув выданям І. Керчі є 2-х томный «Словник Русинсько-Руський» (Ужгород, 2007 р.). Сесе майновный и майквалітный русинський словарь. Днесь І. Керча пудойшов ид фіналу пудготовки другого выдання сего словаря, у котрому є булше ги 63 000 слов. Не менше цінным и хосенным буде и паралелно пудготовлений ним до выдання «Словник Русько-Русинський».

Собраніє ВРС за многоручну діяльність у сохрaненню и розвою русинського языка, літературы и публіцистики, за сосполну роботу у сохрaненню русинського идентитета нагородило Игоря Керчу премійов Антонія Годиньки.

Борбала Майорне Жебеші родила ся 31 августа 1955 рока у Сіксові. Началну школу закончила у Медьасові, а середню у Мішколці. У 1978 році дустала диплом учителя исторії и руського языка. Из 1973 рока учителює у Мучоні, у школі им. Ласлова Коласа. За тот час она добре освоила ушыткі плюсы и мінусы сього нелегкого фаха. По зміні режима у школі перестали учить руський язык и тогды Русины Мучоня обернули ся до Боріки и ініціювали преподавання русинського языка у містнуй начальной школі. Молода учителька из ентузіазмом узяла ся за організацію учения русинського языка: склала програму, яку прийняло Міністерство ошколования, організо-

вала групи школашув и также таборы діла изучения рудного языка, групи національної співанкы и танця. За минувший час школаші из великим успіхом выступали на національных акціях, путовали за гатары, участвовали у русинських таборах материнського языка и акціях по сохранению традицій. Теперь у ошколованию русинського языка участвуют 39 дітей, а у русинській молодежнуй танцевальной групі – 16 осіб. У 1994 році у нашуй отцюзнині едно из первых самосправовань організовало ся якраз у Мучоні, а Боріка уже много рокув є його председов. Її заслугов є проведення многих успішних тематичных конкурзув, котрі дали можность русинській общині познакомити ся из животом и діятелностью своих русинських братув дома и за гатарами. 2006 – 2010 роки Борбала Жебеші была членом депутатського корпуса територіального русинського самосправованя окреса Боршод – Абауй – Земплин.

Собраніє ВРС за активну діятелность у обученю русинському языку, за сохранения народных традицій и за многоручну роботу у русинському самосправованю наградило Борбалу Майорне Жебеші премійов Антонія Годинкы.

Ласло Готрадї родив ся 2 фебруара 1965 рока у Мішколці. Многі генерації його фалімії жили у Гейовкерестурі. Його релігійным воспитанієм у школьні роки занимали ся дідо и бабка. Не было ани єдиного сята вадь неділі, обы Ласло не міністровав коло каноника Рогая у Гейовкерестурськуй греко-католицькуй церкви. Середню школу выходив у Тісауйвароші. По сконченю школы зачав робити кондуктором на Мадярськуй Державнуй Залізниці. Из 1990 рока уєдно

из своих родинов живе у Гейовкерестурі. У 1990 році Л. Готрадї из своїими гейовкерестурськими цимборами изглядовали исторію свого поселеня. На основі архівних документув выявило ся, чому у пам'яті старожилов села ищи жие по єднуй молитві, співанці, приказці на славянському языкови. Сесе была дідузнина прадідув, изглядованя котрої продовжає ся и днесь. У 2002 році у Гейовкерестурі у результаті виборув організовало ся русинське Меншинове Самосправованя. Л. Готрадї уже 3 циклы занимає пост предсedy РС. Пуд його веденям уже стала традиційов Русинська стріча дітей и молодежи у юнію каждого рока, котра на днесь є єднов из майважных акцій сяткованя села. Русинське самосправованя організовало роботу у сфері модернізації и прикрашаня поселеня, хороненя культурных пам'яток. На меншинових виборах 2007 и 2011 рокув Л. Готрадї був выбраный членом Окресного Регіонального Меншинового Самосправованя Боршод – Абауй – Земплина, из 2011 рока є його подпредседов. Вун є діловодителєм Вседержавного Общества Русинув/Рутенув Мадярщины, ревню исполнять заданя сосполної організації.

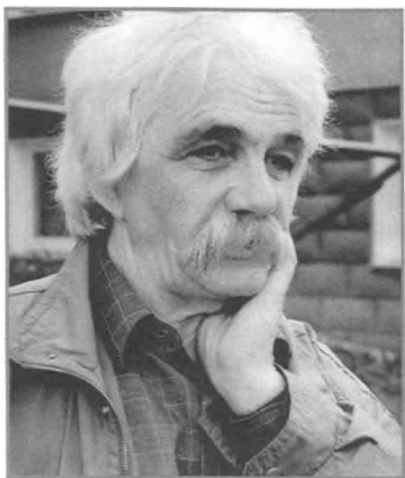

Собраніє ВРС за діяльність у організації русинських самосправовань и укріпленю єдності русинської общины окреса Боршод – Абауй – Земплина, за сохраненя русинських народных и греко-католических духовных традицій наградило Ласлова Готрадї премійов Антонія Годинки.

*По матеріалам новинки "Русинський світ"
(2012 януар-фебруар)*

Икона сочасної Лемковини (до 65- рочя Петра Трохановського)

Петро Трохановський-Муриянка є без сумніня «иконів сочасної Лемковини». Так писала про нього поетка, професор-педагог Олена Дуць-Файфер. Петро Муриянка став символом творіння лемковського світа, є глибоко ширив особністю. Петро Муриянка дуже много робив на царині лемковської культури, вун усе держав ся свого, нигда не пуддавав ся чужим натискам, його сила и талант, и также муцна детермінація из рока у рук не слабнуть, лем кріпнуть и приносять високу творчеську ефективність.

Як поет, Петро Трохановський-Муриянка створив новий окремый напрям у сочасну лемковську поезію. Коло нього сформувало ся ціле покоління лемковських поетув. Поетичное творчество Петра Муриянки, котрое состоит из дакульох збирьох поезій, было отмічено премійов им. А. Духновича за 2002 рук. Перто Муриянка – хоронитель и, мож уповісти, создатель сочасного лемковського языка. Вун составил діла дітей прекрасний букварь и также принимав великое участие у составліню Граматики лемковського языка. Його заслугов є перетворення сочасного языка у традицію и введення його у нові культурологічні контексты. Много работы поробив Петро Муриянка и як товмач. Крім «великої класики», авторув А. Міцкевича, Ю. Словацького, И.Франка (переклад «Моисея» опублікований у окремому виданю), Л. Штура и других, його дуже интересувуть и так называемі «малі літературы» - кошубська, серболужицька и др. Вун товмачить также и наукові тексты на лемковський язык и пропагує їх у часописах «Бесіда» и «Річник». Дякувучи редакторству Петра Муриянки часопис «Бесіда» став єдным из майбулш квалітних меншинових часописув, як концептуално, так и графічно. Крім «Бесіды» Перто Муриянка редагував «Лемківський Календар», котрый затым перетворив ся у «Лем-

ківський річник». Єднов из послїдніх работ Петра Муриянки є могографія про знамого учителя И.Русенко «Сын Лемківщини» (2010 р.). Петро Муриянка є талантливим учителем и любителем музыки. Вун многі роки веде церковный хор у Криниці, компонує и прекрасно исполняє музыку ид поетичным, народным и релігїозным текстам, вызиває емоціональное впечатлїня у слухателей своим неповторным тужливим голосом. Вун пише также сценарії музыкальных выстав діла дітей усе на актуалні теми. Як організатор, Петро Муриянка довгі роки є газдов усяких лемковських акцій, творячи на них дуже теплу сценічну атмосферу. У

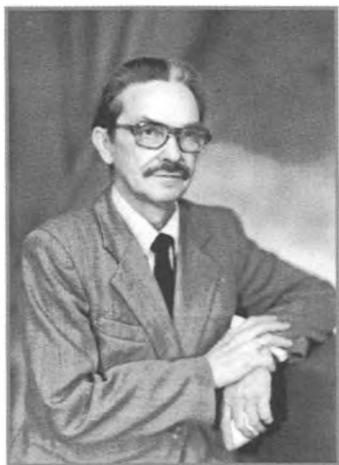
Криниці уже было організовано два Світових Конгреса Русинув, у організації котрых вун грав перву роль, як и на «Бієнале Лемківської/Русинської Культури», што одбывать ся кажді два роки, на Лемковскуй Творческуй Осени, не кажучи про поставлєня памятника художнику Никифору и другі акції. Петро Муриянка розвиває нові форми творчості, котрі дуже треба Лемковині, обы молодое покоління тоже творило, розвивало культуру лемкув. Петрово перо, фурт ліричное, проявляє ся у новых, дуже трібных формах літературы фактув – што має назву – біографічний документ.

Петрова «Wisła dalij plynec...» хоть и є не первым спомином у сочаснуй лемковскуй літературі, айбо вносить до неї цілком нову кваліту, тото є не лем документ, то є високо довершена артистична форма, котра дійствує на представлєніє, естетизм и емоції читателя – не лем лемка, а и сосїда, бо и вун мусить порозуміти и прочувствовати тото, што дале шумить у Віслі.

Творческый потенціал Петра Муриянки усе росте, його думки, мечты завершавуть ся и надале будуть завершати ся у дійствах нового покоління лемкув. Петро Трохановський служить Лемковині, його дух є незломлєным и вічным, вун має у собі штось такое, за што йому треба оддати честь и пожелати многая и благая літа...

Др. О. Дуць-Файфер

Пам'яті Емілія Кобулея

Емілій Кобулей музыкант високого ранга, музыкант вуд Бога, його діяльність у сфері музыкы было основнов формов його живота. Робота Е.Кобулея на музыкалнуй царині виявила ся у разных формах: у концертнуй діяльності його, як піаніста-концертмейстера, у його педагогічнуй роботі, як воспитателя студентув-піаністув у Ужгородському музучилищі, у роботі педагога музыкално-теоретичных дисциплін Лембергської конзерваторії. У вштыкых сих сферах Емілій Кобулей був щирим, талантливым и полностью отдавав ся ділу, за котрое брав ся.

Коріня рода Кобулеюв находить ся у прекрасному, благодатному, зеленому краї – у селі Поляна на Свалявщині. Там, у родині інженера-залізничаря родив ся 23 юлія 1929 рока, сын Емілій. У 1938 році, коли Подкарпатя перейшло до Мадярщини, отця Емілія перевели на роботу у Пейч. У 1944 році, послі смерті жоны, отец из чотырьма дітьми перебрав ся у Будапешт. Вун дуже хотів дати дітям добре ошколованя. Діти учили ся у мадарській гімназії и также у приватнуй музыкалнуй школі. Емілій учив ся игрі на фортепіано, старший брат Володимир – на скрипці. Учителка Емілія Фийк Едений оцінила його необычні способности и много робила из ним. У 1945 році родина вернула ся у рудный край (отец мусив лічити свої хворі почки), и уже у 1946 році Емілій стає студентом Ужгородського музучилища.

У 1950 році послі окончанія училища Емілій Кобулей поступив у Лембергську конзерваторію и зачав учити ся одночасно на двох факултетах: фортепіанному и теоретико-композиторському. У тот час у Лембергській конзерваторії був дуже муцный професорсько-преподавателський состав. Там преподавали С.Людкевич, С. Крушельницька, М. Колеса, польський композитор и диригент А. Сотис и многі другі. У конзерваторії був особенный творческий мікроклімат, у котрому талантлива и высокеемоціонална натура Емілія чувствовала себе комфортно.

Музыкальный живот у Лембергови був булше интересным и ціннішим, як у Ужгороді. Отбывало ся много концертув, были оперні и балетні премеры, музыкальні постановкы у театрах и т.д. Молодий талантливый музыкант впитовав у себе знанія предметных дисциплін.

Восени 1951 рока зачав робити професіональним концертмейстером у Лембергській музикальній школі і скоро дустав признаніє, дякувучи легкості у исполненію і широку музикальну ерудицію.

Новий етап творчеського пути зачав ся у Ужгороді, у музучилищі, Емілій Кубей зачав преподавати музикальну літературу, солфеджію і гармонію пусля конзерваторії. У музучилищі тогды не было музикально-теоретичного отділа, і Емілій став ініціатором його організації, преподаючи теоретикам поліфонію і аналіз музикальних форм. Межи ліпшими його учениками того періода знамі музикознателі і исполнителі: І.Костик, О.Стецик, Й.Тадлер, К.Цірікус і другі.

Айбо Е. Кобулей занимав ся не лем педагогічною діяльністю. У Ужгороді вун девять рокув (1955 – 1963 рр.) був піаністом концертної бригады Закарпатської обласної філармонії. Вун так же выступав на конкурзах як соліст і як концертмейстер. Особенно тісно вун сполупрацовав із скрипачом Тібором Боніславським, котрый знамый і у Мадярщині, як організатор квартета имени А. Годинки. Они уєдно ся учили у конзерваторії і уєдно готовили такі програмы, котрі могли бы стати прикрасов музикального живота хоть якого європейського вароша. Е. Кобулей робив програмы і із солістом філармонії Е. Фломеном. У 1956 році уєдно із Т. Боніславським організовав первый у Ужгороді дітський струнный оркестр, а у 1969 році возглавив камерный оркестр у музучилищі. У 1960-х роках вун був учасником журі обласных конкурсув, сполупрацовав із Закарпатським народным хором, котрый пуд руководством Михаила Кречка став тогды єдным із майліпшых у Украйині професіональных колективув фолклорного типа. При своєю великуй занятості Е. Кобулей не порывав звязей із Лембергськов конзерваторійов. 15 рокув роботы у Ужгороді уєдно із двома визначными музикантами Дезидерієм Задором і Иштваном Мартоном, Е. Кобулей був душов музикального живота у Ужгороді. У 1970 році ректор Лембергської конзерваторії професор З. Дашак предложив Е. Кобулею роботу на кафедрі теорії музыкы і Е. Кобулей із родинув (на тот час вун

уже був жонатый і мав двох дітей) переїхав у Лемберг. Туй ищи булше проявив ся його педагогічний талант. Десяткы музикознателюв, котрі пройшли добру школу у класі Е.Кобулея, роблять не лем у Украйині, а і у Полші, Мадярщині, Німеччині, Білорусії. Педагогічному методу Е. Кобулея были притомні такі признакы, як блестящее знаніє музикальної

літератури, тонке чутство стилістичних особностей музики, точне аналітичне мислення, котре способно воспринимати музикальні красоти.

Е. Кобулей сам писав музику и сесе помогало йому глибоже порозуміти психологію творення и передати її у неповторній індивідуальній формі своїм ученикам. Писати музику Е. Кобулея испершу заставило вто, ош не было діла дітей доста интересантных и доступных композицій. Так появили ся пєсы «Мініатюра», «Прогулька у Карпатах», «Прелюдія и fuga» и другі. Перу Е.Кобулея пренадлежать обробки народных співанок діла ансамбля «Лісоруб» и Закарпатського Народного Хора, также тріо діла двох скрипок и альта, два твора діла скрипки и фортепіано, Малое рондо и сюїта, музыка діла двох выстав Ужгородського музикално-драматичного театра: казкы «Івасик-Телесик», «Ялинка-верховинка» за песов Ю. Чорі. Музику Е. Кобулей писав так, як робив ушытко другое – из восторгом и любовью. Його творы теплі, щирі, ліричні, колористичні. Майже ушыткі творы сповнені русинськым вадь мадярськым мелосом, самобытна інтонація и художественный смак атора присутствують у кождой музикалнуй фразі.

Шість рокув, веліням долі проведених у дітському и подлітковому возрасті у Мадярщині, наклали свуй отпечаток: Е. Коблей добре владів мадярськым языком, знав мадярську исторію и літературу. Вун мав тісну звязь из Будапештськов музикалнов академіюв им. Ф. Ліста, принимав участіє у конференціях Общества музыкантув Мадярщины, у 1987 – 1988 роках выступав из лекціями у Будапешті про творчество С. Людкевича и Е. Станковича. Межи його знакомыми были музыко-знателка Ерна Лендвої, изглядователка стиля Б. Бартока, и многі знамі мадярські композитори.

Е. Кобулей сохранив життєву енергію и свіжость восприятія до кунця своїх днюв. У послідні роки живота при його участії выйшли интересантні виданя: збирька обробок мадярських народных співанок «Kis madár» И. Мартона; квінтет діла деревляных духовых инструментув у V частях (редакція и передслово Е. Кобулея) и другі. У кождой из сих работ проявила ся часть його благородного серця, котре перестало бити ся 21 септембра 2004 рока.

Составила
Др. М. Лявинец
По матеріалам кнмгы
“Памняти Емілія Кобулея”

Дезидерій Задор, як я його пам'ятаву.. (Спомины Александра Щура)

У 1963 році, коли Д. Задор був покликаный на катедру композиції і спец. фортепіано у Лембергську консерваторію, я був зарахований на первый курз именованої музикальної інституції. Пузніше, пуся окончання консерваторії, мы из жонов Жужаннов Макауз широ цимборили ся из Дежев бачійом, як исполнителі його творув, вадь просто у невымушенув обстановці, як члены «Общества Культуры Лембергских Мадяр» («Товариство Культури Львівських Угорців»).

У 1963 році ректором консерваторії був визначный композитор и диригент світового рунья – Николай Колесса, котрый прекрасно розбирав ся у професіоналізмі творческих кадрув того часа и не случайно його вибор припав якраз на Дезидерія Задора. Мало того, Д. Задор, як и Н. Колесса были воспитанниками Пражської школы Искусств. Тото была їх «Alma Mater». Пражська Консерваторія была єднов из первых европейских высших музыкальных институцій, основана у 1808 році. Н. Колесса закончив ошколованя у Школі высшего мастерства при Пражській Консерваторії у 1938 році, а Д. Задор закончив сесю же школу у 1934 році, и учили ся они композиції у єдного и того же корифея – Вячеслава Новака. У довосный період Д. Задор, як прекрасный піаніст, активно концертовав у державах Восточної Европы. У тот час вун, як и Ф. Колесса, З. Кодай, Б. Барток и другі композитори, збирав скарбы музикального фолклора Подкарпатя и Трансильванії, затым свої етнографічні набутки выклав у рукописному зборнику. То, што Д. Задор владів, як русинським, мадярським, чеським, словацьким, руським, также и німецьким языками, давало йому можливість свободно общати ся из передовов інтелігенційов свого часа.

Я майбулше пам'ятаву «поставу маестро» из того періода, коли мы побрали ся из Жужаннов Макауз. Она часто розказовала про вто, як первый раз увиділа Дежев бачія, будучи из його дочков Імелдов у піонерському таборі, як они из його жонов Магдочков выступали на сольных концертах, як вун путовав у Мукачово из майстер класами. А пак, у Ужгородському музикальному училищі, Жужанна проходила педпрактику из дітьми його брата, знамого співака и педагога по вокалу

– Андрія Задора. У Лембергській Консерваторії они позад носталгії вели часті бесіди межи собов по-мадярськы. До «перестройкы» и національного возродіння (до 1986 рока), такі бесіди на «чужому языку» у высшуй «ідеологічній інституції» были нежаданными, даякі из «патріотув» тых часув косо на сесе позирали. Айбо час ийшов, и творчество композитора доказало його ідейні и художественні напрямкы. У сьому плані треба уповісти про Концерт діла «великих цимбал» у супроводжіню симфонічного оркестра. Діло у тому, ош на момент написаня свого твора у 1982 році, хоть уже не дуже «прижимали» популяризацію народных інструментув, айбо они ся раховали нежаданными. Створивши концерт діла цимбал из оркестром, Д. Задор попав у доста тяжку ситуацію. До нього доста мало композиторов намагали ся писати подобні твори. Так, композитор В. Польовый у 1972 році написав «Концерт для цимбал та оркестру українських народних інструментів», руський композитор М. Будашкін написав «Русский концерт» діла цимбал з оркестром, айбо то був «Русский концерт»; білоруський композитор Д. Смольський написав три концерты діла цимбал и камерного оркестра, айбо вто був білоруський композитор. И хоть Д. Задору, виділо ся, ош нич не мало ся стати позад його твора, (вун став Заслуженым діятелем искусств у 1972 році, у 1978 році дустав званіе професора), у нашуй памяти обстали ся адміністративні утискы композиторов – Д. Шостаковича, С. Прокофєва, І. Дунаєвського, Г. Свірідова, Р. Щедрина, и многих других. Д. Задор написаням свого концерта діла цимбал створив серйозный гражданський прецедент.

Пам'ятаву, як я у 1983 році, послі концерта у консерваторії (сесь концерт тогды, як и у наступному исполняв віртуоз-цимбаліст Тарас Баран) позвідав Д. Задора: «Маестро, Вы написали сесь прекрасный концерт діла цимбал, а діла кларнета Вы не маєте штось? Мы бы из Жужуаннов из удовольствием дашто такое исполнили бы!» На што маестро нараз отповів: «С у мене єдна задумка! Я скоро Вам про сесе уповім». Раз, у началі літа 1984 рока Жужа мені каже: «Я днесь виділа Дежев бачія, вун нас кличе до себе дому». Я ся зачудовав: «Бо чого?» Жужа отповіла: «Не знаю, вун казав, ош буде сюрприз». На другый день мы прийшли до Дежев бачія у назначений час. Його 4-х комнатна квартира находила ся за оперным театром, у дуже файному місті. Треба уповісти, ош то, што многочиселна родина

дустала таку квартиру, було доказом уваги и визнання таланта композитора. Дежев бачі щиро стрітив нас и провюв у свуй кабінет – йсе была невелика комната, котра вуд подамента до плафона была заставлена скринями, набитими книжками и нотами. Булшу часть комнаты занимав рояль, на котрому тоже лежали ноти и книжки. У перву очередь маестро позвідав нас, ци не хочеме кавы (сесь традиційный вопрос завдає ся каждому, кто приходить у подкарпатські родини). Мы подяковали и из нетерпіням чекали на сюрприз. Маестро сів за рояль, заграв невеликоє вступленіє, а затым зазвучала задушевна музыка – сесе была народна співанка «Гаданочка». Жужа нараз ухопила мелодію и они уєдно заспівали...

*Летів пташок понад воду,
Скалмутив піском воду.
Там дівчина воду брала,
І з Романом розмовляла.*

*А що росте без коріння,
А що сходить без насіння,
А що грає – голос має,
А що плаче – сліз не має?*

*Ой Романе, Романоньку,
Отпусти ня до домоньку,
Лиху мати дома маю,
Буде бити, добре знаю.*

*Камінь росте без коріння,
Сонце сходить без насіння,
Скрипка грає – голос має,
Серце плаче – сліз не має!*

*Отпустю тя до домоньку,
Одгадай ми гаданоньку,
Одгадаєш – моя будеш,
Не вгадаєш – чужа будеш.*

Мене сесь народна мудрость просто уразила. Пак, пузніше, через цілий живот коли мы исполняли сесь твір, и я декламовав слова, я не муг їх до кунця уповісти вуд переповняючих мене чувств, штось дуже тиснуло за гортанку, и я не муг говорити. У такый момент Жужа зачинала грати вступленіє, и мені не было де ся діти – я зачинав грати тему. Так як сесе є транскрипція діла кларнета и фортепіано, то у сьому творі суть каденція и музыкальный епілог. Послі демонстрації творя Д. Задор уповів: «Zsuzsikám, ezt a darabot Noked ajándékozom és a férjednek a másik darabot». (Жужіко, сесю песу я даруву тобі, а чоловікови – другу). Мы розцілювали ся. Розкрывши ноти, я прочитав «Народна пісня», у партії кларнета написано – «Пісня», ниже «Гаданочка». На другому боці був другый твір из именованям – «Іграшка» (Забавка).

Сесі рукописи я храню до тепер. Подяковавши мы продолжали пити каву, я позвідав маестро, які його плани у будучности? І на своє чудованя мы учули: «Nincs semmilyen tervem, vagyon rosszul vagyok, érzem nemsokára meghalok» (Не маю нияких планув, я дуже недобре ся чую, чувствую ош скоро умру). Мы закричали: «Та што Вы, Дежев бачі! Вы иши довго будете нас радовати свойов музыков!» Вун отповів: «Sajnos, ez van» (На жаль, так є).

Восени 1984 рока на Пленумі Композиторов України лембергського відділення, у великому залі консерваторії отбыло ся первое исполненіє «Гаданочки» діла кларнета и фортепіано Адріаном Щуром (моїм сином) и Жужуннов Макауз. Пузніше я изробив оркестровку «Гаданочки» діла кларнета и нашого камерного оркестра. Мы усе выступали из сим твором по державам Европы, зробили запис на КД.

Адріан до 2003 рока прекрасно (мені ся так видить, ош иши ліпше вуд мене) исполняв «Гаданочку» у США, даколи и без супровада, айбо сесе произведеніє усе мало великий успіх усягды.

У послідні роки свого живота Д. Задор особливо ніжно относив ся до своїх близьких. Його часто мож было видіти из цвітами у руках, коли вун спішив до свої жоны Магдочки. Вадь у руках из професіоналнов фотокамеров – вун путовав по Україні и фотографовав церкви.

На жаль, маестро мав правду, коли казав, ош недобре ся чус – у септембрі 1985 рока вун одойшов у вічність.

Памнятаву, ош у тоті дны на дворі стояла тяжка спека, серце не выдержало такого напруга. Похоронили маестро у Ужгороді. И мені видить ся ош сесе было неслучайно. Проживши у Лембергови 22 роки, достигнувши высот карєри и творчості, маестро фактично отдавав себе рудному подкарпатському краю.

22 новембра 2012 рока на честовані 100-рочя вуд дня рожденія композитора Дезидерія Задора у Будапешті у Домі Чеської Културы избрала ся русинська община Мадярщины. На честовані присутствовали члены родини композитора, честовалники його творчества. Вечер вели Др. Маріанна Лявинец и Др. Янош Сабо. У літературно-музыкалнуй композиції приняли участіє: донька маестро-піаністка и педагог Імелда Задор, піаністкы сестры Юдіта и Елеонора Карцуб, знама співачка Анна Ляхович, талантливі учениці племінниці композитора Євы Задор, Александр Щур, квартет им. А. Годинкы под руководством скрипача-віртуоза Аттілі Боніславського.

*Александр Щур
Товмачила Др. Маріанна Лявинец*

Роботы Ференца Семана

(1937 - 2004)

Роботы Антона Ковача

(1962 -)

Євгеній Станкович

(до 70 – рочя из дня рожденія композитора)

Музыка світознамого композитора, уроженця Подкарпатя, Євгенія Станковича звучить по світі булше 40 рокув.

Родив ся Євгеній Станкович 19 сентября 1942 рока у Сваляві, у сімї учителюв. Вун закончив Мукачовську дїтську музыкалну школу, як ба-яніст. Затым поступив у Ужгородське музыкальное училище по класу віолончелі. Наставником його по віолончелі став Йосиф Базел, а по композиції – знамый на тот час музыкант и композитор Степан Мартон. Своє музыкальное ошколованя Є. Станкович продовжав у Лембергській конзерваторії им. М. Лисенка, де учив ся на композиторському факультеті у класі Адама Солтіса, а закончив своє ошколованя у Київській конзерваторії им. П. Чайковського у класах Бориса Лятошинського и Мирослава Скорика. Послі окончанія Київської конзерваторії Є. Станкович робив музыкальным редактором видавателства «Музична Україна». Из 1990 до 1992 рока був председов правління Союза композиторув Украйины. У 1992 – 1994 рр. по контракту жив и робив у Вінніпегу у Канаді, активно сполупрацював из майліпшыми исполнителями и оркестрами Канады и США.

У 1995 році вертать ся на Украйину и продовжає активно робити. Веде клас композиції. Межи його учениками є його земляк Віктор Янцо. У послідні десятирочя отбыває ся замітне приближеня композитора до його рудної землі – Подкарпатя.

У 1995 році по инициативі председа Закарпатського средка Союза композиторув Украйины композитора и піаніста Віктора Теличка у Закарпатті из великим успіхом пройшов фестиваль музыки Євгенія Станковича. У 2000 році у Ужгороді отбыла ся презентація монографії Олены Зінкевич «Сифонічні гіперболи. Про музыку Євгена Станковича».

Из 2001 рока Є. Станкович – постоянный председа журі каждого Межинародного дїтського молодежного конкурза-фестивалю «Срібный дзвін» у Ужгороді. На фестивалі усе звучить музыка Є. Станковича, отбывають ся стрічі учителюв и ученикув из композитором.

Сесе безусловно піднімати музикальне життя Подкарпаття – Срібної Землі, помагати открытію нових талантів.

Музыка Євгенія Станковича глибока, проникновенна. Вун є смілим експериментатором, хоснує нетрадиційні виразителні музикальні способи, абсолютно точно передає природное авторське чувство до нього.

У творчоському нароботку Євгенія Станковича є 3 симфонії діла симфонічного оркестра, 15 камерных симфоній, 5 балетув, фолк-опера «Кадіш реквієм» діла читця, мішаного хора и симфонічного оркестра; «Бабин Яр», «Чорна элегія» діла хора и симфонічного оркестра, присячена памнати жертв Чернобыля; «Слово о полку Ігоревім» діла солістів хора и оркестра; «Літургія святого Іоанна Златоуста» діла мішаного хора а сарелла. Вун написав музыку майже до 100 кінофілмів, вшеляякі твори діла скрипки, віолончелі, фортепіано, органа, інструменталных ансамблів. Його роботоспособность просто поразителна. Євгеній Станкович має чиселні награды за своє необыкновенное творчество: Державна премія Т.Шевченка (1977 р.), премія фолклорного фестивалю Европського радіо (1986 р.), премія им. Артемія Веделя (2001 р.), Всеукраїнська премія «Визнання» (2002 р.) и др.

Днесь Євгеній Станкович – председа правління Національного Союзу композиторів України, завідовач кафедров композиції Національної музикальної академії України, академик Академії Искусств України, професор, народный артист України, кавалер ордену Дружбы народів, Сятого Рівноапостольного Князя Володимира Великого, Князя Ярослава Мудрого І. ступеня.

Каждая премера композитора – шок діла слухателя, серйозный повод задумати ся над глобалными людськими проблемами. Вун прийшов у світ обы лишити у ньому отпечаток свої душі...

Автор
Віктор Теличко

Товмачила
Др. Маріанна
Лявинец

Sanyi bácsi az Ember

Megemlékezés Fedinecz Sándor professzorról születésének 115. évfordulóján

Fedinecz Sándor professzor életéről és munkásságáról évfordulók és halála alkalmával egy sor cikk és két kis könyv jelent meg, valamint több kiadványban – cikkben és könyvben – szerepel a neve, hivatkoznak rá, közölnek vele kapcsolatos adatokat, idézik szavait. Ezeket három csoportra lehet osztani: kollégák és tanítványok tárgyilagos írásai a sebészről és tanítóról, emlékiratok és hálás betegek visszaemlékezései és végül újságírói interjúk és összefoglaló cikkek. A két utolsó közül némelyekben ellenőrizhetetlen, szubjektív, félreértett, kitalált vagy politikai színezetű adatok, állítások és következtetések szerepelnek. Nem mondom, hogy mindent sikerült összegyűjteni, elolvasni és hogy mindennek utánanéztem, de állítom, hogy apánk óriási népszerűsége és nagy tekintélye nagyon csábító volt arra, hogy igazolni lehessen bizonyos politikai vagy nacionalista törekvéseket. Egy részük még életében jelent meg, amin olvasás közben nagyon meglepődött. Erről őszintén írt emlékiratában a Kárpátalján született Vaszil Grendzsa-Donszkij író, költő, lapszerkesztő, ukrán nacionalista: „A csendőr megkérdezte, hogy tőlem származik-e a híres sebészünk, Fedineczről szóló interjú. Én ezt bevallottam, de mondtam, hogy Fedinecz erről nem tudott.

Hát ez hogyan lehetséges? – csodálkozott a csendőr.

Hát olyan a mi szakmánk, hogy néha az illető csak a sajtóból értesül arról, hogy miket nyilatkozott az újságírónak.”

Ennek legjobb példája Dmitro Zub és Volodimir Ginzburg hivatásos újságírók tollából ukrán nyelven megjelent két könyv. Nem feladatom részletezni, hogy miket talált ki Fedinecz professzorról a két író és milyen mondatokat adtak a szájába, amelyeket ő sohasem mondott. Az első 1954-ben, a második 1966-ban jelent meg, mindkettő a szocialista realizmus méltó képviselői. Meg kell adni, hogy szépirodalmi nyelven íródtak olvasmányos stílusban, csak az a baj velük, hogy a későbbi szerzők egyes kitalált állításaikat igaznak vélték és átvették írásaikba. Példaként idézem a szegény

mezítlábas gyermekkort. Ha ezt olvasta vagy hallotta apánk, arcán mindig megjelent az a jellegzetes ironikus mosoly.

Visszaemlékezésemben arra vállalkozom, hogy minden célzás nélkül tényekkel és családi dokumentumokkal helyreigazítsak néhány félreértést vagy állítást. Apánk azt mondogatta, hogy „tévedni emberi dolog, de ez nem vonatkozik a sebészekre”.

Röviden a Fedinecz név és a család eredetéről.

Az interneten a „Происхождение фамилии Фединцев” címszó alatt azt találtam, hogy az orosz genealógusok a Фединец családi nevet az ógörög Теодорос – Isten ajándéka, «дап богов» - ósláv nyelven Феодор névből származtatják. Mindenképpen nevünk szláv eredetű, és származék alakjai előfordulnak mind az oroszoknál (Фединец, Фединцев, Федин és egyéb) és az ukránoknál (Фединець), sok van a ruszinoknál, de a szlovákoknál, cseheknél, lengyeleknél és a horvátoknál is (Fedinac). A cirill betűs nevek latin átírással Fedinec vagy Fedinets alakban szerepelnek az amerikai és európai adatbázisokban. Ifj. Dr. Duliskovich Tibor az amerikai bevándorlási adatbázisban kettőszáznál több Kárpátaljai és Kelet Szlovákiai Fedinec nevű bevándorlót talált.

Az Osztrák-Magyar monarchia idején a dokumentumokban a régi helyesírás szerint a Fedinecz nevet cz-vel írták, és az 1940-ben kelt M. Kir. Belügyminisztériumi magyar állampolgársági bizonyítványban az apám és a család neve is így szerepel, és mi mindannyian ilyen névvel kaptuk meg a visszahonosítást. Nevünknek ezt a különböző írásmódját azzal tudom magyarázni, hogy más nyelvekben a „z” betűnek a „c” után nincs értelme, zavarja a kiejtést, a nevet „z” nélkül használják. Bár az angolban ez sem segít: az USA-ban a rokonaink nevét „Fedinek”-nek ejtik. Ebben az írásban kétféleképpen használom a nevünket, mindig úgy, ahogy az eredeti dokumentumban vagy nyelvben szerepel: ha magyar, akkor „z”-vel, ha más nyelvből idézek, akkor nélküle.

A kistrákóci Fedinec/ Fedinecz család eredetének 3 változatról hallottam: a 18. században a családalapító Oroszországból a Kárpátokon túlra szökött jobbágy volt, vagy doni kozák, vagy őslakós fehér horvátok utóda. A Kistrákócon született másodfokú unokahúgom Tetyjana Hriciscsuk újságíró 2009-ben „Jön Fedinecz és meggyógyít...” című meleg hangú cikkében írja, hogy ükapánk a Vereckei hágón túli galíciai Szinyovidne (Синьовидне) településről több mint két évszázada jött át Kistrákócra.

Anyakönyvi kivonatokból tudjuk, hogy apám nagyapja (dédapám) Fedinecz Atanáz volt, aki 1840-ben Kistrákócon született, élt 85 évet. Négy fia – László, Péter, Mihály és János évekig Amerikai farmokon dolgozott. Közülük László (szül. 1862) volt apánk apja, aki Amerikából hazatérve 15 hold földet vett, gazdaságában néhány juhnyája, több tehene, disznója, szárnyasa volt. Bércmunkások dolgoztak nála kosztért és fizetésért. Az írni-olvasni tudó és néhány nyelven beszélő Fedinecz László 25 évig a falu bírója

volt, 6 gyermeke volt, Mária, László, Anna, Sándor, Ilona és Mihály, mind a hatott kitanította. László fia elvégezte a Fiumei Kereskedelmi Akadémiát, bankár és gazdálkodó volt, 92 éves korában az Egyesült Államokban halt meg. Itt jegyzem meg, hogy a Fedinecek közül sokan hosszú életűek voltak, a 70. évnél tovább éltek, gyakran meghaladták a 80-ik évet, apám meg 2 hónap és egy

hét híján a 90. évet nem élte meg. Biztosan jó a Fedineczék genetikai állománya. A szocializmus korszakban publikált cikkekben gyakran írták, hogy a család nagyon szegény volt, emlegették az éhezést és a mezítlábас gyermekkört, az igazság viszont az, hogy a család tehetős, jómódú kisbirtokos földművelő család, szocialista kifejezést használva „kulákok” voltak. Idősebb Fedinecz Lászlóról még azt kell tudni, hogy korán megözvegyült, idősebb korában mindenét eladta és elköltözött a szlovákiai Bodrog-szerdahelyre (Streda nad Bodrogom) László fia birtokára, ahol 1938-ban meghalt. Élt 76 évet, az ottani temetőben nyugszik. Téves az adat, miszerint Magyarországra költözött, birtokot vett és gazdálkodott.

A monda szerint apám születésekor id. Fedinecz László az mondta: „Hát ez a gyerek is tudta mikor kell megszületni”. Aznap 1897. június 13-ka péntek volt. Apánk élete rácafolt a „fekete péntek” babonára, azt mondogatta, hogy a 13-a számára szerencsés szám.

Apánk 1915-ben végezte el a gimnáziumot és kapta meg az érettségi bizonyítványt, akkor már dúlt az első világháború. Azonnal a katonasághoz besorolt fiatalok közt találta magát. A román fronton 1916 októberében súlyos tüdőlővést kapott, hosszú órákig feküdt a harctéren, majdnem elvérzett, amíg a szanitécek este ki tudták vinni. Sok hónapot töltött Marosvásárhely és Zsilina (*Žilina szlovákul*) hadikórházaiban, súlyos műtéten esett át, hálás volt a sorsnak és az orvosoknak, hogy megmentették az életét. A hosszú lábadozás alatt a kórházban igyekezett hasznossá tenni magát, segédkezett a nővéreknek a sebesültek ápolásában. Ekkor döntötte el, hogy orvos akar lenni. Mivel akkoriban a magyar hadsereg orvos hiánnyal küzdött, a Budapesti Egyetem Orvosi Karán 1918-ban soron kívüli felvételit hirdettek meg az önkéntes katonák részére. Apánk, aki hadnagyként szerelt le, azonnal jelentkezett. De a következő 1919 évben közbeszólt Kárpátalja csatolása a Csehszlovák Köztársasághoz és hamarosan apánkat a többi kárpátaljai származású hallgatóval együtt hazaküldték azzal, hogy menjenek tanulni Prágába.

Itt helyre kell igazítanom azt az írói fantáziát, amely szerint anyjának

korai halála inspirálta apánkat, hogy az orvosi pályát válasszon. Bár ez jól hangzik, de az igazság az, hogy anyja, született Palyuch Mária 55 éves korában tüdőgyulladásban 1920-ban hunyt el. Akkor apánk már másodéves orvostanhallgató volt.

Így lett Fedinecz Sándor a Prágai Károly Egyetem Orvosi Karának hallgatója. Akkor apánk tudott magyarul, ruszinul, latinul, németül, valamelyest görögül, de csehül egyáltalán nem. Apánk egész életében szívesen és hálával emlékezett vissza arra, hogy a Csehszlovák Köztársaság elnöke Tomas Masaryk fogadta a kárpátaljai fiatalok csoportját, amelynek tagja volt ő is. A beszélgetés tolmács segítségével folyt. Masaryk elnök üdvözölte őket és elmondta, hogy tandíjmentesen tanulhatnak az egyetemen, ösztöndíjban részesülnek és ingyen kollégiumot biztosítanak részükre. Mivel nem beszélik a cseh nyelvet, kétágyas szobában fognak lakni egy cseh hallgatóval, hogy minél hamarább elsajátítsák a nyelvet. Mindennek és a ruszin nyelv tudásának köszönhetően a következő szemeszter végén már csehül tette le a vizsgákat. A Prágai Egyetemen 1924-ben avatták orvosdoktorrá. Apánkról el kell mondanunk, hogy nagyra értékelte a demokráciát a Csehszlovák Köztársaságban, a csehek viszonyát a kárpátaljai diákokhoz, sok cseh és szlovák barátja volt és gyakran csehofilnak vallotta magát.

Csak röviden felsorolom orvosi pályafutását, mert erről sokat írtak, de ezt is ellenmondásosan. 1924-27-ben az Ungvári Városi Kórházban alorvos a sebészeti osztályon, 1928-1931 között a Pozsonyi Egyetem Stanislav Kostlivy professzor Sebészeti Klinikáján bentlakásos rezidens, majd tanársegéd. Érdekességgként említem, hogy a hároméves sebészi szakorvosi képzés magába foglalta a kötelező gyakorlatot és vizsgákat patológiából, nőgyógyászati sebészetből, urológiai sebészetből, traumatológiából, gyermeksebészetből, röntgenológiából és bőrgyógyászatból. Így lett belőle igazi Medicinæ Universalis Doctor.

1932-1936 között a Munkácsi Állami Kórház, 1936-1938 között az Ungvári Közkórház sebész főorvosa, 1939-1941 között a Nagyszőlősi Közkórház igazgatója, majd 1941-től 1952-ig a Munkácsi Közkórház sebész főorvosa.

Idézem apánknak Dr. Johán Béla belügyminisztériumi államtitkárnak írt levelét*:

„Mélyen tisztelt kedves Béla Bátyám!

Fiam, Sándor elküldte nekem 1982. okt. 5-én hozzá írt soraidat. Ezekben kéred. egészítse a hozzád elküldött életrajzomban, mi is történt velem Munkácson a magyarok bevonulása idején. Igyekszem röviden leírni a következőket.

A Bécsi döntés után 1938 őszén én az Ungvári kórházban működtem mint sebész-főorvos egészen 1939. január 29-ig. Mivel a csonka Kárpátalján a nagyszőlősi kórház teljesen sebész-orvos nélkül maradt, én mint oda-

való (Ugocsa vármegyei) születésű, elbúcsúzáva írásbeli felterjesztésemben a Magyar Belügyminisztériumtól, átmentem oda dolgozni.

1939. március hó 15-én a magyar hadsereg felszabadította Nagyszőlőst és az egész Kárpátalját.

Két nap múlva megjelent nálam Dr. Gombos orvos. Magával hozta Dr. Korláth ungvári főispántól kinevezését a nagyszőlősi kórházi igazgató-főorvosi állásra, az én felmentésemet ezen állástól és az én áthelyezésemet Ökörmezőre (Verchovina) körorvosnak.

Erre felutazott Hozzád a Belügyminisztériumba Hokky Károly országgyűlési képviselő és Te szíveskedtél megüzenni nekem: „maradjak a helyemen”.

Ott is maradtam egészen 1941. június végéig, amikor kegyeskedtél engemet felhívni a Minisztériumba Budapestre és felajánlottad nekem a munkácsi kórházi sebész-főorvosi állást, ahol én már ezt az állást egy időben (1939-1936 években) betöltöttem.

Nagy hálával fogadtam el Tőled ezt a nagylelkű kinevezést!

Közben megkezdődött a Szovjet elleni háború, amelybe sajnos, Magyarországot is belekényszerítették.

Természetesen úgy a nagyszőlősi, mint a munkácsi kórházak sebészeti osztályain sok sebesült magyar katonát is gyógykezeltünk a legjobb tudásunk szerint.

1943 telén tudomásomra jutott, hogy Munkácson a magyar hadsereg kémelhárító osztálya szigorú titoktartás alatt egymás után hallgatja ki a velem dolgozó orvosokat és betegápoló nővéreket igaz-e az, hogy én „javallat nélkül (indokolatlanul) amputálom a honvédek lábát”.

Hallván ezt a rám nézve megalázó gyanúsítást, megkértem Vozáry Aladár munkácsi országgyűlési képviselőt, hogy hozza ezt a Te tudomásodra. Az ő információja után, Te drága Béla bátyám ezt üzented nekem: „mondd meg Fedinecznek, maradjon a helyén nyugodtan, mert amíg Te ott vagy a hivatalodban a hajam szála sem fog meggörbülni”. Legalábbis ezekkel a szavakkal nyugtatott meg Vozáry.

Drága Béla bátyám! Sohasem tudom elfelejteni Neked a velem tett jótéteményeidet, nagylelkű támogatásodat különösen abban az időben, amikor a sok sovíniszta és nyilas érzelmű „pszeudohazafiak” atmoszférájában Neked is veszélyes volt exponálni magad ilyen „gyanús” elemek miatt.

Áldjon meg Téged mindezekért a jó Ég és adjon Neked hosszú „aktív” életet.

Örökké hálás Neked, tisztelő híved

Prof. Dr. Fedinecz Sándor
Ungvár, 1982. nov. 5-én

Munkácson mind a kórházban, úgy az egész városban is Dr. Fedinecz Sándornak nagy tekintélye volt, a kollégák és növérek nagyon tisztelték őt.

A nyilas hatalomátvétel után Munkácson erősödtek a zsidóellenes cselekmények. Amikor 1944 tavaszán Munkácson megkezdődött a gettósítás, apánk osztályán néhány beteg zsidó munkaszolgálatos feküdt. Erről tudomást szereztek a csendőrök és el akarták szállítani őket. Apánk nem engedte be az osztályra a csendőröket és megakadályozta a betegek elvitelét. Néhány nap múlva nyilasok érkeztek egy teherautóval és összeszedték a zsidó orvosokat.

A portás telefonált apánknak, ő leszaladt a portához és követelte, hogy engedjék szabadon legalább Hartman fülorrégész doktort, akinek keresztény volt a felesége és ő maga is kikeresztelkedett. Azután még eljárt a csendőr parancsnoknál az összes zsidó orvos érdekében, persze eredménytelenül. Mindez elég volt ahhoz, hogy a nyilasok feljelentsék, fenyegezzék őt. A helyzet annyira feszült lett, hogy Fedinecz doktor vonaton felutazott Budapestre id. Antall József menekültügyi kormánybiztoshoz, aki megvédte őt.

Köztudott, hogy 1947. október 27-én Romzsa Tódor görög katolikus püspököt és kíséretét szállító lovaskocsit elgázolta egy szovjet katonai teherautó, a leugráló katonák a sebesülteket vasdorongokkal agyba-főbe verték. A merénylet után a sebesültek a Munkácsi Kórház sebészeti osztályra kerültek. Apánk a püspököt megműtötte és kezelte az osztályán. Ott kezelte a püspök kíséretének többi tagját, köztük Mászlej Mihály kispapot, Fedinecz Anna nővére fiát is. A felépülőben lévő püspököt egy óhatatlan pillanatban egy KGB ügynöknő megmérgezte. A boncolási jegyzőkönyvbe a jelenlévő KGB tisztek nyomására halálokként az agyvérzést írtak be, és ezt apánk először megtagadta aláírni. Majd a KGB fenyegetésére, hogy családotól kitelepítik Szibériába, engedett és aláírta. Apánknak ezután meggyűlt a baja a szovjet KGB-vel. Akkor Medvigy ukrán egészségügyi miniszter védte meg őt.

Fedinecz Sándor professzor az Ungvári Állami Egyetem Orvostudományi Karának alapító tagja volt. 1952-től 1975-ig a Sebészeti Tanszéken tanszékvezető egyetemi tanár, egyben a Sebészeti Klinika igazgatója volt, majd 1975. szeptember 1-jétől szaktanácsadóként működött.

Ennek a korszaknak tanári és tudományos munkájáról több cikk és két életrajzi könyv jelent meg.

Fedinecz Sándor professzor 1987. április 6-án halt meg, ahogy említettem 2 hónap és egy hét híján a 90. életévet nem élte meg. Amikor otthonában haldoklott, ott voltak apánk kollégái, akik kétszer is újra-élesztették. Végül apánk azt mondta: „Fiuk, hagyjatok engem meghalni”.

Ide kívánczik Dr. Antal József, akkor a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum igazgatója, később miniszterelnök nekem írt levele:

Kedves Barátom!

Az újsághírekből értesültem Édesatyátok elhunytáról. Gyönyörű kort élt meg, ami jelzi, hogy a megpróbáltatások, az izgalmak nem feltétlenül rövidítik meg az életet, ha jó materiából és jó kötőanyaggal alkottak meg valakit a génadók.

Nem hétköznapi út annak, aki a királyi Magyarországon kezdte orvosi tanulmányait, a Csehszlovák Köztársaságban fejezte be, Masaryk és Benes alatt, majd Horthy kormányzósága idején főorvos már, végül pedig professzor a Szovjetunióban. Sajnos ezt egy kárpátaljai ember elmondhatja magáról.

Atyád hírét ismertem a kárpátaljaiaktól már a Te megismerésed előtt. Apám volt 1938-ban a belügyminiszter megbízottja a magyar katonai közigazgatásnál. (Ezt követően jártam én is Munkácson és Ungváron). Gondolom, hogy találkoztak, mert sokat érintkezett orvosokkal, még operálták is ott.

Büszkeséggel őrzöm emlékét, hogy módomban volt vele személyesen találkozni. A neve fogalom volt Kárpátalján! Igazán büszkék lehettek reá. Minden körülmények között ember tudott maradni, aki mindenkin segített.

Sajnálom, hogy nem tudtunk neki nagyobb elégtételt nyújtani Budapesten. Fogad őszinte részvételemet, tolmácsold egész családnak.

Együttérzéssel és barátsággal

Dr. Antall József

Budapest, 1987. IV. 13.

Dr. Fedinecz Sándor a háború előtt – mert akkor lehetett – néhány nemzetközileg ismert sebész professzort és klinikájukat látogatta meg Európában: így például Németországban Tilman Sauerbruch professzort, Ausztriában Anton Eiselsberg professzort. 1945 után több szovjet klinikán járt, sok sebész professzort ismert, példaként említem B. V. Petrovskij akademikust, akivel többször találkozott. Sok ismert sebész és tudós volt nálunk vendégségben, hadd említsem meg csak Uglov F.G. akademikust, sebészprofesszort, Filatov V.P. szovjet akademikust, szemészprofesszort vagy Arkagyij Rajkin orosz színművészt.

Arra vállalkoztam, hogy apánkról, családukról kevésbé ismert dolgokat meséljek el.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy nagyon sok időt töltöttem apánkkal. 1953-ban az érettségi után beíratott engem a munkácsi autóiskolába, majd autót vett és én az egyetemi éveim alatt minden szombaton Munkácsra mentem vele, vasárnap este vissza Ungvárra. Évközben autóval vittem őt falvakba a betegekhez, nyáron a szünetben meg a vidéki kórházakba, ahol ellenőrizte a nyári gyakorlatokat. Útközben apám sokat mesélt a múltjáról, a nézeteiről, a terveiről, a sikereiről, a csalódásairól. Sokszor vittem őt barátaihoz, kollégákhoz, volt betegekhez vendégségbe, neki köszönhetően sok híres és érdekes embert ismertem meg, valamint azt, hogy fiatalon eljutottam majdnem minden kárpátaljai településre. Sokat jártunk vele a hegyekben, szeretett barangolni az erdőben, nagyon sok ásványvízű forrást ismert, útközben mindegyiket meglátogattunk és mindegyikből ittunk. Tőle tudtam meg, hogy nálunk ezeket a gyógyító vízű forrásokat borkútnak hívják. Azt is apámnak köszönhetem, hogy egy életre szerelmese lettem a hegyeknek, az erdőknek, a patakoknak.

Fedinecz professzor híres volt szerénységéről, emberszeretetéről. Ő volt talán az egyetlen orvos Kárpátalján, akinek hivatalosan meg volt engedve a magánpraxist. Minden nap jöttek hozzá haza a betegek, és mindenkinek segített. Ebben fáradhatatlan volt. Sosem kért pénzt a betegektől, de elfogadta, ha adtak. A falusiak mindig hoztak tyúkot, vaját, brinzát, tojást és mást, a kamránkban polcokon álltak a szilvapálinkás üvegek. A szegényebb betegek nálunk ebédeltek, néha aludtak is, a hazautazáshoz még ő adott pénzt nekik.

Hosszú élete során több mint negyven ezer műtétet végzett. Sok beteget kezelt és műtött Szlovákia magyar- és ruszin lakta vidékeiről, majd Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Kárpátaljával határos magyar falvaiból, a háború után ukrán és orosz településekből. A hegyvidékeken a jódhiányos víz okozta golyva (strúma) virtuóz műtéteinek a híre eljutott az Urálig és Kaukázusig, és onnan is jöttek hozzá a golyvás betegek.

Minderről még annyit, hogy apánknak fantasztikus arcmemóriája volt, bár sokszor nem tudott visszaemlékezni a nevekre. Nemegyszer tanúja voltam, amikor például azt mondta a betegnek: emlékszem, én magát gyomorfekéllyel operáltam vagy 10 évvel ezelőtt.

Sok temetőt látogattunk meg vele, sétáltunk a sírok között, mutogatta nekem az ismerős sírokat, és emlékezett arra is, hogy az elhunytak közül még az életükben kit milyen betegséggel műtött meg.

Különféléit írtak arról, hogy apánk milyen nemzetiségűnek vallotta magát. Ezt most egyértelműen szeretném helyretenni. Azt mondogatta, hogy ő görögkatolikus ruszin szülők gyermeke és mindig ruszinnak vallotta magát. Annnyira, hogy amikor Kárpátalján sor került a szovjet személyi igazolvány, a paszportot (nem azonos az útlevéllel) kiváltására, a kitöltendő nyomtatványba, azt írta, hogy nemzetisége ruszin, mire az ügyintéző hivatalnok azt mondta, hogy ilyen nemzetiség nincs. Hogy-hogy nincs,-

rákérdezett az apánk,- ha ruszinnak születtem az Osztrák-Magyar Monarchiában, ruszin voltam a Csehszlovák Köztársaságban és Magyarországon, akkor most ki legyek? Ukrán vagy orosz,- volt a válasz. Akkor inkább szlovák leszek,- válaszolta és beírta a nyomtatványba, hogy „szlovák”, anyánk is ezt írta, így mindkettőjük haláláig a személy igazolványukban a „szlovák” szerepelt. Azóta apánk következetesen minden nyomtatványba vagy kérdőívbe azt írta, hogy nemzetisége szlovák. Ha ebben valaki szeretné megcáfolni szavaimat, javaslom, nézzen utána a levéltárakban. Ehhez tudok adni egy tippet, ami velem kapcsolatos. Tizenhat évesen én a munkácsi iskolában kaptam kézhez a szovjet személyimmet, amelyben a nemzetiségem „ukrán” volt beírva. Apám erre azt mondta, hogy ezzel nem szabad törődnöm, ha tovább szeretnék egyetemen tanulni. Később, 1977-ben, amikor már gyűjtöttem az iratokat Magyarországra, bevitettem Ungvárom a Megyei Anyakönyvi Hivatalba (ОблЗАГС) szüleim személyi igazolványait és beadtam egy kérvényt, hogy cseréljék ki az enyémet, mert ha ők szlovákok, akkor és is az akarok lenni. Ez a kérvényem és a szüleim fényképes igazolványa a hivatal levéltárában megtalálható.

Feltétlenül meg kell írnom az igazságot apánk vallásosságáról. Gyakorló katolikus volt, minden nap imádkozott, nálunk a péntek böjtnap volt, minden ünnepet megtartottunk. Többen írták, hogy a műtétek előtt félreállt néhány percre, hallgatott és koncentrált. Nekem azt mondta, hogy ilyenkor az Istenhez fohászkodott segítségért, mert az ő kezébe adta az ember életét. Támogatta a Gulágot megjáró katolikus papokat, segítette a Holokausztot túlélő zsidókat. Rót Alex, az amerikai üzletember családjával megtörténeteket egyik cikkében megírta unokahúgom Tetyjana Hriciscsuk.

Külön meg kell említenem Chira Sándor görögkatolikus püspököt, akinek testvére Chira Magdolna, apánk László bátyjának felesége volt. Korán ismerkedtek meg Ungváron, ahol Chira Sándor a papi szeminárium rektora volt. 1936-ban azzal tisztelte meg családunkat, hogy Atanáz öcsém keresztapja lett. A szovjetek 1949 elején letartóztatták, 25 évre ítélték el. Sok évet töltött a Gulágon, élete végig száműzetésben élt Karagandában, ahonnan évente egyszer engedték meg neki azt, hogy 2-3 hétre Kárpátalján meglátogassa rokonait. Mivel Ungváron jelentkeznie kellett a rendőrségen, apámmal vártuk őt Csapi vagy Ungvári pályaudvaron, nálunk szállt meg és töltött néhány napot. Felejthetetlen élmény volt részt venni a közös vacsorákon és ebédeken, amikor a komoly beszélgetés után a két Sándor öntötte a vicceket – mindkettőjüknek remek humorérzéke volt. Többször vittem autóval Chira Sanyi bácsit városokba és falvakba, ahol titokban találkozott papjaival, tanúja voltam nemegyszer, hogy milyen nagy tisztelet övezte őt a kárpátaljai emberek között. Nyolcvanötödik születésnapján a pápa száz szavas távirattal köszöntötte Chira Sándor püspököt. A vértanú püspök 1983-ban, száműzetésben halt meg Karagandában.

Apánk nem foglalkozott politikával, erről írt Grendzsa-Donszkij a már idézett interjúbán is. Soha semmilyen pártnak nem volt tagja, a kommunisták párttagságát óvatosan azzal utasította el, hogy ő azt nem érdemli meg azt, mert hisz Istenben, nem tudja elfogadni az ateizmust. Az ő pártja a gyógyítás, mert az megfelel az Isteni tízparancsolatnak. Köztudott volt, hogy az egyetemen előadásaiban nem egyszer emlegette az Istent, az volt a híres mondása, hogy ezt meg ezt úgy kell tudnotok, mint a Miatyánkot (ce maere знати як Отченаш).

Az igazság az, hogy apánk inkább az oroszot sajátította el és használta, azt sem tökéletesen, de ukránul nagyon gyengén tudott.

Tény, hogy apánk életében kétszer hozott olyan politikai döntést, ami kihatott az egész családunk sorsára.

Első 1939. január végén történt, amikor Dr. Dolinay Mykola barátja rábeszélésére lemondott ungvári sebész-főorvosi állásáról és családotul átköltözött Nagyszőlősrre, az akkor kikiáltott rövidéletű független Kárpátszka Ukrajna területére. Összesen 45 napig volt a Nagyszőlősi Kórház igazgatója.

A második: 1944. november 26-án részt vett Munkácsi Filmszínházban az ún. Népbizottságok Első Kongresszusán, amely egyhangúan megszavazta Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatlakozását. Hogy ezt mennyire tudatosan és önként tette az illusztrálja, hogy később szűk családi körben mindig elmondott egy közismert szovjet viccet: Hruscsov a Központi Pártbizottság ülésén megkérdezte, hogy aki egyetért a határozattal, az emelje fel a jobb kezét, aki nem, az a másikat is! Kommentár nélkül közlöm azt aényt, hogy ezt követően a szüleink megbeszélték azt, hogy apánk elutazik Prágába, anyánk pedig összezsomagol és családotul átköltözik Kassára, apánk addig talál magának munkát és előkészíti kiutazásukat Svájcba, ahol egy állás várt rá. Egy autóbaleset miatt mindez nem sikerült és apánk néhány hónap múlva hazatért Munkácsra. 1945. november 22-én a határokat lezárták.

Fedinecz Sándor professzor mindig segített a bajba jutottaknak. Munkácson azzal segített Baleckij Anton Dioniszievics orosz emigránsnak, hogy megkérte őt öcsém hetente többszöri korrepetálására. A tanár úr ilyenkor nálunk ebédelt, vacsorázott. Ungváron segített Oleg Machonin orosz-angol emigránsnak, aki a Gulágról szabadult és nem engedték haza Angliába. Neki azért fizetett, hogy engem angolra tanítson. Nagyon sok ilyen példát tudnék felsorolni. Még megemlítem Bajza Feri évfolyamtársam és barátom esetét. Ha jól emlékszem a második évben télen súlyosan megbetegedett, elvittem hozzá apánkat. Feri lázasan feküdt, a szobában elég hideg volt. Apu ellátta őt gyógyszerekkel, és hetente velem küldött Ferinek tüzelőt.

Apánk bölcs és gyakorlatias ember volt. Egyik jelszava volt: a munka

nem szégyen. Ez azt jelentette, hogy még iskoláskorunkban Munkácson, ha fát vagy szemet hoztak és azt a kapu előtt kiöntötték, nekünk az öcsémmel kellett mindent behordani a pincébe. Minden nyáron szüleink elutazott 4-6 hétre elutaztak pihenni a Fekete tengerre. Elutazás előtt megszervezte nekem a tennivalókat, például a munkácsi házba bevezetni a központi fűtést vagy lecserélni a tetőt és teljesen felújítani az ungvári házunkat. Hagyott nekem pénz, az én dolgom volt a mesterekkel lenni minden nap és fizetni. Apám azt mondta, a mesterektől megtanulhatsz olyan dolgokat, aminek majd hasznát fogod venni, mert a tudás az egyetlen dolog, amit sosem tudnak tőled elvenni. Ennek köszönhetően megtanultam bánni az asztalos és kőműves szerszámokkal, értek a villany- és vízvezeték szereléshez.

Mi, gyerekek a szovjet érában nőttünk fel és a szüleink megtanítottak nekünk, hogy ami otthon történik vagy elhangzik, arról senkinek sem szabad beszélni. Mi, a gyerekek, tudtuk, hogy apánk németül vagy csehül hallgatja a Szabad Európát, de ez még köztünk sem volt beszédtema. Ez a kettős élet vagy viselkedés – egy kifelé, másik meg befelé – és az, hogy sok rokon és ismerős a Gulágra került, vagy ki lett telepítve Szibériába döntött a sorsunkról. A középiskola után Ati öcsém színésznek akart tanulni, én meg írói vénát tápláltam. Apánk mindezt nem kifogásolta, csak feltételként az orvosi diploma megszerzését szabta meg. Azt mondta: mint orvosoknak nagyobb lesz az esélyetek még a Gulágot is túlélni.

A gyakorlatban ez úgy nézet ki, hogy a 7-ik osztály után minden nyári vakációt én a kórházban töltöttem, először a laboratóriumban, azután a patológián Dr. Zódon Józsefnél, részt vettem a boncolásokon. Nagyon megszerettem a kórházi légkört, így az érettségi után egyenesen az orvosi fakultáson kötöttem ki. Egy év múlva Atanáz öcsém követett engem, néhány év múlva húgunk Alexandra, Sasa.

Meg kell említenem, hogy apánk tiszteletére több Fedinecz családban az első vagy egyik fiú gyereket Sándor (Alexander), a lányt Alexandra névre keresztelték. Jelenleg egy Fedinecz Alexander nevű orvos dolgozik a huszti kórházban.

Apánk nagyon szerette és tisztelte Fedinecz László bátyját, akinek három gyermeke volt – Sándor és Alexandra ikrek, és József. A háború után a család Bodrogszerdahelyen élt, ahol Laci bácsinak birtoka volt és ahol meghalt és el van temetve nagyapánk. Az egész család 1947-ben emigrált külföldre, néhány országot jártak meg, majd végleg letelepedtek az Egyesült Államokban. Apám, bár mindig késve, a külföldön élő rokonoktól tudott sorsukról. A szovjeteknél nagyon rossz pontnak számított, ha valakinek Nyugat Európában, pláne Amerikában voltak rokonai, ezért nem mertünk velük levelezni, a rokonokat mindenki tagadta. Apánk hivatalosan azt vallotta, hogy nem tud Laci bácsiék sorsáról, a kapcsolatot Csehszlovákiában élő rokonokon keresztül tartotta. A levél ment Prágába, onnét

Miamiba, majd ugyanígy vissza. Hosszú évekig ez így ment. A 60-as évek elején a megyei KGB főnök felesége súlyosan megbetegedett és egy szombati napon éjfél után életveszélyes állapotban a sebészeti klinikára került, ahol apánk őt megműtötte. A beteg hamarosan felépült és hazakerült. Egy hét múlva apánkat a klinikán meglátogattott egy KGB-s tiszt, azt mondta, hogy azonnal vele kell jönnie és autóval beszállította őt a KGB épületébe. Akkoriban az ilyentől mindenki retteget, útközben apánk arra gondolt, hogy még ideje sem volt elbucsuzni sem a családjától, sem a kollégáitól, így senki sem tudja, hova vitték őt. A vége mégis jónak ígérkezett, mert mosolyogva jött elébe a KGB főnöke. Nagyon köszönte, hogy megmentette felesége életét, kérdezte, hogy mivel köszönheti ezt meg. Apánk szabadkozott, hogy mint orvosnak ez a kötelessége, nem kért semmit sem. Akkor a tábornok megkérdezte őt, hogy mit tud a bátyja sorsáról és családjáról, mire azt válaszolta, hogy azt sem tudja, hogy élnek-e egyáltalán. A tábornok elvett az asztaláról egy képeslapot és odanyújtotta apánknak: „Itt van a bátyja címe, nyugodtan írjon neki, nem kell ezt másokon keresztül bonyolítani”. Hosszú évek után, 1979-ben a szovjet hatóságok megengedték apánknak, hogy Sasa húgommal együtt Amerikába utazzanak. Így 33 év után újra találkozott Laci bácsival. Még egyszer találkozott Laci bácsival és Magda néniel Budapesten, amikor én már Magyarországon éltem.

Itt el kell mondanom, hogy apámnak köszönhetem, hogy a Szovjet Unióból kiengedtek Magyarországra. A magyar hatóságoktól elég gyorsan megkaptam a letelepedési vízumot, ezután következett a nehezebb dió, hogy a szovjetek is engedjenek ki. Bevallom őszintén, ettől féltem a legjobban. Apám telefonált Jurij Ilnyickij elvtársnak, a megyei pártbizottság első titkárának, és mondta, hogy szeretne velem együtt bemenni hozzám. Másnap délelőtt már ott voltunk. Tudni kell, hogy apám régóta jól ismerte Ilnyickijt I., műtötte Irina feleségét, többször találkoztak, szüleim néhányszor hivatalosak voltak náluk vendégségben, ők is voltak nálunk Munkácson. Ilnyickij melegen üdvözölte apámat, megkérdezte, miben segíthet. Apám előadta kérésemet, hogy el akarom hagyni a Szovjet Uniót, magyar részről már megvan minden irat. Ilnyickij nagyon elkomorodott, azt mondta, hogy ha híre megy, hogy Fedinecz fia kivándorol, ez rossz fényt fog vetni a pártra. Hozzátette, hogy ha engem kiengednek, akkor biztosan a testvéreim is el fognak akarni menni. Megkérdezte:

Alexander Vaszilyevics, maga is itt akar hagyni minket?

Ha kiengedi gyerekeimet, ígérem, hogy nem megyek el. Én itt születtem, itt fogok meghalni – válaszolta az apám.

1978. december elsején Magyarországra érkeztem.

iff. Fedinecz Sándor

Роботы Эрнеста Контратовича

(1912-2009)

Роботи Шандора Петкі (1917 - 2005)

Роботи Павла Бедзіра (1926 - 2002)

Марія Пілцер

(До 100 роча из дня рожденія заслуженої артистки)

У началі ХХ стороча на Подкарпатю оживив ся культурный живот. Сформовала ся молода генерація професіоналув: художникув, писателюв, поетув, артистув, педагогув. Они становили основу нової русинської інтелігенції Подкарпатя. Искусствознатель Г. Островський так писав про неї: «закарпатську інтелігенцію усе отличали скромность живота, розвой чувства особности и національного достоинства, высока степень особної честности и порядчности, глибокі знання и честованя работы народа, його характера и звичаюв, тверда вірность релігії и завітам родичув и наконец – велика любовь ид рудному краю». Сесі слова у єднакуй мірі мож отнести и до Й. Бокшая, и до А. Ерделія, до Е. Кондратовича, до Ф. Потушняка, и до М. Томчанія, и до Марії Пілцер.

Марія Пілцер занимать честованое місто у культурному животі Подкарпатя. Она была первов професіоналнов артистков Подкарпатя. Марія Пілцер народила ся у селі Нижня Грабовниця 27 новембра 1912 рока у родині подкарпатських німцюв-колоністув. У родині было много дітей – семеро сестер и два браты. Из дїтства Марія выступала у міні-выставах у селі на вечерницях. Айбо юй удало ся дустати диплом учителкы начальных класув, она даякый час учителёвала на Міжгірщині. Роблячи из русинськими дїтьми, Марія Пілцер писала статі по вопросам воспитания, збирала фолклор, писала стихи діла дітей и засилала сесі матеріали у новинкы, де їх публіковали. На боках містных новинок имня Марії Пілцер стало знамым. А коли Марія учула, ош у Ужгороді открывавуть дворочну драматичну школу, она лишила місто работы и поїхала учить ся туды, не думавучи про вто, яков буде її доля далше. Треба уповісти, ош у 1921 – 1929 рр. на Подкарпатській Руси діяствовав Русинський театр Общества «Просвіта» у Ужгороді, у котрому грали Н. Садовський, О. Загаров, М. Аркас и другі знамі на тот час аристы. Айбо через фінансові тяжкосты театр перестав діяствовати. Обы компензовати утрату професіонального театра, у краю організовали ся безплатні курзы по подготовці артистув у основному из учителёк. Испершу курзы были двомісячні, пак шестимісячні, пак они перетворили ся на дворочну Драматичну школу (1934 – 1936 рр.). Сесю школу закончила уедно из 23 другими курзистами Марія Пілцер. Програма Драматичної школы была

составлена так, ош преподаваніє и подготовка выстав вели ся на 3-ох языках: руському, украинському и чеському. У языковому оригіналі были поставлені пєсы руські и украинські, а чеські и словацькі у товмачені, русинським языком.

Пуд час учєня Марія много робила над дикційов, миміков, над двиганям по сцені, што было головным у освоєню артистичної творчості. Її игра обернула на себе позор профєсїоналув и цїнителюв искуства, и также зрителюв. Новинки писали про неї, як про будучу звїзду Карпаторуського театра.

Перва слава прийшла ид артистці, коли она зограла головну роль у пєсі братув Мрштіковых «Маруся». Марія Пїлцер свойов інтерпретаційов долі головної героїні Марусі покорила серця майстрогих критикув – її роботу признали майліпшов. Її успїх був отмічений у новинках, там появили ся многочиселні фото, стали виходити открытки из фотками молодой красавиці у гримі Марусі. Новинка «Русскій народный голос» (16.04. 1936 р.) писала, ош у новоорганізованому театрі у Ужгороді первое місто належить Марії Пїлцер и усе буде їй, бо она была пїонером сього театра». Коли отбыли ся гастролі Земського театра у Празі, работы Марії Пїлцер были высоко оцїнені. Національний театр у Празі предложив юй контракт на пуврока діла работы и учєня. Актриса попрощала ся из рудным театром, котрый называла «храмом искуства». Зачав ся новый етап її живота. У Празі Марія мусила научити ся языкови, бо из сцєны мусив звучаты чистый чеський язык. До выстав її допустили лем через місяць. Из началом нового театралного сезона пражська прєса уже рецензовала работы талантливой артистки из Подкарпатя. Было очевидным, ош Прага приняла и полюбила Марію Пїлцер. Юй предложили продовжити контракт ищи на пуврока.

У Ужгороді її из нетерпїням чекали, бо она пообіцяла вернути ся у Ужгород, у руднуй театр. Ото так и стало ся. Марія вернула ся у Ужгород, на пероні штації из цвїтами її стрїчали честовалники її таланта и патріотичного рішеня вернути ся на Отцюзнину пуся успїха у Празі. Новинки публіковали її інтервю, многочиселні фоткы. Марія жадала создати на сцені образы силных особностей, котрі совершали необычні поступкы и сєсе юй удавало ся. Нынї, обєртавучи ся на пувстороча назад, можеме уповїсти, ош сєсе были майкрашші рокы її артистичної творчості. Пак прийшли рокы розчалованя, бо театр перестав быти на її думку «храмом искуства», и она вернула ся ид педагогічнуй діялєности. Марія Пїлцер вернула ся на сцену через 7 рокув, у 1945 році. На тот час у неї была сімєя, двоє сынув. Она стала робити у Закарпатському Украинському театрі и проробила у ньому до самої смерті, до 1976 рока. За сєсь ушыткый період она мусила принимати компромісні и категоричні рішеня. Їй прийшло ся и у совіцькі часы переходити не єден раз на педагогічну роботу, пак вертати ся у театр. У совіцьку єру Марія Пїлцер зограла булшусть своих ролей – головных и второстепенных у

песах К. Симонова, А. Корнійчука, М. Горького, Г. Квіткы-Основяненка, О. Кобилянської, М. Старицького и других.

Театрална школа, яку пройшли М. Пілцер и її колеги (артисты П. Гоца и М. Левкулич), существенно отличалися вуд манеры игры, котрої держалися артисты совіцької школы. Култивованыи системов соціалістичный реалізм не муг удовлетворити творческих глядань артиста, особенно, кедь ийшло ся про психологічні мотивації поведенія героя, над котрым робив артист. Таким образом у роботі артистув був диссонанс. Даколи артисты совіцького періода намагалися на сцені через маску своих героюв указати справжню дійствителность, заставляючи сим зрителям задумати ся над правдов живота.

У 1946 році из Украйины у Ужгородський театр прибув Гнат Ігнатович, артист из прошлым, педагог, режисер, теоретик театра. У 20 – 30 роки його называли «театралным магнатом» Харкова. У Марії Пілцер были єднакі из Г. Ігнатовичом мненія про художественні перетворення на сцені, манеру игры.

Роботы М. Пілцер и Г. Ігнатовича – є темов особого изглядованя. Итогом тридцятиручної діятелності талантливої артистки стала роль Зої Жмут из выставки «Вовчиха» (інсценізація Ю. Ананьєва по одноименному розказу О. Кобилянської). Робота над сим образом была особенно интересантов діла Марії, бо сесе був образ жоны XX стороча, котра намагала ся самостоятелно будовати свуй живот, виходячи у світ на єдному рувню из чоловіком. Живот самої М. Пілцер, котруй прийшло ся замінити споконвічний «жунський» способ живота, было таким.

Манера письма О. Кобилянської імпонувала Марії, кедь звязати ушытко уедно, то майже завто юй удало ся выкресати из серця образ селянки, котра властно руководить домувством. Рецензенты писали, ош представленый М. Пілцер образ «нагадує трагедію героїв В. Шекспіра» и ош артистка выступила у сую ролі «настоящим майстром». За сесю роль М. Пілцер дустала премію на Всеукраїнському огляді театрув (1967 р.).

У театрі, як и у жывоті М. Пілцер не любила брехню, інтриг, доносув, зависті, злобы – ушыткого того, што розрушає особность, спустошує душу творця, нівелює сущность місії артиста. Она усе раховала театр «храмом искусства», куды мож ступити лем из чистым сердцем, бо лем тогды на сцені буде творити ся справжньое искусство... Каждый день по набережнуй Ужа мож было стрітити файну синьооку жону, котра ийшла у «храм искусства», ровесники упознавали у ную «нашу Марусю», котра не зрадила идею професіонального театра на Подкарпатю, а лишила ся переживати уедно из своим народом його смуток и радость. У молоді роки Марія написала такі шорикы: «Люби, дитинко, сесю країну, люби нашу Верховину. Бо туй будеш живот мати, и по сметри спочивати...» Майже сесе писала и про себе...

Александра Ігнатович

Михаил Орос

Отец Михаил Орос родився 13 марта 1927 року у Мукачові. Після закінчення мукачовської гімназії у 1946 році його прийняли у Богословську семінарію у Ужгороді. Йому удалося закінчити 2 курси, бо у 1948 році із настанням Свіцького режиму на Подкарпаття, семінарія була ліквідована, як і греко-католицька церква. Дякуючи прекрасному голосу, а він мав баршоновий тенор, Михаил Орос став хористом, а потім солістом Закарпатського Народного Хору. При цьому він закінчив Ужгородське музикальне училище, після чого став директором музикальної школи у Батьові (Подкарпаття). Коли возродився Хор Ужгородського Катедрального Собора у

1991 році, Михаил Орос продовжив свою діяльність музиканта, ставши диригентом цього хору. У 1994 році він закінчив теологію і був висвячений на священника. Священницьку діяльність проводив у Ужгородському Катедральному Соборі, при цьому далі керував хором, із яким зв'язав свій даліший життя.

Хор Ужгородського Катедрального Собора імені Теодора Ромжи був організований у Ужгородській Духовній Семінарії у 1830 році. За перші 120 років існування хор досяг великих успіхів під керівництвом відомих диригентів, таких як Константин Матезонський, Іван Бокшай, Никифор Петрашевич, Іван Семедій, який пізніше став єпископом Мукачовської єпархії. У 1949 році радянська влада приступила до остаточного ліквідації греко-католицької церкви. Діла хористів наступили час «мовчання». Лем через 42 роки наступив той час, коли хор возродився. Сесе сталося 17 лютого 1991 року, коли був організований змішаний хор Ужгородського Катедрального Собора. Керівником хору став о. Дюла Мигаль Орос, який керував ним до самої пенсії. Його діяльність є прикладом діла кожного християнина. За останні 17 років хор бував у 200 разів виступав за кордоном: у Мадярщині, Румунії, Словаччині, Чехії, Швейцарії, Італії, Сербії. Русини Мадярщини бувають 15 років кожен рік слухають виступлення хору у різних містах. Михаил Орос є такою особою, котра зіграла провідну роль у відродженні греко-католицької духовної музики.

Др. Янош Сабо

Кодифікація русинського языка у Мадярщині (Актуальность и проблемы)

«Приказка у насъ, ожъ „повѣдъжъ прауду, та камѣньомъ ти у голову”.

Однако а повѣмъ истинну и не боюся, же ми дахто провалить голову.

Бо лишъ тото повѣмъ, што и такъ усь знаеме, же у насъ

черезъ акѣсь уже годы буря, страшна буря гучить и тросконить».

Еденъ Сокрыницькый Сирохманъ. 1923, Будапештъ

Видить ся мені, ош сеся «страшна буря», котра «гучить и тросконить», и дотеперь висить над мадярськими Русинами, и чим дале, тим стає майчорнов. 5 рокув тому, у 2007 році, пан професор Михаил Капраль у своій статі «Який язык мають кодифікувати мадярські Русины?» (1) из оптимістичным ентузіазмом говорив про плани мадярських Русинув, што ся тычуть формованя свого окремого варіанта русинського літературного языка. Описуючи языкову ситуацію, котра ся склала у Мадярщині на тот час, вун видів «доста замітний крочай допереду». Непозераючи на вшыткі языкові слабости, котрі были у русинській пресі, все-таки было про што говорити, видко было якісь може й невеликі, айбо доста вагомі результати. То був час интензивного розвою русинського двиганя и живота мадярських Русинув. Пан Капраль, як лінгвіста, формованя русинського літературного языка у Мадярщині видів у створеню свого «*окремого варіанта русинського языка* при сѣму треба максимально намагати са глядати путі гу общерусинському койне, за котрый зачали вести бесіду Русины на третюм языковом конгресі в септембрі 2007 года в Кракові» і намітив задачу мінімум на тому етапі, – *упорядкованя ортографічного словника*. От тогды пройшло 5 рокув. Свуй окремый варіант, свої нормативы, не виробили ся, словник ся не написав. Каждый, ко пише, журналісты, новинарі, поеты, лінгвісты, пишуть на свому варіанті и так, як їм того у голову прийде. У 2008 році пан академік Роберт Магочій дав доста різку критику на языкову ситуацію у Мадярщині, коли уповів, ош Мадярщину «*характеризує языковий хаос и педагогічна некомпетентність*» (2) учителѣк котрі ся занимають из дітьми у Комловщі и Мучоні. И, треба зазначити, ош мав правду и што самое главное, сесе так є и дотеперь. Кобы лем йсе была єдинов проблемов, то мож бы было уповісти, ош у Мадярщині за 5 рокув великих перемін не стало ся.

Айбо, уєдно из сим, мусиме наконець одкрыти очі, и побзерати доврола себе, и задати собі вопрос: *а кому русинський язык у Мадярщині днесь треба? Ко хоснує днесь сесь язык? Ко ся интересує ним? Ко має дяку изучити го?* Будеме мати дуже кешервешні результаты. То, што зробило ся тяжков роботом активістув русинського двигання у Мадярщині из начала 90-х рокув до 2012 рока начинать завмерати. Майгурше то, ош туй треба говорити не за так званный період «застоя» розвоия русинського языка у Мадярщині, а про силный упадок долу, процес котрого, зачав ся дакулко рокув тому, и наберать дуже великий интензивный темп. Русинський язык докус стратив свуй престиж, непозераючи на вто, ош зараз у Мадярщині мож видіти тенденцію всплыва интереса до изученя славянських языкув. Мы у Мадярщині, порунално из другыми славяно-язычными державами, де живуть Русины (у Словакії, Полші, Сербії, Горватії, Украиніні), маєме на наш позор тяжчі проблемы у освоинию рудного языка, бо:

- живеме не у славяно-язычной державі
- русинський язык флексійный, а мадарський язык аглюнативный
- маєме три локальных діалекты (подкарпатський, комловшський, мучонський)

Хаос трёх варіантув локальных діалектув, котрі суть у Мадярщині привюв не до норматизації, авадь створеня свого варіанта русинського языка, а веде до повної языкової асиміляції Русинув у Мадярщині. Мусай навести конкретні приміры.

Вошколованя: Испершу, перед тым, як говорити про вошколованя дітей у школах Комловшкы и Мучоня, треба зостановити ся на вопросі педагогічної компетенції, а майголовное, на знаню русинського языка учителюв, задача котрых є научити дітей читати, писати и говорити порусинськы. Де у Мадярщині мож пудготовити спеціалістув до такої работы? Днесь – нигда! Думає ся, ош единое місто, де мож было бы вышколовати таких спеціалістув - то Ніредьгазська Высша школа, точніше Кафедра украинської и русинської філології, котра од 2011 рока влила ся у Ніредьгазський Інститут Славістики, як окрема часть. Айбо, там, во-первых ведуть ся научні изгядованя, а во-вторых наші честовані колегы занимають ся перевиданям старых русинських матеріалув, што є не маловажнов роботом. Про то уже не кажучи, ош діла выкладаня русинського языка, раз требало бы його акредитовати, а так, як у нас неє кодифікованого русинського языка, про акредитацію не може быти и слова. На данный момент, у Будапешті в універзіті имени Лоранда Етвеша при Інституті славянської и балтійської філології веде ся факултативный спеціальний семінар из назвов «Проблематика вивченя русинського языка», котрый фунгує уже 3 роки. Туй из студентами фактично веде ся робота порунаня русинських діалектув

(варіантів) на основі книжок, виданих діла мадярських Русинув у послідні часы у Мадярщині, се: «*Витайце у нас!*» автор Др. Марія Йоббадь-Жирош и «*Русинська конверзація*», котру написала Віра Гіріц. Паралельно из сим читать ся исторія русинської літературы. Айбо и сесь семінар не годен и не претендує на то, обы пудготовити спеціалістув-выкладачув русинського языка. Функція, котру вун має - заинтересовати студентув-мадярув русинськов културов и языком, и пробудити національний русинський идентитет у тых зукраїнізованих студентув, котрі приїзджавуть из Подкарпатя у Мадярщину учити ся. Туй мы приходиме до вывода, ош тепер у Мадярщині высшого вошколованя, де мож было бы пудготовити спеціалістув-выкладачув у Мучоньську и Комловшську, вадь даяку иншаку неділну школы у нас неє. Мож, правда, загнути желяющих учити ся и вышколовати ся на учителюв у Пряшово, вадь у Новий Сад, айбо и сесе не буде повным рішенням нашої проблеми. Бо на наш позур, мы потребуєме мати таких спеціалістув, котрі мали бы выкладати русинський язык по методици *русинський як иноземный*, так як наші діти испершу ся учать по-мадярськы, а лем пак по-русинськы. Діла того, обы наших діточок, котрі ростуть у мадярському средку и каждый день чувуть мадярську бесіду, научити по-русинськы, маєме мати иншакый методичный подход до выкладаня языка. Ту практику, котра до тепер вела ся у школах Комловшки и Мучоня не мож продовжати, и якмайскорше треба переробити и заново продумати. Результат старої практики мы видиме каждый рук на Вседержавному Дню Русинув, котрый традиціонально звык быти у 20-их числах мая, де усе выступають діточки наших школ. З каждым роком вуд них усе менше и менше мож чути русинську бесіду. Стихы они кажуть по-мадярськы, співавуть тоже по-мадярськы. Єдиноє русинськє, што од них мож видіти, то - русинські танці. Се мож інкаб назвати русинськов метокомунікацієв, айбо сесе не є живов русинськов бесідов.

Книгы: Які маєме книги, по котрым днесь у Мадярщині мож начати учити ся по-русинськы? Кидь сесь вопрос розпозіровати з боку трёх варіантув русинського языка, котрі хоснувуть ся у Мадярщині, то майгурше стоїть комловшський варіант, бо за нього не маєме ниякого учебника, ниякої книги, по котруй мож бы было малых комловчан у Мадярщині учити. Мож, правда, узяти даяку книгу уд наших братув-русинув, котрі живуть у Словакії, айбо, и туй треба ся повторити, позад оддаленості двох языкув, мадярського и русинського, мы маєме їх учити иншакими методами.

Первов ластовицєв и мож казати ош єдинов професіоналнов книгов, складенов діла выкладаня русинського языка, была книга Др. Марії Йоббадь-Жирош «*Витайце у нас!*», котра ся выдавала у Ніредьгазі у 1998 році пуд редакцієв покойного професора Иштвана Удварі. Сесь

подручник (учебнік), котрый включає у себе 15 лекцій бачвано-срымського руського (русинського) языка, рохрахований діла студентув, котрі уже владівуть руським (російським) и украинським языками и снажать ся изучити русинський язык, як третій славянський язык. Лекції сього подручника (учебніка) лаконічно зложені по темам, так, ош студенти можуть усвоїти найчастіше хосновані слова и выразы, котрі ся хоснують у бесідных ситуаціях. Из усвоєням матеріала сьої книги, студенти освоюють такі лексичні и граматичні знання, ош годні бесідовати на сьому варіанті русинського языка. Непозераючи на вто, ош книга побудована дуже професіонално, її назад таки діла школского выкладаня, (берім лем Мучонську школу), не можеме взяти за основу, бо, як і сама авторка тото пудкреслює у ввідному слові, она розрахована на студентув, котрі уже знавуть славянські языки. А то значить, ош назад, перед нами встає проблема, ош из єдного бока маєме прекрасно розроблену книгу бачвано-срымського руського (русинського) языка, а з другого, не можеме її выхосновати у школах завто, бо не маєме такого подручника на сьому варіанті, котрый из начального етапа, вуд освоєня кирилики и елементарної лексики, муг бы привести дітей до того руня, обы они могли учити ся из сьої книги.

У 2010 році на палітрі выдань котрі ся тычуть русинського языка у Мадярщині, появила ся книга *«Русинська конверзація»*, котру написала *Віра Гіріц*, пуд редакцієв професора Михаила Капраля. Йся книжочка содержит у собі чотыри лекції, та має у кунці малый русинсько-мадярський словарчик. Туй мало не мож порозуміти, на кого она розрахована? Кому ся она писала? И яким варіантом русинського языка? За словами составителюв, діла «тых, кого русинський язык интересує як материнський, и про тых, ко хоче научити ся по-русинськы». Послідні не маючи, назад таки, межи собов елементарных знань, точніше знання кирилики и лексики, нигда из сєї книги по-русинськы ся не научать, бо туй пусля введеня русинської азбуки и транскрипції до неї, нараз начинавуть ся тексти, котрі потребувуть елементарных знань на продвинутому руню. Она може быти хосенна діла тых мадярських Русинув, котрі уже давно перебрали ся из Подкарпатя у Мадярщину, и з часом зачинавуть забывати свуй рудный язык. Бо, так ся видить, ош она написана єдным из локальных діалектув Подкарпатя.

Веснов 2011 рока вийшов у світ *«Русинський букварь про школашув Мадярщины»*, автором котрого являю ся я, лично, а редактором пан Михаил Капраль. Букварь составлений про таких дітей, котрі ходять у мадярську школу и уже знавуть читати и писати по-мадярськы. Майголовна задача сього букваря є у тому, обы дати елементарні практичні освоєня писаня и читаня кириличної азбуки, и якісь мінімалні знання русинської лексики, котрі могли бы быти основов изученя

рудного языка. Книга снажена кириличними прописами, што дає дітям (вадь старшим) можность научити ся писати. Лексика букваря в основному побудована на мадяризмах, котрі обєдиняють, мож казати, ушыткі варіанти русинського языка, котрі хоснують ся у Мадярщині. Межи сим, мадярські запозыченя полегшувуть освоєня розуміння слов. Букварь розроблений по сочаснуй методиці игровых ситуаций на уроках языка, як иноземного. Йсе из єдного бока робить процес обученя свободным, интересантным, а из другого бока майпорозумілым. Шкода, лем, ош букварем ся не дуже хоснують. Готовлячи ся до сьої конференції, я составила анкету-опрос діла діточок и учителей, обы видіти, ош як вун фунгує на практиці. Туй назад треба уповісти, ош маєме кешервешні резултаты. Веснов того рока Букварь роздав ся діточкам школ Комловшкы и Мучоня, и моім студентам, котрі ходять на факультативный спеціальный семінар «Проблематика вивченя русинського языка». До Мучонської школы сю анкету переслати просто не удало ся, найти из ними контакт виявило ся невозможным. Из Комловшкы из великов бідов загнали мені назад лем єдну выповнену анкету, из котрої я ся дознала, ош хосновати букварь они зачали чому сь не из септембра, як тото яло, а из януара и учать ся з нього єдну годину на тыждень. На вопрос, ош які майпроблематичні моменты у букварі, было то, ош даякі слова у Комловшці иншак пишуть ся и хоснують ся. Айбо конкретно, котрі тото слова, тото они не написали. Значить и туй резултатув ниякых неє. Што є букварь, што його неє, вшытко єдно.

Медія, новинкы: Єдиноє, за што мож уповісти, што лишило ся так як было, из языкової точки позору, тото - робота радіо, русинські передачі. На телевізії из фінансовых и політичных обставин, тых кешервешных раз на місяць русинсько-язычных 6-7 минутных репортажув, котрі мали сьме раньше, уже неє, вшытко иде по-мадярськы. Новинка «Русинський світ» тоже, мож образно ся выразити «сіла на дісту». Выходить не 12 раз на рук а 4 разы. Має не 20 русинсько-язычных бокув, а лем половку того. Тематика ся повністю змінила. Мож уповісти, ош из вшыткого, того што было раньше, дійсно, лишили ся лем картины наших русинських художников. «Педіг ипен язык періодики у первый шор є тым глядилом, у котрому добрі видиме вшыткі слабі и муцні боки днешнющей языкувуй ситуациі у Русинув Мадярщины» (3). Кидь 5 рокув тому, пан Капраль, отвічая на вопрос своєї статі «Який язык мають кодифікувати мадярські Русины?» говорив про то, ош нам «не треба перенимати языкову норму у словацьких Русинув (...), не міряти на са пудкарпатські варіанты (...), а формовати свуй окремый варіант русинського литературного языка», то днесь, може треба бы задумати ся над тым, ош як мож приостановити повну языкову асиміляцію мадярських Русинув. Мені ся видить, ош нам не треба формовати иши єден варіант русинського языка, котрый хосновав бы ся

у Мадярщині, бо туй уже помали неє кому по-русинськы говорити. Нам треба подумати над тым, и туй я з ним согласна, як сохрани, «конзервувати» ті позостатки містных русинських діалектук, котрі ся хоснують у Мучоні и Комловщі. Айбо, я так думаву, ош нам, котрі родом з Подкарпатя, треба бы сісти за круглый стол уєдно из нашыми Подкарпатськыми братами-русинами и уєдно прийти наконець до якого сь консесуса и выробити нормативный літературный варіант русинського языка подкарпатських Русинув, котрый муг бы ся хосновати и у Мадярщині. А што ся тыче методики освоєня языка, то туй нам треба обєдинити ся из спеціалістами не славяно-язычных держав, а наприклад, из лінгвістами Америки, Румунії.

Маріанна А. Лявинец,

аспірант Інститута славянської и балтійської філології

Будапештської Універзити ім. Лоранда Етвеша

Доклад прозвучав на міжнародну научну конференцію посвячену

30-рочу Катердры русинського языка універзити Нового Сада

(Сербія)

Література:

Гіріц, Віра (2010). Русинська конверзація. Асовд.

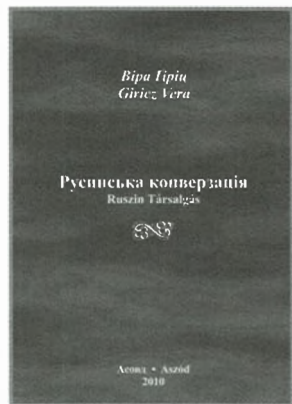
Годинка, Антоній (2005). Час гурше ги вода. Русинські тексти. Ніредьхаза.

Йоббадь Жириш, Марія (1998). Витайце у нас! // Ismerjenek meg minket! Ніредьхаза.

Капраль, Михаїл (2007). Який язык мають кодифікувати мадярські Русини? Jazyková kultúra a jazyková norma v rusínskom jazyku : 85-91. Prešovska univerzita v Prešove. Ústav regionálnych a národnostných štúdií.

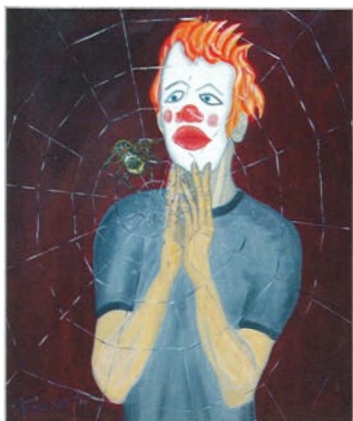
Лявинец, Маріанна (2011). Русинський букварь про школашув Мадярщини // Ruszin ábécéskönyv magyarországi iskolások számára. Будапешт.

Маточій, Павел Роберт (2008). Задачі III. Меджінародного конгресу русинського языка. Русинський язык меджі двома контресами: 8-14. Світовий конгрес Русинів Інститут русинського языка і культури Пряшівської універзити в Пряшові.

Роботы Атаназа Фединця

(1936-2012)

Роботи Едіти Медвецької (1932-)

Ruszin vagy ukrán?

Bródy András és Volosin Ágoston/Avgusztin politikai pályának összevetése (1)

Bródy András

Volosin Ágoston

Kárpátalja 20. századi történetének két meghatározó alakja Bródy András és Volosin Ágoston/Avgusztin. Politikai és művelődési pályájuk az első világháború végétől, 1918-tól több mint negyedszázadon keresztül 1945 nyaráig párhuzamosan haladt. Eközben 1938. októberében kereszteződött, amikor a következetesen ruszin kormányzati autonómiát követő kárpátaljai miniszterelnökkel Bródyval szemben, a kormányfőként öt váltó Volosin éles fordulattal, kárpátukrán önálló államiséget igyekezett megvalósítani az akkor még Cseh-Szlovákiához tartozó Podkarpatská Rus területén. Most következzenek a két életpálya taglalása és összevetése.

Bródy András 1895. július 2-án született a Beregszásztól északra kb. 25 km-re elhelyezkedő Beregkövesd (2) községben (Bereg vármegye, Ilosvai járás). Vallása görög katolikus. (3) Édesanyja, Meresz Ilona ruszin nemzetiségű volt, a szomszédos Beregpálfalváról származott. Édesapja Bródy János magyar, aki falusi tanítóként működött. A politikus a magyar forrásokban Bródy (időnként Bródi) András, ritkán Endre, (4) a ruszin nyelvűekben Броди, Андрей, a két világháború közötti, majd a későbbi kárpátaljai sajtóban, könyvekben Бродий, Андрей vagy Бродий, Андрій. Szülőháza a beregkövesdi főutcán (jelenleg 67. szám) állt, amelyet az épület omladozó állapota miatt az új tulajdonos az 1990-es évek végén lebontott. Egy új hajlék építését kezdte meg a telken, amelynek évekkel ezelőtt még csak a falai álltak. A valahai Bródy-porta mellett helyezkedik el a hajdani görög katolikus paplak, évtizedek óta ebben működik a község orvosi rendelője.

A későbbi politikusi elemi iskolai tanulmányait 1901-től a szülőfalujában végezte a görög katolikus felekezeti tanodából abban az időben átszervezett állami iskolában. Az 1908-1909-es tanévben már az Ungvári Kir. Görög Kath.(olikus) Kántor-Tanítóképző-Intézet Felsőnépiskola II. osztályának a tanulója, s az általános osztályzata 4-es rendű volt. Az értesítő évkönyv szerint a családi neve: Bródi. A következő közlönyökben hol az utóbbi módon, hol y-nal írták a vezetéknévét. Éveken keresztül végzős korukig, egyik csoporttársa Demkó Mihály (5) (Демко, Михаил 1894–1946), aki később, 1939–1944 között ugyancsak a magyar parlament képviselője, és Bródyhoz hasonlóan, a kárpátaljai szovjet kommunista diktatúra első időszakában együtt vértanúságot szenvedett, amikor mindkettőjüket kivégezték.

Az 1909–1910-es tanévben Bródy (most így!) András a tanítóképző intézet I. osztályának hallgatója. (6) A következő, 1910–1911-es tanévben második, miközben a testvérbátyja, Bródi János ugyanekkor a tanítóképző IV. osztályos diákja, aki a szorgalmi év végén, 1911 júniusában rendes tanító-képesítői vizsgát tett. (7) (Bródy János / Бродий, Иван az 1933-tól az Autonóm Földműves Szövetség elnökségi tagjaként, Kárpátalja önkormányzataért küzdött.) Fontos adalékként megemlítjük, hogy az 1912–1913-as tanévben a IV. éves tanítójelöltek osztályfőnöke – Bródyé, Demkóé is – Volosin Ágoston volt. Végül az értesítő tanítóképesítésről közölt jelentése szerint az 1913. június végén tartott szóbeli „vizsgálatokat” követően, a 24 tanítójelölt közül 17-en szereztek képesítő oklevelet: köztük Bródy András és Demkó Mihály. (8) Bródyt ezután Nagybecskó községbe nevezték ki elemi iskolai tanítónak, ahol egy esztendeig oktatta a falusi gyerekeket.

Az első világháború kitörése után bevonult katonának, és 1915 szeptemberétől négy évig a galíciai (keleti) harctéren küzdött az eredetileg Szatmárnémeti állomáshelyű magyar kir. szatmári 12. honvéd gyalogezredben. A német nyelvű kitüntetési javaslat szerint ekkori szolgálati beosztása hadapród (kadét, tisztjelölt), őrségparancsnok. Az előterjesztés szerint Bródy, a Karpilowka helységtől északra az 1915. október 8. és 11. között zajlott küzdelmek során az ismétlődő járőrharcokban kitűnő vitézséggel harcolt katonái élén. Az összecsapások közben az „előrenyomuláshoz és a harchoz nagyon értékes adatokat szerzett”, amiért ez év november 11-én Bronz Vitézségi Érmét kapott. (9)

Bródy András nyolc hónappal később, 1916. június 12-én ugyancsak az említett szatmári 12. honvéd gyalogezred 6. századának egyik szakaszparancsnokaként ismét hősiek helytállását tanúsított. Ekkor Duchcze helységtől délre egy ellentámadás során „bámulatba ejtő eréllyel és példamutató bátorsággal indult rohamra, és az ellenséget állásaiból – annak súlyos veszteséget okozva – bátran kiverte, és fejvesztett menekülésre kényszerítette. Ehhez járult még egy egészen különleges érdem, két

gyorstüzelő löveg zsákmányolásával és a siker véglegessé tételével”. (10) A kemény összecsapásban Bródy megsebesült. Újabb hőstettéért ez év július 21-én, I. osztályú Ezüst Vitézségi Éremmel (Nagyezüst) tüntették ki. Röviddel ezután, 1916. augusztus elsejei hatállyal tartalékos hadnaggyá léptették elő. (11) (Negyedszázad múltán Bródy András, a Magyar Kir. Honvédség tartalékos főhadnagya volt. (12)) Frontszolgálatáért megkapta az előjogokkal járó, az új uralkodó, IV. Károly (1916–1918) által 1916. december 13-án alapított Károly Csapatkeresztet is.

A harctérről történő hazatérése és leszerelése után, Bródy András 1918-ban beiratkozott a Budapesti Tudományegyetem (13) jogi karára. Ezután visszatért az elszakított Kárpátaljára, Munkácsra, ennek azonban a pontos időpontját nem ismerjük. E sorok írója az Országos Széchényi Könyvtárban megtalálta a satirikus heti riportlap első évfolyamának első számát (!), amely 1920. március 20-án jelent meg. Ennek címlapja – *Tyukodi Pajtás* (sic!) – szerint a felelős szerkesztője Ydorb Bandi. Az anagramma vezetőkénev feloldása: Bródy. A szombatonként kiadott kis-alakú újság 1920. október 9-ig látott napvilágot. (14) A szerkesztőség Munkácson, a „Pannonia” könyvkereskedésben működött.

A satirikus hetilap megszűnése után, 1921. és 1924. között Bródy, az ugyancsak Munkácson megjelent *Kárpáti Futár* című napilap egyik szerkesztője. (15) Közben, 1923-ben átvette a Podkarpatszka Ruszi Földműves Szövetség Ungváron megjelenő hivatalos lapjának, a Карпаторусский Вистникъ-nek ('Kárpát-ország Közlöny'), majd 1924-ben az Autonóm Földműves Szövetség hetilapként megjelenő Русський Вистникъ ('Ruszin Közlöny') című lapjának a szerkesztését is, az újság ez évi 33. számától.

Volosin Ágoston (Волошин, Августин) 1874. március 17-én született a Kárpátok gerincén elhelyezkedő Toronyai-hágótól délnyugatra kb. 30 km-re fekvő Kelecsény községben (Máramaros vármegye, Ökörmezői járás). Édesanyja magyar, Zombory Emma, (16) a szláv forrásokban Zombori Emilija (Зомбори, Эмилия vagy Емилия). Édesapja Volosin János ruszin származású, ekkor kelecsényi görög katolikus lelkész. A gyermek Volosin a szülőfalujában végezte el az elemi iskolát, ezután 1883–1892 között az ungvári magyar tannyelvű gimnáziumot látogatta. Teológiai tanulmányait a Budapesti Tudományegyetemen kezdte, és 1896-ban az ungvári papi szemináriumban fejezte be. Ugyanebben az évben megnősült, a felesége Petrik Irén, az államfordulat után a Kárpátaljai Nőszövetség egyik alapító tagja. Volosin Ágostont 1897. március 22-én szentelték görög katolikus lelkésszé, és Ungváron a ceholnyai görög katolikus templom káplánja lett. (17) Ezt követően 1899–1900-ban, Budapesten fizika–matematika szakos tanár diplomát szerzett. Időközben, 1899-ben – mivel az ungvári görög katolikus tanítóképzőt magasabb szintre, az addigi 3 évfolyamú intézmény-

ből 4 évfolyamúra emelték – a kultuszminisztérium Volosin Ágostont a képezde tanárává nevezte ki. (18)

Ebben az időben, a 19–20. század fordulóján a galíciai és az oroszországi ukrán nemzeti mozgalom sikereinek a hatására Kárpátalján az addig meghatározó ruszin nemzeti értelmiség köreiben megjelent az ún. ukranofil, azaz ukránbarát irányzat, amely 1938–1939 fordulóján mindössze öt hónapra politikai hatalomra kerül. E szellemiség legismertebb három képviselője: Zsatkovics K.(álmán) György (Жаткович, Юрий Калман 1855–1920) etnográfus, történész és lapszerkesztő; Sztripszky Hiador (Hijador, Jador; Стрипский, Гиядор 1875–1946) bibliográfus, etnográfus, irodalomtörténész; és Volosin Ágoston, aki közülük a legnagyobb ívű pályát futotta be.

Volosin tankönyvírói munkássága a 20. század első éveiben indult. Budapesten, 1905-ben jelent meg ábécés- és olvasókönyve a ruszin népiskolák számára, amely „Azbuka” vagy „Csitanka” rövidítésekkel vált közhímmé. Ungváron 1907-ben adta ki a *Gyakorlati kisorosz* (Ruthén) *nyelvtan* című munkáját. Ugyanitt látott napvilágot 1909-ben újabb műve, a *Kis Biblia a gör. kath. népiskolák első osztályai számára*. Az Ungvári Kir. Görög Kath.(olikus) Kántor-Tanítóképző-Intézet 1910–1911. tanévéről szóló Értesítő, tantárgyakat ismertető része említi meg, hogy a Ruthén nyelv oktatásánál „Volosin Ágoston Gyakorlati kisorosz (Ruthén) nyelvtana' és Volosin 'Csitanka' – tankönyveit használták”. (19) A tanítóképző igazgatójának 1912-ben nevezték ki, amely tisztséget 1938-ig töltötte be. Közben 1903-tól 1918-ig szerkesztője a Hayka ('Tudomány') című folyóiratnak, amelyet az államfordulat után, 1920-ban átszerveztek és Свобода ('Szabadság') elnevezéssel havilapként jelent meg 1938-ig. (20)

Politikai pályája 1918 őszén, a történelmi Magyarország idegen kezű felbomlasztása idején indult. A budapesti ún. őszirózsás forradalom győzelmének napján, október 31-én megalakult az Ungvári Nemzeti Tanács. A tervek ellenére nem jött létre az Ung Vármegyei Nemzeti Tanács, ezért néhány nap múlva nyolc új taggal – köztük Volosin Ágostonnal – egészítették ki a város nemzeti tanácsát, amely a az Ung vármegye feletti joghatóságot is átvette.

A ruszin értelmiség egy csoportja Gebé Péter (Гебей, Петр 1864–1931) munkácsi görög katolikus kanonok (a későbbi püspök), és Volosin Ágoston kanonok (aki ekkor az ungvári görög katolikus tanítóképző igazgatója) vezetésével előzetes tárgyalásokat folytatott. Itt Volosin azt hangoztatta: „a [rutén] nemzeti tanácsra azért van szükség, hogy az ukránok, románok és tótok [szlovákok] annektáló törekvéssel szemben az összes ruténség egy táborban tömörüljön”. (21) Négy nap múlva november 9-én, Ungváron tartott népgyűlésen megalakult a magyarbarát irányzatú 35 tagú Magyarországi Ruthének Néptanácsa, más néven Ungvári Ruthén Rádat. A

megnyitót Volosin tartotta, aki többek között kijelentette: a rutén nép tiltakozik azon külföldről irányított törekvések ellen, amelyek ősi hazájától akarják elszakítani. Ezt követően megválasztották a néptanács vezetőségét, a testület titkára Volosin lett. Ezután magyar és rutén nyelven felolvasták a néptanács, Volosin által kidolgozott négy pontból álló programját, amelyet a gyűlés résztvevői elfogadtak. 1. Ragaszkodás Magyarország területi integritásához. 2. Mindazon jogok követelése, melyeket a demokratikus Magyarország a nem magyar ajkú népeknek megadni szándékozik. 3. Görögkatolikus autonómia. A ruténség szellemi és anyagi színvonalának emelésére szociálpolitikai reformok.(22) A néptanács táviratot küldött Károlyi Mihály (1875-1955) miniszterelnöknek, amelyben leszögezte: „a magyarországi ruthén nép ragaszkodik ősi hazájához, Magyarországhoz és annak területi integritásához. Egyúttal tiltakozik minden olyan törekvés ellen, mely a magyarországi ruthének[et] a magyar hazától elszakítani kívánja, vagy amely a haza egységét veszélyezteti”.(23)

Az ungvári Magyarországi Ruthének Néptanácsa (később Magyarországi Ruszinok Nemzeti Tanácsa) és a Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye Papi Tanácsa kívánságai alapján jelent meg december 25-én az Országos Törvénytárban „A Magyarországon élő ruszin (ruthén) nemzet autonómiájáról” szóló 1918. évi X. néptörvény.(24) A dekrétum a ruténeknek a beligazgatás, az igazságszolgáltatás, a közoktatás, a közművelődés, a vallásgyakorlat és a nyelvhasználat terén önrendelkezési jogot biztosított, és kimondta: Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung vármegyék rutén lakta részeiből „Ruszka-Krajna [‘Ruszin Tartomány’] néven autonóm jogterület [kormányzóság] alakíttatik”. A X. néptörvényt budapesti, december 21-i (!) keltezéssel, a Károlyi Mihály vezette magyar kormány tagjainak az aláírásával rutén-ruszin nyelven is megjelentették „Народный законъ числа 10. про самоуправу руського народу живущого на Угорщини címmel.(25)

A ruszin terület legfőbb kormányzati szerve a budapesti székhelyű Ruszka-Krajnai Minisztérium lett, amelynek élére december 30-án, mint „a ruszin ügyek” minisztere, Szabó Oreszt (Сабов, Орсет 1867–1944), a Munkács székhellyel megalakult Ruszka-Krajnai Kormányzóság élére – kormányzói rangban – Stefán Ágoston (egyes forrásokban: Стэфан, Штейфан, Августин 1877–1945) került.

Az ungvári székhelyű Magyarországi Ruszinok Nemzeti Tanácsának elnöke, Szabó Simon (Сабов, Симеон 1863–1929) a hatályba lépett X. néptörvény alkalmából, december 26-án küldött táviratában „a ruszin nép nevében hálás üdvözlétét és köszönetét tolmácsolja a magyar nemzetnek”. A sürgönyben az elnök egyben jelezte, hogy „további tárgyi és személyi ügyek megtárgyalása és javaslatok tétele végett kiküldött bizottság 31-ére, Budapestre utazik”.(26) A küldöttség a tanács titkáranak, Volosin Ágoston-

nak a vezetésével ment Ungvárról a fővárosba. Ruszin elkötelezettségét és a magyar államhoz való hűségét addig következetesen hangoztató Volosin azonban a hivatalos tárgyalásai mellett másnap, 1919. január első napján titokban megbeszéléseket folytatott a budapesti csehszlovák konzullal, Milan Hodžával, a Csehszlovákiával való megegyezés lehetőségeiről.(27) Közben december 29-én, Ungváron megalakult a radikális Függetlenségi- és 48-as Párt (közismert nevén Károlyi-párt) helyi szervezete, és egyik alelnökének Volosint választották.

A csehszlovák haderő hamarosan, 1919. január 12-én bevonult Ungvárra, ahol még működött a Magyarországi Ruthének Néptanácsa. E ráda titkára továbbra is Volosin Ágoston volt, aki január elejétől azonban már a rutén lakta terület Csehszlovákiához való csatolásának az egyik leg-hangosabb népszerűsítője lett. (Ruszká-Krajna nagyobb részén a magyar közigazgatás tovább működött, és rutén autonómia kiépítése a fenti körülmények ellenére, ha vontatottan is, de előrehaladt.) Február elsején Ungvárra érkezett Tomáš G. Masaryk csehszlovák államelnök személyes megbízottja, Ferdinand Pišek kapitány, aki (többek között) Szabó Simonnal és Volosin Ágostonnal folytatott tárgyalásokat. Felszólította őket, hogy a rádát felhasználva, kezdjenek széles körű hangulatkeltést a Ruténföldnek Csehszlovákiához való csatolásáért.(28) (Három nap múlva a Magyarországi Ruthének Néptanácsa megváltoztatta nevét, és Ungvári Ruthén Tanácsként működött tovább.) Ungváron április 17-én megalakult az Orosz (Ruszin) Klub (Русський Клуб), amelynek elnökévé Volosint választották.

Az ungvári, a máramarosszigeti és az eperjesi rutén néptanácsok képviselői, 1919. május 8-án az ungvári Vármegyeháza épületében a megszálló csehszlovák hatóságok által bevezetett rendkívüli állapot és a katonai diktatúra körülményei között ültek össze. A nyomaték érdekében az épületet felfegyverzett cseh légionárius katonaság vette körül. A Volosin Ágoston elnökletével tartott ülésen a fenti három néptanácsból megalakították a Központi Orosz (Ruszin) Nemzeti Tanácsot (Центральна Руська Народна Рада). A felszólalók széles körű ruténföldi autonómiát, a had-, a pénz-, illetve a külügy kivételével teljes önállóságot, Volosin pedig görög katolikus egyházi autonómiát és rutén egyetemet követelt. A gyűlés végül kimondta a Ruszinföld Csehszlovákiához való „önkéntes” csatlakozását, amelyet 14 pontba foglaltak. Ezek közül az elsőben kijelentették: „A ruszinok a Cseh-Szlovák-Ruszin Köztársaságban független államot alkotnak”. Lényegében területi autonómiával egybekötött kulturális autonómiát, Ungvár székhellyel önálló nemzetgyűlést, valamint teljes belügyi, nyelvi, iskolai és egyházi önállóságot igényeltek a 14 pontos dokumentumban.(29) A Központi Orosz (Ruszin) Nemzeti Tanács elnökének egyik alelnökének Volosin Ágostont választották. A tanácskozás

határozatát egy Volosin vezette, népes meghatalmazott küldöttség vitte Prágába, ahol azt átnyújtotta Tomáš G. Masaryk köztársasági elnöknek. (A későbbi történekekből jól érzékelhető, hogy a Ruténföld csatlakozása után a csehszlovák hatalomnak valójában már nem volt szüksége a központi orosz tanácsra, mert e ráda legközelebb csak 1921 decemberében ülhetett össze Volosin Ágoston elnökletével.)

Csak hosszú hónapok múlva, 1919. november közepén adták ki Kárpátalja alkotmánylevelét, az ún. *Generálný Statutumot* (Általános Szabályzatot), amelyben először jelent meg a vidék új cseh neve a Podkarpatská Rus, illetve a Rusínsko. A statútum alapján Kárpátalja kormányzójának a cseh Jan Breichát, az ekkor létrehozott ötagú kormányzó- vagy igazgatótanács egyik tagjává Volosin Ágostont nevezték ki.(30) A kormányzótanács és a tényleges hatalmat birtokló Ján Breicha között azonban hamarosan ellentétek támadtak, amely annyira elmérgesedett, hogy a direktórium 1920. február 19-én lemondott. Volosin ezt követően tovább folytatta politikai pályáját, hamarosan az 1920. március 19-én, Ungváron megalakult Orosz (Ruszin) Néppárt (Руська Народна Партия) elnökévé választották. Ez év augusztusában a csehszlovák hatóságok által hivatalosan elismert kárpátaljai pártok között Volosin szerveződését is ott találjuk, immár Földműves Párt (1921-ben már Podkarpatszka Ruszi...) elnevezéssel, amely tevékenyen részt vett a politikai életben.

Közben 1919. december 30-án, Ungváron első ízben tanácskoztak ukranofil értelmiségiek, közöttük Volosin, valamint ukrán emigránsok arról, hogy a halicsi (galíciai) ukrán kultúregyesület, a Просвіта ('Felvilágosodás') mintájára egy hasonló társaságot alakítanak. Erre végül 1920. május 9-én, Ungváron került sor. A magát közművelődési egyesületnek valló szervezet célja újságok és könyvek kiadása, továbbá olvasó-, színjátszó körök, ének- és zenekarok, gazdakörök szervezése volt a városokban és a falvakban.(31) A Proszvitához csatlakozott ruszinok tudatosan ukránoknak vallották magukat, és a fejlett ukrán nyelvvel szemben műveletlennek tartották azt a nyelvet, amelyet a kárpátaljai nép akkor beszélt. Az előbbiekhöz kapcsolódik, hogy Volosin kezdeményezésére négy év múlva, 1924 októberében Ungváron egy ukrán irányzatú *Pedagógiai Társaságot* hoztak létre a nyelvi kérdéssel való tudományos foglalkozásra, pedagógiai folyóirat és könyvek kiadására. A társaság elnökének Volosin Ágostont választották.

A két évtizeddel későbbi kárpátukrán miniszterelnököt, kezdettől Батько-кент, azaz „Atyácska”-ként is emlegették, aki 1923-tól 1939. elejéig már a kárpátaljai Keresztény Néppárt (Християнська партія) elnöke volt. Közben 1925–1929 között a csehszlovák nemzetgyűlés képviselője. Az 1920-1930-as években több kárpátaljai újság, folyóirat munkatársa, szer-

kesztőségi tagja, illetve szerkesztője. Például: Русин ('Ruszin', 1920–1923), Благовістник ('Üdvhírnök', 1922–1938), Підкарпатська Русь ('Kárpátaljai Rusz' 1923–1938), Учительський голос ('Tanítók Hangja', 1929–1939), Українське слово ('Ukrán Szó', 1932–1939). Eközben, 1922 és 1938 között a Proszvita (melynek elnökhelyettese Volosin volt), évenként kiadott tudományos gyűjteményét is szerkesztette.

Bródy András politikai pályája 1920-ban indult a Kárpátaljai Földműves (Paraszt) Szövetség (Подкарпатський Хлиборобський Союз) sorai-ban, amely ez év június 10-én, Ungváron nyilatkozatban tette közzé követeléseit.(32) Bár a neve nem szerepelt az alapítók között a neve, más forrásból tudjuk, hogy az előbbi évtől a földműves szövetség [nagy]szöllősi járási titkára lett.(33) Bródy később az ifjúsági mozgalomba is bekapcsolódott. Munkácson 1922. április 23-án, ruszin fiatalság egy csoportja új szervezetet hozott létre Капмато-руський Орель ('Kárpátorosz /Ruszin/ Sas') elnevezéssel, ahol Bródy előterjesztése alapján fogadták el az Orel alapszabályát. Ezt követően megválasztották a 25 tagú vezetőséget, amelynek élére Bródy András került.(34) A ruszin tömörülését „kitalált hazugságokkal” támadta Volosin Ágoston lapja, a Свобода ('Szabadság'), amelyre Bródy András válaszolt a Kárpát-ország Közlönyben.(35)

Az élete végén vértanúságot szenvedett Bródy András az 1923–1924. évi pártmozgalmak idején emelkedett a politika élvonalába. A Kárpátaljai Paraszt Szövetség és az Autonóm Ruszin Földműves Párt 1924. január 26-án Huszt nagyközségben tartott közös gyűlésén kimondták a két párt egyesülését. Az így létrejött Autonóm Földműves Szövetség (Автономный Земледилський Союз) hamarosan a *csehek alatti* Kárpátalja legjelentősebb pártjává növekedett. A párt ügyvezetőjének Kurtyák Ivánt(36) (János; Куртяк, Іванъ 1888–1933) politikai főtitkárának Bródy Andrást, szervező főtitkárának Demkó Mihályt választották. Kurtyák hatalmas szervezőmunkával hamarosan ütőképesé, és Kárpátalja autonómiája kivívásáért legerőteljesebben küzdő erővé tette a pártot, és eközben 1924–1933. között a csehszlovák parlament képviselője volt. A hatalmas termetű és testi erejű politikus 1933. január 2-án, a nagyszöllősi kórházban mérgezési tünetek között, 45 éves korában meghalt.(37)

Utóda Bródy András, a párt addigi politikai főtitkára, aki később, az 1935. évi választások alkalmával az Autonóm Földműves Szövetség listavezetőjeként jutott be a csehszlovák nemzetgyűlésbe. A képviselői helyét egyébként azonban már két évvel korábban, Kurtyák halála után – annak mandátumát megkapva – elfoglalta. Bródy, már az első beszédében – Eduard Beneš külügyminiszter beszámolójára válaszolva – nagy visszhangot keltve kijelentette: „Kárpátalja [Csehszlovákiához történő] önkéntes csatlakozásáról szóló állítás történelmi misztifikáció, mert Kárpátalja orosz [ruszin] nemzeti tanácsa ezt az állítólagos önkéntes

csatlakozást [mint írtuk] csehszlovák szuronyok fedezete mellett tette meg 1919. május 8-án. A kárpátaljai népakarat nem nyilvánulhatott meg szabadon, a nép erről az elhatározásról nem tudott és éppen ezért a csehszlovákok nem hivatkozhatnak a népakarat megnyilvánulására”.(38) Ehhez hozzáfűzzük: elegendő katonai erő híján Kárpátalja területének Csehszlovákia csak az egyharmadát tudta 1919 tavaszán a birtokba venni, a kétharmadát a román hadsereg foglalta el.

Kurtyák János politikai örököséként, Bródy András tovább küzdött Podkarpatszka Rusz autonómiájának kivívásáért. E célok érdekében szorosan együttműködött az ellenzéki kárpátaljai magyar pártszövetséggel és a Szlovákiának szintén autonómiát követelő, a cseh központosító törekvésekkel élesen szembehelyezkedő, Andrej Hlinka vezette Szlovák Néppárttal.(39) Az 1930-as évek elején már egyre nyomasztóbb volt Kárpátalján a cseh közigazgatás túlsúlya, a magyar és a ruszin őslakosság szinte teljes kirekesztése a tartomány életének irányításából. Bródy 1933 decemberében a prágai parlamentben elhangzott beszédéből idézzük a következő adatokat: az ungvári Kárpátaljai Országos Hivatal elnöke és alelnöke cseh nemzetiségű, a hivatal osztályfőnökei közül 7 cseh, 2 menekült (emigráns) orosz, 1 menekült ukrán és 2 rutén. A kárpátaljai területen a jegyzők közül 163 cseh, 11 ukrán emigráns, 3 orosz, 42 rutén és 29 magyar. Az egyéb közigazgatási tisztviselők között 497 cseh, 20 ukrán, 12 orosz, 85 rutén és 44 magyar. A pénzügyi igazgatás 1375 tisztviselőjéből csak 164 őslakos. A 19 vámhivatal főnökei kizárólag csehek. Az államvasutak főnökei és mérnökei közül 26 cseh, 4 magyar, egy-egy ukrán, illetve orosz, és egyetlen rutén sincs. A vasúti hivatalnokok közül 77 cseh, 17 tót (szlovák), 41 magyar, 6 rutén és 3 ukrán. A postai tisztviselők 85 %-a cseh stb., stb.(40)

A kárpátaljai cseh hatóságok kezdettől fogva gyanakvással tekintettek az autonómiáért következetesen küzdő Autonóm Földműves Szövetségre. A rendőrség 1935 márciusában Kárpátalja-szerte házkutatásokat tartott a párt tagjainál. Bródy András nemzetgyűlési és Demkó Mihály országos választmányi képviselők a történetek miatt élesen tiltakoztak Antonín Rožypalnál (Рожиपाल, Антонинь), a Kárpátaljai Országos Hivatal elnökénél.

Kárpátalja történelmében először, 1936. november 26-án ültek közös tárgyalóasztalhoz a ruszin, a nagyorosz és az ukrán irányzat képviselői, hogy egységes állásfoglalásban követeljék Podkarpatszka Rusz autonómiájának a megadását a csehszlovák kormányzattól, amelyet az már több mint másfél évtizede nemzetközi szerződésekben is vállalt, de nem valósított meg. Az Ungváron tartott tanácskozás résztvevői november 28-án, egyhangúan elfogadták a Központi Orosz (Ruszin) Nemzeti Tanács autonómia-tervezetét. A javaslatot aláíró vezetőségi tagok között, Bródy és Volosin neve is olvasható. A tanács képviselői – Bródy András, Brascasjko Mihály (Брацайко, Михайло 1883–1969) és Kaminszky József (Каминский,

Йосиф 1879–1944) – a tervezetet 1937. március 8-án nyújtották át Milan Hodža csehszlovák miniszterelnöknek. A prágai kormány a javaslatot elvetette.(41)

Bródy és Volosin pályája 1938 októberében összefonódott. Október 5-én a felvidéki Zsolna városában Jozef Tiso vezetésével megalakult az autonóm szlovák kormány. Az ünnepi eseményen Kárpátalját többek között Bródy András és Volosin Ágoston képviselte. Három nap múlva, október 8-án, Ungváron együttes ülést tartott a Volosin vezette Első Központi Ukrán Nemzeti Tanács (Перша Українська Центральна Народна Рада) és a Központi Orosz (Ruszin) Nemzeti Tanács, s javaslatot tett a podkarpatszka ruszin autonóm kormány tagjaira. Miniszterelnök Bródy András, az egyik miniszter Volosin Ágoston. A két tanács tagjaiból megalakították Podkarpatszka Rusz Nemzeti Tanácsát, amely emlékiratot adott ki. Ebben kimondta, hogy a cseh-szlovákiai összes ruszin lakta terület egyetlen törvényes képviselőjének tartja magát, ahol a hatalmat azonnal át kell adni a Bródy vezette autonóm kormánynak.(42) Ugyancsak október 8-án, Budapesten tartott újabb rendkívüli ülésén a magyar kormány kimondta: a csehszlovákiai volt magyar területeket „nem történelmi, hanem etnikai alapon” követeli vissza.(43) Kárpátalján pedig tartsanak népszavazást a vidék hovatartozásáról.

Két évtizedes hitegetés után, 1938. október 11-én a csehszlovák kormány határozatot hozott Podkarpatská Rus három tagjának a kinevezéséről, egyikük Volosin Ágoston államtitkári rangban. Prágában az esti órákban, a kárpátaljai autonóm kormány többi tagját is jóváhagyták. A testület hivatalos neve: Podkarpatszka Rusz Minisztertanácsa. Élére Bródy András, a ruszin irányzat vezéralakja, az Autonóm Földműves Szövetség elnöke került, akit tisztségére egyöntetűen ajánlott a Központi Orosz (Ruszin) Nemzeti Tanács elnöksége s Kárpátalja valamennyi csehszlovák nemzetgyűlési képviselője és szenátora. Bródy hivatali beosztása: miniszterelnök, a cseh-szlovák szövetségi kormány „podkarpatszka ruszi ügyekben illetékes minisztere” – korabeli rövidítéssel: a „kárpátorosz ügyek minisztere”(44) –, valamint iskolaügyi miniszter. A Bródy-kormányban államtitkárként Volosin Ágoston az egészségügyi és szociális ügyeket irányította, aki hamarosan, október 18-án lemondott az ungvári görög katolikus tanítóképző igazgatói tisztségéről.

Közben a kárpátaljai kabinet tagjai október 12-én Ungvárra érkeztek, ahol bemutatkozó beszédében Bródy kijelentette: mindent megtesznek annak érdekében, hogy egységes, szabad államban egyesítse a ruszin lakta területeket a Poprád folyótól a Tiszáig. Eközben Fenczik István (Фенцик, Степан 1892–1945) tárca nélküli miniszter Eperjesre utazott, hogy Szlovákia és Podkarpatszka Rusz nyugati határának a kialakításáról tárgyaljon.(45) A kárpátaljai kormány ezt követően három alkalommal – október 15-én, 18-án és 22-én – ült össze Bródy elnökletével, és hozott

fontos döntéseket. Közben, 21-én a miniszterelnök egy napra Budapestre utazott, ahol a magyar kormányval folytatott tárgyalásokat.

A Prágában október 25-én tartott cseh-szlovák-ruszin közös minisztertanácsi ülésen többek között arról döntöttek, hogy a Cseh-Szlovákiával szembeni területi vitákban német-olasz döntőbíróság hozzon határozatot, népszavazásról nem lehet szó. Bródy az előbbiekkal kapcsolatban azt javasolta, hogy a cseh-szlovák-magyar, és a szlovák-ruszin határrendezés ügyét kapcsolják össze.(46) Erre a cseh-szlovák igazságügyi miniszter azt indítványozta, hogy Bródyt fosszák meg nemzetgyűlési képviselői mentelmi jogától, és fogják perbe. A ruszin miniszterelnököt, „hazaárulás” vádjával másnap, október 26-án letartóztatták, és Prágában a pankráci börtönbe zárták. Még ezen a napon az új kárpátaljai kormányfőnek Volosin Ágostont nevezték ki, aki egyben az igazságügyi tárcát is megkapta, de hozzá tartoztak az egyházi és a gazdasági ügyek is. Az átalakítással az addig ruszin irányzatú kárpátaljai kormány teljesen ukrán szellemiségűvé vált. Volosin még október 26-án délután 16 óra 40 perckor Ungvárról telefonon keresztül letette a hivatali esküt Jan Syrový tábornok, cseh-szlovák miniszterelnöknek.(47)

Az új kárpátaljai kormányfő, Volosin ezt követően kijelentette: egyetért az Első Központi Ukrán Nemzeti Tanács határozati pontjaival, amely ragaszkodik Kárpát-Ukrajna néprajzi egységéhez, sérthetetlenségéhez, annak határaihoz, és következetesen elutasítja a népszavazást. Az ukrán tanács említett határozatának első pontja nem ellenezte azt, hogy Kárpátalja magyarlakta területeit Magyarországhoz csatolják, de a ruszin lakta területen ellenezte a népszavazást. S kinyilvánította, hogy a cseh-szlovák állam, szövetségi felépítésének a híve. Ungvárra csak három nap múlva, október 29-én érkezett meg Prágából a hivatalos értesítés arról, hogy a szövetségi kormány leváltotta tisztségéből Bródy Andrást, és az autonóm országrész, Podkarpatszka Rusz miniszterelnökének Volosin Ágoston addigi államtitkárt nevezte ki. Ettől kezdve Kárpátalja legfőbb végrehajtó, valamint törvényhozó, illetve rendeletalkotó szerve az Első Ukrán Központi Nemzeti Tanács volt, amelynek vezéréről így szólt az ukrán tanács november elsején kiadott, „Pidkarpattya ukrán népéhez” című felhívása: „Népünk sorsa Pidkarpattyán nemzeti újjászületésünk atyjának, Volosin Avgusztin atyjának kezébe adatott”.(48)

A ruszin szellemiségű Bródy-kormány 1938. október 11-i megalakulásakor bevezetett podkarpatszka ruszi kormányzati autonómia időszaka 1939. március 15-ig, a hegyvidéki Kárpátalja Magyarországgal való újraegyesülése kezdőnapjáig tartott. E mindössze öt hónap négy jól elkülöníthető szakaszra bontható. Az első, 1938. október 26-ig tartott, amikor megalakult az ukrán irányultságú Volosin-kormány, és megkezdve a második időszakot. Amikor a novemberi 2-i első bécsi döntéssel levált a déli

magyarlakta területésáv Ungvár, Munkács és Beregszász városokkal visszatért Magyarországhoz, a kárpátukrán kormány székhelyét Ungvárról, Huszt városába helyezték át. A Volosin Ágoston miniszterelnök vezette hatalom elsősorban a november 9-én megalakult Kárpáti Szics Népi Védelmi Szervezet (Організація Народної Оборони Карпатської Січі, ОНОКС), közismert nevén a Kárpáti Szics vagy Szics-gárda fegyveres erejére támaszkodott. Segítségével fokozatosan, egyre inkább függetleníttette az autonóm országrészt a prágai szövetségi kormányzattól, és egy önálló kárpátukrán állam kiépítésére törekedett. Kormányja egyik első intézkedéseként, már október 29-én feloszlatta a magyar, a ruszin, az orosz és más pártokat, egyesületeket, valamint számos újság megjelenését betiltotta.

A cseh-szlovák képviselőház november 19-i ülésén fogadták el a két társország autonómia törvényét, amelyet az alkotmánytörvénybe iktattak. Ezzel „létrejött a II. csehszlovák köztársaság új ideiglenes alkotmánya és véget ért a húsz éves prágai centralizmus”.(49) A Podkarpatszka Rusz autonómiájáról szóló alaptörvényt később, csaknem egy hónap múlva december 16-án, a 328. szám alatt hirdették ki Cseh-Szlovákia Törvénytárában. Az autonómiatörvény hatályba lépése előtt négy nappal, december 12-én a Volosin-kormány elrendelte, hogy e naptól Kárpáti Ukrajnában a hivatalos nyelv, valamint az iskolai oktatás nyelve az ukrán. Hivatalos nyelvként az ukránt egyébként korábban, november 25-én egyszer már bevezették. Feltehető, hogy azért került sor az intézkedés megismétlésére, mert végrehajtása sok helyen vontatottan haladt, illetve a ruszin érzelmű lakosság ellenállásába ütközött.(50)

A Volosin-rendszer a gazdasági és szociális bajokon fokozódó terrorral igyekezett segíteni, amelynek fő eszköze a Szics-gárda volt. A kormányfő november 18-án kiadott rendeletére (наказ) Rahótól északra (több mint 1300 méter magasan) a Dömény/Dumen-havasokban,(51) valamint másutt is istállószerűen kiépített internálótáborokat állítottak fel, amelyek a 20 fokos hidegben is fűtetlenek voltak. Ezekbe a következő hetekben több ezer ellenzéki ruszin és magyar személyt hurcoltak.

November 22-én Prágában, a csehszlovák nemzetgyűlés jóváhagyta a Podkarpatszka Rusz autonómiájáról szóló alkotmánytörvényt, amely bevezette az ún. törvényerejű autonómiát. Ekkor kezdődött az országrész történetének a harmadik szakasza, amely a 32 tagú kárpátukrán nemzetgyűlés, a szojm tagjainak a megválasztása napjáig, 1939. február 12.-éig tartott. Közben, 1938. december 30-án Volosin Ágoston miniszterelnök az autonóm országrésszé nyilvánított Podkarpatszka Rusz elnevezését Kárpáti Ukrajnára (Карпатська Україна) változtatta.

A Volosin Ágoston miniszterelnök által irányított 1939. januári-februári országgyűlési (szojm-i) választási hírverés élesen támadta a magyarbarátnak tartott a ruszin politikai vezetőket. Mindenekelőtt Bródy

Andrást – a politikus a szavazás előtti napon, február 11-én szabadult ki csehszlovák államelnöki amnesztiával a csehországi, Prága melletti Pankrác börtönéből –, Fenczik Istvánt és Demkó Mihályt, akiket „magyar ügynök”-ként, „magyar bérenc”-ként jelenítették meg a választási falragaszokon. Mindez a magyarság ellen is irányult. Például: „Magyar bérencsek: Fencik, Demkó átváltak magyarokká! A mi [pravoszláv] ünnepeinket egyesítették a katolikussal. (...) Le a magyar bérencekkel!” (52)

Az 1939. február 12-én tartott szojm-választáson az egy hónappal korábban létrehozott egyetlen politikai párt, az Ukrán Nemzeti Egyesülés (Українське Національне Об'єднане) 32 jelöltjére – a listát Volosin vezette – lehetett szavazni, akik a voksok 92,4%-át szerezték meg. Ezzel lezárult Kárpáti Ukrajna történetének harmadik szakasza, és február 13-án megkezdődött a negyedik korszak, amely március 15-ig, a Volosin-kormány uralmának a végéig tartott.

Egy hónap múlva, március 14-én a kora hajnali órákban a Szics-gárda megtámadta a huszti kormányépületet, a csendőrséget, a postát, a vasútállomást és több és cseh katonai létesítményt, hogy fegyvereket szerezzen. Másrészt, hogy megbuktassa a Volosin-kormányt, amelyet „puhasággal vádolt a csehek vonatkozásában”, és átvegye a hatalmat. A támadást cseh katonaság és csendőrség nehéztüzérség bevetésével visszaverte, és délben megadásra kényszerítette a Szics-gárdistákat. (53) Miután Jozef Tiso bejelentette az önálló Szlovák Köztársaság megalakulását, a mindössze öt hónapig tartó korszak végkifejleteként március 14-én este 20 órakor Volosin Ágoston miniszterelnök rádióbeszédben kihirdette Kárpáti Ukrajna állami önállóságát.

Március 15-én a kora hajnali órákban a kárpátukrán kormány táviratot adott át H. Hoffmann huszti német konzulnak, aki azt Berlinbe, a német külügyminiszternek továbbította. A Volosin által aláírt sürgöny szövege a következő volt: „Kárpáti Ukrajna kormánya nevében tájékoztatjuk Önt, hogy kihirdettük önállóságunkat a Harmadik Birodalom védelme alatt”. (54) Volosin egyidejűleg utasította a kárpátukrán csendőrséget, hogy fegyverezze le a Szics-gárdát. Március 15-én délután 3 óra 20 perckor ült össze először (és utoljára) Huszton a szojm, amely Volosin Ágostont államelnökké választotta, és törvényben mondta ki Kárpáti Ukrajna függetlenségét. (55) A szojm ülése közben, március 15-én délután érkezett meg Husztra a Magyar Kir. Külügyminisztérium távirata, amely felszólította a Volosin-kormányt, hogy feltételek, és harc nélkül adja meg magát. Eközben a magyar katonai alakulatok egy része az Ung és a Latorca folyók völgyében már a Kárpátok gerincéhez közeledett, illetve a Tisza mentén tört előre.

Amikor a magyar honvédség csapatai március 16-án birtokba vették kárpátukrán fővárost Husztot, véget ért a Volosin-kormány uralma. A március 15. és 17. közötti három napig tartó hadművelettel Kárpátalja hegy-

vidéki területe 20 évi idegen, csehszlovák megszállás után 1939. március 17-én újraegyesült Magyarországgal, amelyhez 1919 előtt egy ezredéven keresztül tartozott.(56) Közben a Huszt felé vonuló magyar csapatok elől március 15-én este Volosin Ágoston Nagybecskóra utazott. Másnap délben Stefán Ágoston és néhány kormánytisztviselő kíséretében Máramaros-szigetnél román területre lépett, segítséget várva a román kormánytól. Innen Jugoszláviába, majd a hitleri Német Birodalomhoz tartozó Cseh–Morca Protektorátus központjába Prágába menekült.

Teleki Pál (1879–1941) miniszterelnök április 27-én, szigorúan bizalmas átiratot és egy levéltervezet küldött jogi véleményezésre Tasnádi-Nagy András (1882–1956) igazságügy-miniszterhez „Volosin Ágoston visszatérése Magyarországra” tárgyában, amelyet a magyar kormány a volt kárpátukrán kormányfőhöz szándékozott intézni. Az iratból azt is megtudtuk, hogy már ezt megelőzően Volosin kérésére – feltehetően 1939. március-április fordulóján – a magyar külügyminisztérium a volt miniszterelnök védelmével kapcsolatban, rendelkezést intézett a magyar hatóságokhoz.

A Teleki Pál által átküldött levél teljes szövege a következő: „Nagyméltóságú / Dr. Volosin Ágoston / volt miniszterelnök úrnak, / *Wien.* / Kegyelmes Úr! / Illés József egyetemi tanár, orszgy. [országgyűlési] képviselő úr tájékoztatott engem annak a levélnek a tartalmáról, amelyet folyó évi április hó 16-i kelettel Bécsből ő hozzá intézni méltóztatott. / Úgy látom Excellenciádnak aggályai vannak abban a tekintetben, elegendő védelmet nyújt-e az a Nyílt Rendelvény, amelyet Nagyméltóságod óhajára a M. [Magyar] kir. Külügyminisztérium a magyar hatóságokhoz intézett az esetre, ha Magyarországra vissza méltóztatik térni. / *Aggályainak elosztatása céljából – bár Nagyméltóságod ellen sem polgári, sem a katonai hatóságok részéről bünvádi eljárás nincsen folyamatban – a magyar királyi kormány nevében biztosítom Excellenciádat, hogy Magyarország területére való visszatérése eseteire semminemű bántódás érni nem fogja, személyes szabadságában sem rendészeti, sem bünvádi, sem más úton nem fog korlátoztatni* a Podkarpatska Rus / majd később Karpatska Ukraina/ néven a volt Cseh-Szlovákiához tartozott területen kifejtett politikai tevékenysége, vagy a magyar törvények szerint esetleg bűncselekménynek minősülő olyan cselekménye vagy nyilatkozata miatt, amely a fent említett területnek 1939. március havában a magyar csapatok által történt visszafoglalása, illetőleg Nagyméltóságodnak Magyarország területére való visszatérése előtti időre esik, és amely cselekmény vagy nyilatkozat a Magyarország és a volt Cseh-Szlovákia állam vagy annak egyes részei között fennállott politikai feszültséggel, a volt Cseh-Szlovákia vagy egyes részei államjogi viszonyainak vagy az államhatárok rendezésével összefüggésben állott. / Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem kifejezését”.(57)

Bizalmas átiratban, Pataky Tibor miniszterelnökségi államtitkár rövidesen arról értesítette az igazságügyminisztert, hogy a Volosin Ágostonhoz intézendő levél tartalmáról szóbeli jelentést tett Horthy Miklós (1868–1957) kormányzónak. Egyben azt is közölte: „Az említett levél berlini követünk útján 1939. május 30-án fog rendeltetési helyére [azaz Volosin Ágoston kezébe] juttatni”.(58) A miniszterelnökség újabb átiratának szövege bizonyítja, hogy a berlini magyar nagykövet már eljuttatta Teleki Pál miniszterelnök idézett levelét a volt kárpátukrán kormányfőhöz. Megjegyezzük, hogy Horthy Miklós kormányzó is hozzájárult ahhoz, hogy Volosin Ágoston szabadon visszatérhessen Magyarországra. Ezen kívül biztosítékokat kapott arra is, hogy a magyar hatóságok semmiféle eljárást nem indítanak ellen. A volt kárpátukrán kormányfő azonban végül nem fogadta el magyar kormányzat nagylelkű ajánlatával, amely teljes amnesztiát jelentett volna számára.

A Prágában letelepedett Volosin Ágoston már 1939 nyarán összekötötte sorsát az ottani Ukrán Szabad Egyetemmel, ahol a professzorok kollégiuma a pedagógiai tudományok professzorává választotta. Különböző pedagógiai tantárgyakat oktatott, több tankönyvet állított össze, és egy ukrán nyelvű lapot is szerkesztett. Az 1940-1941. tanévben a filozófiai fakultás dékánhelyettese.(59) Prága a második világháború idején a Német Birodalom fennhatósága alatt álló Cseh-Morva Protektorátus központja volt, ahol a németeket kiszolgáló cseh-morva bábkormánytól Volosin havonta 4000 cseh korona nyugdíjat kapott.(60) 1945 elejétől a prágai ukrán egyetem rektora lett.

Most visszatérünk Bródy András politikai pályájának a további válaszára 1938. október 26-ától, amikor (mint írtuk) a cseh-szlovák hatóságok letartóztatták, és Prágában a pankráci börtönbe zárták. Ahonnan 1939. február 11-én szabadult.(61) Ezt követően fogadta Emil Hácha köztársasági elnök, majd kormányköltségen a Tatra-hegység egyik üdülőhelyére utazott gyógykezelésre. Március 5-én érkezett Ungvárra, ahol hatalmas ünneplő tömeg fogadta. Az ő vezetésével vonult be és foglalta el helyét 1939. június 30-án a Magyar Országgyűlés Képviselőházában Kárpátalja tíz behívott képviselője,(62) akik általában Bródy-pártjának, az Autonóm Földműves Szövetség vezetőségi tagjai, illetve körzeti vagy helyi irányítói voltak. Két nappal korábban, 1939. június 28-án Horthy Miklós államfő, báró Perényi Zsigmond (1870-1946) koronaórt, a Magyar Országgyűlés Felsőházának tagját nevezte ki Kárpátalja élére kormányzói biztosnak. A belügyminiszter ugyanezen a napon nevezte ki Kárpátaljai Kormányzói Biztosság három, az Ungi, Beregi és a Máramarosi Közigazgatási Kirendeltségének (a székhelyük Ungvár, Munkács, illetve Huszt) a vezetőit és helyetteseiket, valamint a tisztviselői kart.(63) Ezt megelőzően, június 22-én jelent meg a 6200/1939. M. E. számú kormányrendelet, amely

1939. július 7-étől Kárpátaljai Kormányzói Biztosság közjogi egységben a hegyvidéki rutén lakta területen bevezette a kétnyelvű közigazgatást. A jogszabály 11. §-a előírta: „A kárpátaljai területen az állam hivatalos nyelve a magyar és a magyar-orosz”.(64) Az utóbbi névhasználat gyorsan rögzült, de néhány hónap múlva, 1939 őszétől azonban a magyar-orosz helyett újra elterjedt a latin eredetű „rutén” elnevezés, mert Lengyelország német és szovjet katonai lerohanása, majd feldarabolása után, szeptember 27-étől hazánk éppen Kárpátalján határos lett a Szovjetunióval. A magyar kormányzat ezért visszatért a rutén névformához.(65)

Az említett 6200/1939. M. E. számú magyar kormányrendelet, mint alapjogszabály, 1939. július 7-étől 1944 októberéig, Kárpátalja szovjet katonai megszállásáig volt érvényben. Az előbbi kormányrendeletre, mint jogforrásra hivatkoztak a kétnyelvű közigazgatás további elemeit kiépítő belügyi és más szakigazgatás (pénzügyi, mezőgazdasági, iskolaügyi stb.) miniszteri rendeletek. A kárpátaljai hatályú miniszteri rendeleteket két nyelven tette közzé hetenként a terület hivatalos lapja, a *Kárpátaljai Közöny* / Подкарпатський Вистникъ. A kettős nyelvhasználat megvalósítását jelentette az is, hogy a polgári közigazgatás 1939. július 7-i megindulását követő három héten belül sok tízezer példányban 68 különböző iratminta készült magyar és magyar-orosz/rutén nyelven, két hasábon megjelenítve. „A kormányzói biztos melletti külön fordítóosztály működik”.(66) Nemcsak a kárpátaljai hivatalos közöny kiadására, hanem a rutén nyelvű hivatalos nyomtatványok, a különféle tájékoztatók és kiadványok gyors és pontos elkészítésére már július végén, Ungváron külön állami nyomda létesítettek. A kétnyelvű közigazgatás legfontosabb elemei: kétnyelvű (latin és cirill betűs), nyomtatványokkal történő hivatalos ügyintézés és szabad nyelvhasználat; kétnyelvű kinevezési okiratok használatának a bevezetése; kétnyelvű feliratok a középületeken (településtáblák, vasúti állomások, hivatalok, intézmények, iskolák, egyesületek stb.); kétnyelvű postabélyegzők, levelezőlapok, ragjegyek, pénzesutalványok stb.; a rutén nyelv oktatása az óvodáktól az egyetemig; görög katolikus egyházi önkormányzat. A magyar kormányzat támogatásával 1941. január 26-án, Ungváron létrehozták a kétnyelvű Kárpátaljai Tudományos Társaságot – Подкарпатское Общество Наука, amely 1944 végéig összesen 92 tudományos, tudományos-népszerűsítő és szépirodalmi kötetet jelentetett meg rutén nyelven, ezen kívül számos napi, heti és havi lapot, folyóiratot adott ki.(67)

A Kárpátaljai Vajdaság önkormányzatával kapcsolatos törvényjavaslatról is, amelyet 1940. augusztus elején Teleki Pálnak vissza kellett vonnia az Erdély kérdésében feszült magyar–román viszony miatt.(68) Ez a törvényjavaslat törvénybe iktatta volna azt a kétnyelvű közigazgatást, amelyet a többször idézett 6200/1939. számú kormányrendelet már megteremtett. A kétnyelvűséget elrendelő előbbi jogszabály azonban

természetes módon továbbra is érvényben maradt Kárpátalja 1944. októberi szovjet katonai megszállásáig. A kétnyelvű feliratokat, valamint a kétnyelvű köz- és szakigazgatás hivatali nyomtatványait a Vörös Hadsereg pusztította el, illetve tiltotta be!

Mivel a 6200/1939. számú említett magyar kormányrendelet megvalósította Kárpátalja kétnyelvű köz- és szakigazgatását, Bródy András parlamenti és parlamenten kívüli tevékenysége elsősorban népe politikai megszervezésére, érdekeinek a védelmére, szellemi, gazdasági és szociális felemelésére irányult. Közben a ruszin népnek „egy egészséges népi egységbe” történő összefogására irányult.

A magyar kormányzat nemzet- és nemzetiségpolitikája Kárpátalján gyakran engedékenyebb, megértőbb volt a rutén népcsoport tagjaival, mint a többségi magyarsággal szemben. Ezt mutatta a kisebb-nagyobb politikai vétségek kezelése is, amelyekre a legtöbb esetben csekély büntetéseket szabtak ki. A tárgyalat korszakunkban Horthy Miklós kormányzó, Kárpátalja Magyarországgal történt 1939. márciusi újraegyesülése után a nemzeti megbékélés jegyében több alkalommal hirdetett ki államfői közkegyelmet. Ezért volt eredményes Bródy András 1942. november 26-án tartott parlamenti felszólalása, amikor védelmébe vette a kommunista és az ukrán propaganda által megfélemlített, és államellenes szervezkedésbe keveredett 317 ruszin parasztfiatalt és diákot. A hatóságok leleplezték őket, és a bíróság összesen 300 egynéhány esztendő börtönt rótt ki rájuk. Ez a vonatkozó törvényekhez viszonyítva igen enyhe büntetésnek számított, hiszen fejenként csak kb. egy évet kaptak. Az elítélt ruszin ifjak a cseh hadsereg által 1939 tavaszán, Kárpátalján elhagyott fegyvereket gyűjtötték össze, majd rejtegették és szervezkedtek az államhatalom ellen. Közülük sokan átszöktek az akkori magyar–szovjet határon, „de vissza is jöttek, mert látták, hogy mi van ott – mentette őket Bródy előbbi parlamenti felszólalásában. – Meggyőződtek arról, hogy ott százszor nyomorúságosabb élet vár rájuk és visszajöttek. (...) Komoly, érett, meggondolt férfi egy sincs közöttük. (...) Én a magas kormánytól amnesztiát kérek minden politikai elítélt részére Kárpátalján.”.(69)

Egy hónap múlva, Horthy Miklós kormányzó december 6-án újra amnesztiát gyakorolt, amelyről a Sztojka Sándor görög katolikus püspök által Kállay Miklós (1887–1967) miniszterelnöknek küldött 1942. december 8-i táviratából értesültünk. „Főméltóságú kormányzó urunk magas névnapi amnesztiája a kárpátaljai ruszin szülők százainak szerzett határtalan örömet. Miniszterelnök úrnak (a) jóakarató támogatásáért az egész ruszin nép háláját tolmácsolja Sztojka Sándor munkácsi megyéspüspök”.(70) Az előbbivel kapcsolatos Tomcsányi Vilmos Pál (1880–1959) kárpátaljai kormányzói biztos december 28-án írott levele Pataky Tibor miniszterelnökségi államtitkárhoz. A levélből kiderül, hogy a magyar hatóságok „az ukrán

szervezkedés miatt elítélt, majd kegyelemben részesített középiskolai tanulókat” (71) is megtevédt fiataloknak tekintették, és ügyüket ennek alapján bírálták el.

A Vörös Hadsereg közeledésekor, 1944. október derekán Bródy András és Kárpátalja többi parlamenti képviselője, társuk, Demkó Mihály szülőjében Munkácson, a Pál-hegyen találkoztak. Úgy döntöttek: mivel nem követtek el semmilyen bűnt, nem menekülnek el. A szülőföldjükön maradnak, és az új helyzetben is a legjobb tudásuk szerint szolgálják népüket, a ruszinságot. (72) Bródy ezt követően a családjával – a feleségével és két kisgyermekével – az Ungvártól kb. 12 km-re fekvő Lakárd községbe húzódott, bár a magyar hatóságok felajánlották számára, hogy repülőgéppel Svájcba menekítik. A felesége kérlelte, hogy éljenek a lehetőséggel, Bródy azt válaszolta: „Nem, én bűnt nem követem el, nem hagyom el népem és hazám. Nem tettem semmi rosszat, a nemzetemet szolgálom”. (73)

A családját biztonságban érezte Lakárd faluban, ahonnan fehér kendővel a kezében lépve az országútra, gyalog indult el Ungvárra. A város határában egy szovjet harckocsiból rálöttek, és súlyosan sebesülten a fegyházi kórházba szállították. A Kárpátalját megszállt 4. ukrán front SZMERS alegységének parancsnoka 1944. november 22-én elrendelte Bródy letartóztatását. Csak 13 nap múlva, december 5-én vezették első ízben kihallgatásra. (74) Ezt követően hosszú hónapokon keresztül kihallgatták. A börtönben kegyetlenül megkínózták, a körmét kirángatták. A róla itt készült utolsó fénylépe egy meggyötört, szakállas, álmatlanságtól begyulladt szemű, végzetesen elcsigázott öreg férfit ábrázol, tanúsítva a fogság hosszú hónapjainak borzasztó lelki és testi gyötrelmeit.

Bródy ellen 1945. június 12-én emeltek vádat. Bíróági tárgyalásra ekkor még nem került sor, mert ez év október 24-én, Kijevben az ukrán NKVD nyomozati osztálya elrendelte a pótlólagos vádemelést. A volt ruszin miniszterelnök, majd magyar parlamenti képviselő ellen újabb félév múlva, 1946. május 4. és 25. között folytatta le a pert nyilvános tárgyaláson a Kárpátaljai Területi Népbíróság az Ukrán SZSZK Büntetőtörvénye 54. §-a 4., 6., 10., 11. és 13. cikkelyei alapján. Az ítéletet május 25-én hirdették ki, és Bródyt „népellenes tevékenység, hazaárulás, a magyarok javára folytatott kémkedés, fasiszta bérenc, vatikáni ügynök, amerikai kém” koholt vádakkal, koncepciós per keretében golyó általi halállal és teljes vagyonelkobzással büntették, és 1946. december 7-én Ungváron kivégezték. (75) Több mint négy évtized múlva, a szovjet hatóságok Bródy Andrást először nem rehabilitálták, 1989-ben csupán „indokolatlanul elítélt személy”-nek nyilvánították. A mentesítésére csak 1993-ban került sor.

Most visszatérünk Volosin Ágoston pályájának utolsó szakaszára. Amikor a szovjet csapatok Prágához közeledtek, a családtagjai arra kérték, hogy meneküljön velük Nyugatra, amire nem volt hajlandó. Az NKVD

először 1945. május 14-én tartóztatta le, ekkor még csak az Ukrán Szabad Egyetem Rektori Hivatalának és az irattárnak a kulcsait vették el tőle, majd szabadon engedték. Másodszor május 21-én fogták el, és pincébe zárták. Később Moszkvába, a lefortovói börtönbe szállították, ahonnan átvitték a butirszki fegyházba. A vallatások, a fizikai és morális megpróbáltatások következtében életének 72. évében, 1945. július 19-én elhunyt. Sirja napjainkban is ismeretlen. (76)

Fél évszázados megbélyegzés után, 1990–1991-ben a Szics-gárda veteránkorú túlélői kezdték meg Volosinnak és rendszerének rehabilitálását a Huszt melletti Vörös-mezőn, Ökörmezőn, valamint a Volosin szülőfalujában, Kelecsényben tartott rendezvényekkel. (77) Alig egy évtized múlva, 1999-ben már hivatalosan, egy hétig tartó állami ünnepségsorozattal emlékeztek meg Kárpátalján az „önálló kárpátukrán állam” kikiáltásának 60. évfordulójáról. A központi eseményt a Vörös-mezőn tartották, ahol felavatták, majd lelkészek felszentelték az elesett Szics-gárdisták emlékművét.

Ukrajna államelnöke, Leonyid Kucsma 2002. március 15-én kiadott 257. számú ukázából: „Az ukrán államiság megszilárdításáért vívott harcban betöltött kiemelkedő szerepéért Volosin Avgusztin Ivanovicsnak, aki Kárpát-Ukrajna elnöke volt 1939-ben, posztumusz az Ukrajna Hőse címet adományozom, és az Állami Érdemrenddel kitüntetem”. (78) A legmagasabb ukrán állami kitüntetés posztumusz odaítélésével megtörtént Volosin és rendszere, a Szics-gárda teljes rehabilitációja. Bródy András eközben továbbra, napjainkban is megbélyegzett maradt.

Ruszin vagy ukrán? Tettük fel a kérdést az előadásunk/dolgozatunk elején. Ma már, a 20. század első évtizedének a végén erre nem lehet vagyis választ adni. Mind Bródy, mind Volosin egyaránt fontos személyiségei mind a magyar, mind az ukrán történelemnek. Mindegyikük a helyi, kárpátaljai szláv lakosság felemelkedéséért küzdött ruszin, illetve ukrán szellemi alapon. Kettős identitásuk, görög katolikus hitük következtében ezért váltak a magyar–ukrán megbékélés sarkalatos, összekötő alakjaivá. Emiatt különösen fontos, hogy az ukrán történetírás végre szakítson az 1938/1939–1944 újbóli kárpátaljai magyar korszak negatív megítélésével, a „fasiszta leigázás évei” idejétmúlt, tudománytalan, előítéletekkel teli szölamával, és Bródy személyének a megbélyegzésével.

Botlik József PhD.

(1) A tanulmány az előadás szerkesztett, lábjegyzetekkel bővített anyaga.

(2) A születési helyet hibásan (Ungvár) közli a következő hivatalos kiadvány: Országgyűlési Almanach az 1939–44. évi országgyűlésről. Szerk. Haeffler István. Budapest, 1940. 141. old. E téves adatot az óta több könyv, tanulmány átvette.

(3) Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL.). K 148. 1153. csomó. 26. p.

- (4) 1918 előtt nem tettek éles különbséget az András és Endre keresztnév között. Lásd később, Bródy tartalékos hadnagyi kinevezését.
- (5) Az Ungvári Kir. Görög Kath.(olikus) Kántor-Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1908–1909-iki tanévről. Ungvárott, 1909. Nyomatott az „Unio Könyvnyomda Részvénytársaság” Könyvnyomdájában. 64. old.
- (6) Az Ungvári Kir. Görög Kath.(olikus) Kántor-Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1909–1910-iki tanévről. Ungvárt, 1910.. 63. old.
- (7) Az Ungvári Kir. Görög Kath.(olikus) Kántor-Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1910–1911-iki tanévről. Ungvár, 1911. 69., 71., valamint 83. old.
- (8) Az Ungvári Kir. Görög Kath.(olikus) Kántor-Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1912–13. tanévről. Ungvár, 1913. 71., 79., 80., 90., 97., 109. old.
- (9) Hadtörténelmi Levéltár (Budapest, a továbbiakban: HL). 1. világháborús legénységi kitüntetési javaslatok, 238592. szám.
- (10) HL. 1. világháborús legénységi kitüntetési javaslatok, 82473. szám.
- (11) A Magyar Kir. Honvédelmi Ministerium, honvédség és csendőrség Névkönyve az 1917. évre. Hivatalos kiadás. Budapest, 1917. 108. old. (A Névkönyvben, az említett szatmári 12. gyalogezred tisztjeként Bródy keresztnéve Endre!)
- (12) *Honvédségi Közlöny*, 1940. november 9. (35. szám), 398. old.
- (13) A Budapesti Tudományegyetem 1921-ben vette fel alapítója, Pázmány Péter (1570-1637) esztergomi érsek nevét.
- (14) *Tyukodi Pajtás / Tyukodi-pajtás*, I. évf. 1. szám. 1920. március 20. 1. old.
- (15) A *Kárpáti Futár* 1919–1920-ban szünetelt, 1921-ben újbóli kiadásakor, a fejlécén a 18. évfolyamot tüntette fel. Ebből arra következettünk, a lap a 20. elején indult, és hétfő kivételével mindennap megjelent. Felelős szerkesztője Demkó Mihály. In: HALÁSZ Marianna: A kárpátaljai lakosság mindennapjai a korabeli magyar sajtó anyagai alapján az 1920-as években. – *Fórum Társadalomtudományi Szemle* (Somorja), XI. évf. 2009. 3. szám. 82. old.
- (16) MOL. Mikrofilm. Doboz szám: 8919. 24. old. (467/1942. biz. számú irat)
- (17) *МИШАНИЧ, Олекса*: Життя і творчість Августина Волошина. Ужгород, 2002. стр 6. (old.)
- (18) MOL. K 26. 1902–XXXI–1134. szám. 103. old.
- (19) Az Ungvári Kir. Görög Kath.(olikus) Kántor-Tanítóképző-Intézet Értesítője az 1910–1911-iki tanévről. Ungvár, 1911. Nyomatott az „Unio Könyvnyomda Részvénytársaság Könyvnyomdájában. 16. old.
- (20) *МИШАНИЧ, Олекса*, 2002. стр 10-11. (old.)
- (21) DARÁS Gábor: A Ruténföld elszakításának előzményei (1890–1918). Budapest, 1936. 98. old.
- (22) DARÁS Gábor, 1936. 98-99. old.
- (23) MOL. Mikrofilm. Doboz szám: 7052. 11. cím. XVII–XVIII. tétel. 230. számú távirat.
- (24) MOL. Mikrofilm. Doboz szám: 7052. 8. cím. X. tétel. 1918. december 24. (6570/M. E. I. számú irat.)
- (25) Державний Архів Закарпатської Облaсті (ДАЗО, Ужгород) / Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL, Ungvár, a továbbiakban: KTÁL–ДАЗО). Фонд / Fond 59. опис / tétel 1. одиниця зберігання номер / ügyiratszám 1.
- (26) MOL. Mikrofilm. Doboz szám: 7052. 8. cím. X. tétel. 1084/1918. számú irat.
- (27) DARÁS Gábor, 1936. 111. old.

- (28) BOTLIK József: Hármaskereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997). Budapest, 1997. 225. old.
- (29) CSOMÁR Zoltán: Ungvári magyarok a cseh megszállás alatt. In: Ungvár és Ung vármegye. Szerk. Csíkvári Antal. Budapest, 1940. 55–56. old.
- (30) Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Paul Robert Magocsi and Ivan Pop editors. Toronto–Buffalo–London 2002. 86. old.
- (31) МИШАНИЧ, Олекса, 2002. стр. 12. (old.)
- (32) A Kárpátaljai Földműves Szövetség alakulása. In: *Rusinszkói Magyar Hírlap* (Ungvár), 1920. augusztus 18. (I. évf. 10. szám), 2. old.
- (33) RAZGULOV Valerij: A 148423-as számú ügyirat [1. rész.]. In: *Kárpáti Panoráma* (Beregszász), 1995. augusztus 30. (1. szám), 8. old.
- (34) *Карпато-руський Вистникъ*, 14. мая 1922. / május 14. стр. 2. (old.)
- (35) *Карпато-руський Вистникъ*, 14. мая 1922. / május 14. стр. 2–3. (old.)
- (36) Encyclopedia of Rusyn History and Culture. 2002. 247. old.
- (37) ДЕМКО, Михаль: † Иванъ Куртякъ. In: *Земледилскій календарь на годъ 1934*. Ужгород. 1935. Книгопечатня Юлія Фелдешія. стр. 36–41. (old.)
- (38) Országgyűlési Almanach, 1940. 141. old.
- (39) BOTLIK József, 1997. 246. old.
- (40) *Kárpáti Magyar Hírlap* (Ungvár), 1933. december 29.
- (41) FEDINEC Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Galánta–Dunaszerdahely, 2002. 256., 262. old.
- (42) BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. I. köt. Magyarok, ruszinok, csehek és ukránok 1918–1945. Nyíregyháza, 2005. 250. old.
- (43) MOL. K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1938. október 8.
- (44) MOL. K 148. 1153. csomó. 26. old.
- (45) *Нариси історії Закарпаття*. Том II. 1918–1945. Редакційна колегія, відп. ред. І. Гранчак. Ужгородський Державний Університет Інститут Карпатознавства, Закарпатська Обласна Організація Товариства Охорони Пам'яток Історії та Культри. Ужгород, Видавництво „Закарпаття”. 1995. стр. 278–279. (old.)
- (46) *Нариси історії Закарпаття*. Том II. 1995. стр. 282–283. (old.)
- (47) *Нариси історії Закарпаття*. Том II. 1995. стр. 282–283. (old.)
- (48) FEDINEC Csilla, 2002. 295. old.
- (49) MOL. K 28. 89. tétel. 1940–P–17 541. szám.
- (50) BOTLIK JÓZSEF, 2005. I. köt. 263. old.
- (51) ВЕГЕШ, Микола М.: Карпатська Україна (1938–1939). (Соціально-економічний і політичний розвиток). Ужгородський Державний Університет Кафедра Історії України. Ужгород, 1993. стр. 77. (old.)
- (52) MOL. K 28. 271. tétel. 1939–P–15 601. szám. 112. old.
- (53) ВЕГЕШ, Микола М.: 1993. стр. 78. (old.)
- (54) СТЕРЧО, Петро Ю.: Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках. Львів, 1994. стр. 213. (old.)
- (55) *Нариси історії Закарпаття*. Том II. 1995. стр. 316–317., 332. (old.)
- (56) Lásd bővebben: BOTLIK József, 2005. I. köt. 321–330. old.
- (57) MOL. Mikrofilm. Doboz szám: 8919. A beadvány száma: 648. biz. M. E. II. 1939. [Miniszterelnökség, II. Ügyosztály], 6. old. (Az igazságügyminisztériumi iraton: „Bi. 1228. I. M. szám. Érkezett: 1939. IV. 27.) – Kiemelés tőlem: B. J.

- (58) MOL. Mikrofilm. Doboz szám: 8919. Iratszám: 897. biz. / 1939. M. E. II., 2-3., 5. old.
- (59) МИШАНИЧ, Олекса, 2002. стр 26. (old.)
- (60) HORVÁTH Lajos: Kárpátalja képviselte a magyar országgyűlésben 1938–1945. Budapest, 2002. 180. old.
- (61) MOL. K 148. 1153. csomó. 26. old. Más – helytelen – adat szerint Bródyt február 15-én bocsátották szabadon. Lásd például: FEDINEC Csilla, 2002. 315. old.
- (62) Kárpátalja tiszaháti, döntően magyarlakta területét Ungvár, Munkács, Beregszász városokkal, amelyek az 1938. november 2-i bécsi döntéssel egyesültek újra Magyarországgal, további hét hónapja képviselte a Magyar Országgyűlésben.
- (63) *Belügyi Közlöny*, 1939. július. 6. (30. szám.), 807-808. old.; MOL. K 774–1939: 10-49., 56. old.
- (64) *Belügyi Közlöny*, 1939. július 6. (30. sz.), 768-773. old. – A magyarorosz ('ухороруський') népnév a magyarországi ruszin értelmiségek szóhasználatában már a 17. században feltűnt.
- (65) MOL. K 28. 3. tétel. 2-6. old. (1939–L–16 517. számú irat.)
- (66) SÓTONYI Gábor: Kárpátalja közigazgatása. In: Közigazgatásunk nemzetközi kapcsolatai. Szerk. Mártonffy Károly. Budapest, 1941. 621-622. old.
- (67) Kárpátalja újbóli, 1939 és 1944 közötti magyar korszakának kétyelvű köz- és szakigazgatását főként levéltári források alapján igen részletesen feldolgozta: BOTLIK József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. II. köt. A Magyarországhoz történt visszatérés után 1939–1945. Nyíregyháza, 2005. 9-58. old.
- (68) Нариси історії Закарпаття. Том II. 1995. стр. 467-473. (old)
- (69) Képviselőházi Napló, 1942. XVI. köt. Budapest, 1942. Athenaeum Könyvnyomda. 283-284. old.
- (70) MOL. K 28. 96. tétel. 48. old. (1942–D–30 082 számú irat.)
- (71) MOL. K 28. 115. tétel. 273-274. old. (1944–P–15 424. számú irat.)
- (72) HORVÁTH Lajos, 2002. 167. old.
- (73) ORTUTAY Mária: Minden rendkívüli, sikeres férfi mögött ott áll egy igazi nő. A Bródy-család igaz története. Interjú ifj. Bródy Andrással. – In: *Ruszin Világ / Русинський Світ*, VII. évfolyam. 72. szám, november 2009 / річник VII. число 72., новембер. Стр. 4. old. (Ruszin Világ melléklet * № 59 * Русинський Світ прилога)
- (74) RAZGULOV Valerij, 1995. (1. rész), 8. old.
- (75) BOTLIK József: A miniszterelnöki bársonyszéktől a börtönig. Bródy András politikai pályája 1938. október – 1939. február közt. In: *Együtt* (Ungvár), 2006. 1. sz. 88-89. old.
- (76) МИШАНИЧ, Олекса, 2002. стр 26-27. (old.)
- (77) ВЕГЕШ, Микола М.: 1993., lásd: képmelléklet.
- (78) A posztumusz kitüntetést *facsimilében közli*; МИШАНИЧ, Олекса, 2002. стр. 3. (old.)

Роботы Михайла Пийтера

(1952-)

Роботы **Шандора Смолара** (1958-)

Роботы **Ірины Фірцак** (1946-)

Bacsinszky András szerepe a munkácsi egyházmegye függetlenségéért, ill. kanonizálásáért folytatott mozgalomban.

A Kárpát-medencében lakó görög szertartású rutének egyházilag az egri püspökség területén éltek és az Ungvári unió felvétele is 1646. április 24-én az egri püspökség közvetítésével történt. Az egri püspökök jogott keztek formálni ahhoz is, hogy a görög szertartású püspökök csak vikáriusaik, illetve kisegítőik legyenek.

Itt meg kell említeni, hogy a Munkácsi Egyházmegye mindig, létezésének kezdetétől önálló volt és a munkácsi püspökök is önállóak voltak, soha nem voltak alárendelve egyházi vonatkozásban valamilyen felsőbb egyházi

hatóságnak és soha sem ismerték el a Konstantinápolyi pátriárkát. Ezt a tényt bizonyítják Lippai György levelei Pallottó kardinálisnak(1), valamint II. Ferdinánd császár rendelkezései Rákóczi György fejedelemhez és Bálling Jánoshoz(2), „rutének patriarchájának” nevezi a Munkácsi püspököt. A Munkácsi püspökség 1646-ban felvette az Uniót, mint önálló, soha semmilyen más egyházi hatalomtól nem függő. A magyar római katolikus egyházi hatalom nem akart megbékélni ezzel a ténnyel és próbálta saját hatalma alá rendelni a Munkácsi Egyházmegyét és püspökeit.

1689. november 5-én VIII. Sándor pápa a Munkácsi Egyházmegyében és Magyarország más részein lakó görög szertartású katolikusok számára apostoli helynökévé és sebastei címzetes püspökké De Camellis János József bazilita szerzetest nevezte ki(3). Püspökké szentelése után Kollonich bíboros kíséretében Bécsbe érkezett, ahol I. Lipót császár (1657-1705) már a Munkácsi Egyházmegye püspökének nevezte ki De Camellist, de azzal a kikötéssel, hogy ő és az utódai az egri megyéspüspöknek, - mint annak helyettesei - mindenkor engedelmeskedjenek(4). Ez a kitétel a császári kinevező iratban Kollonich bíboros javaslatára történt(5) és hosszú évtizedeken át zajló vitához vezetett a munkácsi és egri püspökök között.

Ezek után csakhamar kitört a viszály a munkácsi De Camellis és az egri Fenessy György püspökök között, melyet mindkét püspök elhalálózása sem tudott megállítani, sőt a jövőben folytatódott és erősödött is mindkét püspökség között.

De Camellis királyi kinevezése precedenst állított, mert De Camellis

óta ott találjuk a püspöki kinevezésekben azt a feltételt, hogy a király által kinevezett munkácsi püspökök az ottani megyés, tehát az egri püspöknek mindenben engedelmeskedni kötelesek(6).

Az első komoly lépés, melyet az egri püspökök a munkácsi görög szertartású feletti joghatóságuk gyakorlata irányába tettek az volt, mikor Telekessy István (1699- 1715) 1713.április 9-én kinevezte általános helynökké Bizánczi Genádiust. Telekessy utóda, Erdődy Gábor (1715-1744) az egri egyházmegye területén élő keleti szertartásúak főpásztorának tartotta magát. Ezért Bizánczyt, még püspökké kinevezése előtt, 1715.április 20-án eskü alatt kötelezte iránta való engedelmességre. Később az egri püspök Bizánczy jogkörét nagyon szűk korlátok közé szorította és ő védelmet próbált keresni Rómában. Sajnos a Hitterjesztés Kongregációja 1718. június 20-án kimondta, hogy az egyesültek megyéspüspöke az egri püspök és Bizánczy csak az ő engedélyével szentelhet papokat és építhet templomot(7). Ettől kezdve erőteljesen kezd érvényesülni az egri püspökök joghatósága a munkácsi püspökök felett. Az egri püspökök a későbbiekben csak helynökköknek (rituális püspököknek), a király munkácsi püspöknek és a pápa apostoli vikáriusoknak nevezte ki őket. Joghatóságukat az egri püspök határozta meg és minden esetben hűségesküt kellett tenniük. Ezen a megalázó helyzeten megpróbált változtatni Bizánczy György Genádiusz (1716-1733) és Olsavszky Simon István (1733-1737), de sikertelenül.

Róma továbbra is apostoli vikáriusokat nevezet ki. A jelölteket a császár és az egri püspök ajánlatára terjesztették fel, a jelöltek természetesen csak olyanok lehettek, akik hajlandóak voltak esküt tenni arra, hogy pártolják és engedelmeskedni fognak az egri püspöknek.

Az egri püspökök ilyen eljárása törvénytelen volt. De Camelis püspök után Róma apostoli vikáriusokat nevezett ki, ami azt jelentette, hogy csak a Szent Széknek tartoznak felelősséggel, vagyis Róma nem az egri püspökök segéd püspökévé, még kevésbé szertartási vikáriusává nevezte ki őket. S ennek tudatában Olsavszky Mihály Emmanuel (1743-1767) püspökünk a papsága támogatásával elsőnek indította meg az akciót ennek az állapotnak megszüntetése érdekében. Meggyőződött róla, hogy sem a pápai brevék, sem a császári okmányok semmi olyat nem tartalmaznak, amelyek támogatnák az egri püspökök követeléseit. Barkóczy Ferenc (1744-1760) egri püspök enyhén mondvá fölényeskedni kezdett Olsavszkyval szemben, melyet ő püspöki alázattal viselt el, de amikor önhatalmulag 3 (három) görög katolikus parochiát a szepesi római katolikus káptalanhoz csatolt és a plébánosok a tized és stóla fizetését is maguknak követelték, Olsavszky már erőiesen lépett fel és 1747. május 8-ki egyesség szerint a plébánosoknak betiltották a tized követelését(8).

A következő évben Barkóczy azzal a céllal érkezett Munkácsra, hogy kánoni vizitációt tartson. Ez annyira durva jogsértés volt, hogy Olsavszky megtagadta fogadtatását, de mivel megfenyegették, hogy katonai intervencióval fogják rákényszeríteni, engedett a nyomásnak(9). Az esemény oly felháborodást váltott ki a papság és hívők körében, hogy egyházmegyei zsinat összehívására került sor, amely élesen elítélte Barkóczy eljárását és az egyházmegye függetlenítését követelték. 1749. február 6-án a pápához irt kérvény másolatát Olsavszky személyesen vitte el Mária Terézia királynőhöz és a bécsi nunciushoz, kérve azok támogatását(10).

Mária Terézia kibékítési szándékkal maga vette kezébe az ügy intézését. Barkóczy elődjei praksisára hivatkozva „minden lehető és lehetetlen” váddal a papság és a hívők visszaéléséről beszélve, akarta tisztázni magát. Olsavszky, hogy bizonyítsa a vádak alaptalanságát a vizitációról beszámolót tart a császári udvarnak(11). Kimutatta, hogy Barkóczy vádjai sok esetben teljesen alaptalanok és a többi esetben a főokok között a papság és a hivek anyagi nincstelensége, de leginkább a plébánosok latinizációs törekvései voltak. Például, Kereknyén a plébános nem engedte meg, hogy a görög katolikus pap meghallgassa hivei husvéti gyónását; Onokócon a plébános betiltotta a görög katolikusoknak a harangozást(12).

Az udvari kancellária 1752. márcsus 16-ai rendeletével betiltotta a római katolikus plébánosoknak és a protesnáns pásztoroknak, hogy a görög katolikus lelkészeket hiveik kiszolgálásában háborgassák(13). Így Barkóczy most kanonikus bizonyítékokkal próbálkozott, de Olsavszky Bécsben megvédélmezte apostoli vikáriusi jogait, elvetve Egernek felette való joghatóságát(14).

A császári udvar béketeremtés céljából 1756. szeptember 16-án rendeletet adott ki amely szerint „görög szertatásu papság az egész egri püspökség területén lakó minden görög katolikustól, a kiknek a szentségeket kiszolgálja, az egész stólailletéket szedhesse; hogy templomokat építhessen, ahol szükséges; hogy a görög katolikus papok hiveikkel szabadon érintkezhessenek s viszont; s végül, hogy a latin papoknak a görögök rovására elkövetett vétségeit kísérje figyelemmel, hogy megbüntethetők legyenek. E rendeletet Barkóczy 1756-december 13-án, Olsavszki pedig 1757. január 29-én kelt körlevelekben tudatták papjaikkal”(15).

Az új egri püspök Eszterházy Károly (1761-1799) fivérére támaszkodva, aki Bécsben kancellár volt, elhatározta Olsavszky teljes megalázását. Felujította a régi állapotot és 1763-ban felszólította ujboli eskü letételére s ezért öt évre megengedi neki hivei meglátogatását. A tized és a stóla fizetésére vonatkozólag felelevenítette Barkóczy 1747. évi rendelkezéseit: az a plébánosoknak jár, mert a görög katolikus pap csak a plébános

szertartási káplánja. Ebből kifolyólag az első botrányos eset 1763 januárjában Sáros megye közgyűlésén történt, Lipót császár 1692-es kiváltáslevele felolvasásakor - amely a munkácsi püspököt megyés püspöknek nevezi - Eszterházy nyilvánosan kijelentette, hogy ez csak tévedés, mert az egri püspökség területén csak egy megyés püspök van és ez ő és senki más. Nagyon nagy feszültséget okozott a görög szertartású papság körében Eszterházy püspök 1763. március 18-án Olsavszky Emmánuelhez címzett megerősítő levele, amelyben a görög szertartású hívek főpásztorát rituális püspöknek nevezi ki(16). Olsavszky az udvari kancelláriához irt protestációjára a primás felszólította a ruszinokat „az egri püspök iránti tiszteletre és bizalomra”. Erre Munkácson 1764. január 30-tól február 1-ig megtartott egyházmegyei zsinat elhatározta egyszer s mindenkorra megszüntetni az egri püspöktől való függést és „hogyan az egész klérus felségfolyamodással járuljon a királynőhöz. A folyamodvány személyes átadására Bradácsot, a későbbi püspököt, felküldték Bécsbe”. Bradács János főesperes vezetésével delegáció ment Bécsbe ebben az ügyben és ezzel kezdetét vette a függetlenségi harc(17).

Olsavszky már korábban írta Mária Teréziának, hogy „a latin püspöknek való alárendeltsége és tőle való függése a fő akadály a unió terjedésének és fennmaradásának”(18). Eszterházy ezzel szemben továbbra is kitartott fix ideája mellett, hogy Olsavszky csak azért akarja a függetlenséget kivívni, hogy könnyebben tudjon „visszatérni a szimához”(19). De a két szertartású katolikus papok között már hatalmaskodásokra is sor került több esetben. Ezeknek az eseteknek eldurvulása és napról napra növeklő száma meggyőzte a császári udvart, hogy a rend és az unió érdekében valamit tenni kell.

Az munkácsi egyházmegye függetlenségéért vívott harcban Olsavszky Mihály Emmánuel (1743-1767) püspökünk elérte azt, hogy már Mária Terézia királynő is belátta ennek az ügynek komolyságát és minnél hamarabbi megoldását. 1766. április 30-án a királynő levelet intézett XIII. Kelemen pápához (1758-1769) melyben arra kérte fel a Szentszéket, hogy a munkácsi püspökséget a kánoni előírásoknak megfelelően állítsa fel(20). Az ujonnan fellálított egyházmegye javadalmazásáról ő maga, mint királynő fog gondoskodni.

Róma a császárnő kérését nagy szívélyességgel fogadta. XIII. Kelemen pápa Mária Teréziának 1766. június 11-én irt válaszában azt írja, hogy hajlandó a munkácsi egyházmegye önállósítására, de előbb bizonyos információkat óhajt beszerezni. Eszterházy tudomást szerezve erről, mozgósította összes befolyásos ismerőseit: fivérét a bécsi kancellárt, saját bécsi prokurátort, Merendi-t, a primást, Barkóczy Ferencet, aki azelőtt egri

püspök volt, az ujonnan kinevezett bécsi nunciust, Eugenio Visconti-t (1767-1774), aki kezdetben Eszterházyt segítette(21).

Eszterházy egri püspök, 1767. március 31-én irt információjában elveti az önállósítást. Szerinte az önállósítás „a Szent Unió-nak nagy kárára volna” és „nagy veszteség származna abból az egri egyházmegye részére. 113 pontból álló információját bizonyító iratokkal is ellátta”(22).

Ezen információ alapján a pápa véleményt változtatott és elrendelte, hogy a nuncius győzze meg Mária Teréziát, hogy „a szent hit javának érdekében” mondjon le a munkácsi egyházmegye önállósításának gondolatáról.

Nem kétséges, hogy a munkácsi püspökség felállításában nagy szerepe volt annak az unióellenes mozgalomnak, amely 1765-ben robbant ki Hajdudorogon. Elősegítette az ügyet a hajdudorogiak 1765 évi azon kérése, hogy adjanak nekik görögkeleti schizmatikus papot, mert a protestánsok állandóan azzal gúnyolják őket, hogy az „ő püspökük csak szolgálja az egri püspöknek, papjaik pedig csak káplánjaik a plébánosoknak”(23).

Igy érkezünk el Bacsinszky András személyéhez, aki ezeknek az eseményeknek az idején Hajdudorogi parochus és a Hajdudorogi esperesi körület esperese volt.

Bacsinszky András 1732. november 14-én született Bacsinszky Tódor vidéki görögkatolikus pap családjában az Ung megyei Benyatina faluban (ma észak Szlovákia). Az elemi oktatást otthon édesapjától kapta, mint a papgyerekek többsége abban az időben, mivel a szegény hegyaljai Benyatina faluban akkor még nem volt sem iskola, sem kántor. A szülők már korai gyermekkorban beoltották gyermekükbe a görögkatolikus vallás szeretetét és boldogan ült a kántor helyén, segítve édesapjának a szent liturgiában.

Amikor András betöltötte a 10. életévét Ungváron sikeresen levizsgázott a népiskola tanterve szerint és édesapja beíratta az ungvári jezsuita gimnáziumba(24).

Teljesítvén Mária Terézia királynő 1750. április 21-én kiadott felszólítását(25), hogy látogassa meg egyházmegyéjének minden parókiáját, Olsavszky püspök még ebben az évben meglátogatta Benyatina községet és a következő sorokat jegyezte be a jegyzőkönyvbe: „A parókus – Bacsinszky Tódor, akit Lengyelországban Usztriczky püspök(26) szentelt pappá és a hajdani püspök jelölt Hodermarszki apát iktatta be Benyatini parókussá. Benyatina falubann nincs parókiális telek és a pap saját költségén vásárolt lakásában lakik. A pap fia végzi a kántori teendőket, de fizetést nem kap.

A Szent Miklós tiszteletére szentelt fatemplom zsindeellyel fedett és jó

állapotban van. Az ikonok anyagra vannak festve. Az antimension Bizánciától való, a Szentségtartó és a kehely cin, van két miseing és két harang. A temető körül van kerítve. Anyakönyv is van. A pap eltartására a hivek két véka zabot adnak családonként”(27).

Olsavszky püspök figyelemmel kísérte András tanulmányait az Ungvári jezsuita gimnáziumban. 1752-ben, a gimnázium befejezése után a püspök elküldte őt tovább tanulni a papi szemináriumba a Nagyszombati egyetemre. Könnyen tanult, minden nehézség nélkül és a papi tanszék egyik legjobb diákja volt. Majlát gróf nagyra értékelte tehetségét és „felvette őt gyermekei házi tanítójának”. Így gyakori vendége volt „Majlát gróf házában” ami igen nagy hasznára volt az ifjú kispapnak, mivel itt tanulta meg a beszélgetés fortélyait a „felsőbb körökhöz tartozó személyekkel” és lehetősége nyílt befolyásos egyénnel megismerkedni(28). Teológiai tanulmányait befejezván András hazaérkezett és 1756. szeptember 2-án Olsavszky Mihály püspök nőtlenül pappá szentelte. Felszentelt papként tanulmányai folytatása végett visszatazott Nagyszombatra. Miután 1758-ban Bacsinszky András megszerezte a teológiai doktori címet(29) haza utazott Munkácsra, ahol még ezeit Olsavszky Mihály püspök kinevezi őt Dorogra segéd lelkésszé, ahol 1756-1760 között Szabados György volt a parochus és esperes is(30). 1760-ban Olsavszky Mihály püspök munkácsi paróchussá nevezte ki Szabados Györgyöt, valamint a Munkácsi esperesi kerület esperesévé. Az áthelyezés folytán így lett Bacsinszky András Dorogi paróchus és a Dorogi esperesi kerület esperese, később Szabolcs Szatmári főesperes. 1761. október 1-én Olsavszky püspök kanonokká nevezte ki Bacsinszky Andrást(31). Bacsinszky András 12 éven át volt Hajdudorogi paróchus.

Bacsinszky András első paróchusi évei nyugodt szolgálatban teltek el, melyben nagy örömet lelte. De ez a békés szolgálat nem sokáig tartott, mivel 1765-ben saját paróchiális területén lázadás kezdődött az Unió ellen. Ez a lázadás nem hirtelen történt, hanem kívülről volt előkészítve és ezért különös történelmi esemény.

1764-ben Tokajba érkezett egy moszkvai tábornok néhány fiatal tiszttel és nagy kiszolgáló személyzettel. Volt közöttük egy orosz ortodox pap, aki nagyon könnyen tudott kapcsolatot teremteni a már egyesült tokai hivekkel és a környékbeli lakosokkal. Így elkezdte Unió ellenes tevékenységét és Unió ellenes lázadásra buzdította a ruszin és szerb hiveket Szabolcs megyében. Céltudattal lázított az Unió és a katolicizmus ellen, hogy a hivek kérjenek a Károlováci érsektől maguknak ortodox papot. Ez a lázító tevékenység nagyon jó talajra talált Hajdudorogon, mert 1765. július 21-én a hivek egy része megtagadta az Uniót és küldöttség érkezett a Károlováci

érsekhez, hogy papot kérjenek maguknak(32). Bacsinszky András értesülvén az eseményről, azonnal levelet írt Eszterházy Károly egri püspöknek, aki Bacsinszky leveléhez csatolva saját észrevételeit elküldte Bécsbe. Ellenőrző testület alakult az ok feltárására Nyiregyházán és Hajdudorogon is kihallgatták a tanukat és a lázadás résztvevőit. A bizottság megállapította, hogy a lázadást egy moszkvai ortodox pap lázító tevékenysége okozta, aki Tokajban tartózkodott. Miután 1765. szeptember 16-án Mária Terézia megkapta a nyomozás jegyzőkönyvét azonnal levelet írt II. Katalin (1762-1796) orosz cárnőnek, hogy a tábornokát a kiszolgáló személyzettel együtt hívja haza Tokajból. A Karlováci érseknek pedig megtiltotta ortodox papot küldeni Hajdudorogra(33).

A Hajdudorogi lázadás befejeződött, de mély nyomokat hagyott Bacsinszky András lelkében, mert érezte, hogy meg kell keresni a megtörtént lázadás mélyebb gyökereit. Végül is arra a meggyőződésre jutott, hogy a hivek elégedetlensége az Unióval, mint fő ok, abban keresendő, hogy a Munkácsi Egyházmegye alá van rendelve az egri püspöknek.

Ha eddig Bacsinszky András csak különálló szemlélője volt a Munkácsi Egyházmegye szabadságáért és függetlenségéért vívott küzdelmének, akkor most a hajdudorogi lázadás után ő lett a legnagyobb és odaadó támogatója ebben a harcban Olsavszky Mihály és később Bradács János püspököknek(34).

Az egyházmegye törvényesítéséig vezető út nem volt könnyű, mert az egri püspökök és a Magyar latin egyház mindent megtett, hogy az Apostoli Szentszék ne döntsön az ügyben. Az egyházmegye törvényesítésének ügye csak akkor lépett a sikerek mezejére, amikor maga Mária Terézia császárnő vette kezébe az ügyet. A Máramaros megyei(35) és a Dorogi unióellenes mozgalmak meggyőzték a királynőt a munkácsi egyházmegye törvényesítésének fontosságáról.

Mária Terézia Olsavszky Mihály halála után (1767) utódjául Bradács Jánost ajánlja, de Eszterházy ennek ellene van, mert „minden áron a latin ordináriustól valló függés ellen harcolt”(36). 1768. január 27-én az Apostoli Szentszék mégis Bradács Jánost nevezte ki, de csak „Apostoli Vikáriussá”. Most már Bradács püspök kérésére Mária Terézia fordult a pápához 1768. március 7-én, eltekintve az első sikertelen próbálkozástól, most Albáni kardinális és római ügyvédei közvetítésével újra kéri, hogy a Pápa hirdesse ki a munkácsi egyházmegye függetlenségét. De a pápa ismét elutasította a királynő kérését. Ezután 1768. augusztus 24-én Mária Terézia levélben fordul mindkét egri és a munkácsi püspökökhöz, hogy ők barátként rendezzék maguk között az összes nézeteltéréseket. Megkapva ezt a levelet, 1769 szeptember 15-én Bradács János püspök négy főesperes kíséretében,

közöttük volt Bacsinszky András is, elutazott Egerbe, hogy megértésre jussanak és megegyezzenek Eszterházy Károly egri püspökkel teljesítve a királynő kérését. De ez a találkozás nem hozta meg a várt eredményt, sőt ellenkezőleg, mivel minkét püspök kitartott a saját álláspontja mellett, s nem tudták megtalálni a közös nyelvet, így még nagyobb nézeteltérésekkel váltak el egymástól, mint azelőtt(37). Bradács János püspök nagyon nehezen dolgozta fel magában az egri püspök mindenható viselkedését, ahogy vele és a munkácsi egyházmegye küldöttségével beszélt. Mivel nem látott kiutat ebből a helyzetből, játszott azzal a gondolattal, hogy lemond a püspökségről.

A Karácsonyi ünnepek után Bacsinszky András eljött Munkácsra meglátogatni Bradács János püspököt és neki sikerült újra lelket önteni az elkeseredett püspökbe és új tettekre rábeszélni. Bacsinszky András nem csak megnyugtatta a püspököt, de tanácsolta neki újra követeket küldeni Mária Terézia királynőhöz. Bradács János püspök 1770. februárjában megbízó levelekkel elküldte Bacsinszky Andrást Bécsbe, mivel ő ismerte az ügyet legjobban. Bécsben különös hűvösséggel fogadták Bacsinszky Andrást és „az akkori magyar királyi kancellári tanácsadója Bajzát József(38) minden tudásával és erejével azon ügyködött, hogy ez a képviselő dolgavégezetlenül térjen oda vissza, ahonnan jött”(39). Ebben az élethelyzetben mutatkozott meg a fiatal főesperes valódi tehetsége. Eltekintve minden sikertelenségtől Bacsinszky András nem adta fel a harcot és elszántságával elérte azt, hogy Mária Terézia királynő fogadta őt. Vasárnap 1770. április 1-én Bacsinszky Andrást személyes látogatásra kapott engedélyt „mivel született tehetséggel rendelkezett a cselekvéshez és beszédhez” és képes volt oly annyira meggyőzni a királynőt az önálló munkácsi egyházmegye önállósításáról, hogy Mária Terézia jóváhagyta és aáírta azt e szavakkal „Amit nem tudtam megtenni az előző XIII. Kelemen pápánál, most biztosan megteszem a jelenlegi XIV. Kelemen pápánál, hogy a munkácsi püspök kanonizálva legyen a görög szertatásu katolikus hivek számára és így végre hirdesse ki önállóságát az egriek joghatósága alul”(40).

Hogy a munkácsi egyházmegye önállóságának ügye simán érjen célba, ezért Mária Terézia királynő Bacsinszky Andrást elküldte az egyházügyek miniszteréhez, akit neki hamar sikerült meggyőzni a munkácsi egyházmegye kérelmének sürgős teljesítése érdekében. Tehetségének köszönhetően így Bacsinszky András képes volt meggyőzni a királynő összes tanácsadóit és április 3-án az első tanácskozáson Mária Teréziánál mind egyenhangulag támogatták a királynő döntését a munkácsi egyházmegye önállóságának elismerése és kanonizálásának ügyében(41).

Bacsinszky András 1770. április 15-ig tartózkodott Bécsben, mikor már látta, hogy a munkácsi egyházmegye ügye jó uton halad, nagy

megelégedettséggel tért haza. Munkácson nagy örömmel fogadták a fiatal főesperest, aki beszámolt a rábizott feladat sikeres befejezéséről.

1770. májusában II. József(42) császár Munkácsra érkezett és Bradács János (1768-1772) munkácsi püspököt nem csak a lakhelyén fogadta, de részt is vett a Pünkösdi Szentmisén, melyet Bradács János püspök végzett a Csernekhegyi kolostor st. Miklós templomában. Ebben az esetben is Bacsinszky András volt a főrendező, aki németül magyarázta a császárnak a keleti szertartású liturgia menetét. Beszélgetve a császárral, Bacsinszky András sokat beszélt a munkácsi egyházmegye elnyomásáról és sanyaru helyzetéről(43). Bacsinszky András igyekezett kihasználni ezt az Isten adta pillanatot is, hogy a munkácsi egyházmegye önállósági ügyének még egy befolyásos egyént szerezzen a császári udvarnál.

1770. május 12-én Mária Terézia levélbe fordult XIV. Kelemen pápához (1769-1774) melyben kéri a végleges eldöntését a munkácsi egyházmegye kanonizálásának kérdésében. Hogy kérését megalapozza, a királynő egyidejűleg megbizta Coquelin(44) római ügyvédjét egy új emlékirat elkészítésével, melyet a Szentszéknek adott át a királynő. Coquelin most nagyon előnyös helyzetben volt, mivel már Eszterházy Károly egri püspök emlékiratát is megkapta és így ő nagyon könnyen tudta megcáfolni a püspök állításait(45). A negyven pontból és nyolc csatolt dokumentumból álló beadvány bebizonyította az egri püspök joghatóságának törvénytelenységét(46), mivel az egyházjog szerint az „apostoli helynőkök a pápa által neveztetnek ki, úgy közvetlenül csak neki vannak és lehetnek alárendelve és senki másnak”(47). De sajnos figyelem nélkül hagyva az összes kérelmeket, sérelmeket és bizonyításokat, az Apostoli Szentszék mégis az egri püspök Eszterházy Károly véleményét tartotta fontosnak. Ezek után Mária Terézia 1770. szeptember 14-ki rendelezésével utasította Kaunitz(48), minisztert, hogy gyorsítsa meg a munkácsi egyházmegye önállósításának jogi státuszát Rómában. Viszont XIV. Kelemen pápa 1770. október 10-ki rendelkezése értelmében úgy döntött, hogy még egyszer meghallgatja Eszterházy Károly egri püspököt. Mária Terézia erélyesen lépett fel az időhúzásnak e formája ellen és nyíltan kijelentette Visconti bécsi nunciának, hogy végül is ő, saját maga lesz kényszerülve döntést hozni az ügyben, s élve patronális jogával maga is megalapíthatja a munkácsi püspökséget(49). 1770. november 1-én a nuncius sietett tudatni ezt a római pápával, de a királynő öt nap múlva, november 6-án, szintén értesítette a pápát döntéséről. XIV. Kelemen pápa meg sem várva Mária Terézia levelét, megakadályozva a királynőt, hogy ne Róma beleegyezése nélkül valósítsa meg ezt az egyházi vonatkozású tervét, már november 17-én értesíti a bécsi nunciust, hogy a munkácsi püspökséget

„kánonszerűleg önálló püspökséggé emeli”. XIV. Kelemen pápa kézhez kapva Mária Terézia levelét 1770. november 27-én saját kezűleg irt levelében értesíti Ausztria császárnőét az előbb említett döntéséről.

Vége Bacsinszky András igyekezete, tehetsége és diplomáciai adottságai melyekkel meggyőzte a császárnőt és minisztereit meghozták a várva várt gyümölcsöt. 1771. szeptember 19-én XIV. Kelemen pápa „Eximia Regálum Principum” bullájával megalapította az önálló Munkácsi Egyházmegyét és 1771. szeptember 23-án az eddigi roszeni tituláris Bradács János püspököt pedig kinevezte az önálló Munkácsi Egyházmegye püspökévé. Sajnos még egy évig sem élvezhette méltóságát, mert 1772. július 4-én visszaadta lelkét Teremtőjének. Bradács János püspök halála után a Munkácsi Egyházmegye papsága egyhangulag Bacsinszky Andrást választotta meg káptalani vikáriusnak.

1772. július 17-én Bacsinszky András értesítette a császári kancelláriát és a Bécsi nunciust Bradács János haláláról és személyének káptalani vikáriussá választásáról. Bacsinszky András értesítését ezen hivatalok továbbították a Római Szentszékhez.

1772. július utolsó napján a bécsi nuncius az Apostoli Szentszék nevében megerősítette Bacsinszky Andrást mint a Munkácsi Egyházmegye káptalani vikáriusát és adminisztrátorát. Ugyan akkor a bécsi nuncius felhívta Mária Terézia figyelmét, hogy új püspök ajánlásakor előnyben részesítse azt a személyt, aki a római Urbán Kollégiumban szerezte meg teológiai végzettségét. De a Munkácsi egyházmegyében nem talált olyan papot, aki az előbb említett intézetben tanult. Ezért döntött úgy, hogy a legodaadóbb, legintelligensebb Bacsinszky Andrást fogja ajánlani, aki még az egykori Osztrák-Magyar monarchia felsőbb köreiben is jól ismert személy. A császárnő, mint Magyarország királynője élve „Iuris Patronatus” jogával 1772. augusztus 5-én Bacsinszky Andrást nevezte ki a Munkácsi Egyházmegye püspökévé(50).

Bendász Dániel

(1) Hodinka Antal. A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. Ungvár, 1911. 93, 116-117.

(2) Hodinka Antal. A munkácsi gör. szert. püspökség okmánytára. Ungvár, 1911. 90-91.

(3) Uo. Hodinka Antal. A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára.- Ungvár, 1911,- 289-290 old..

(4) Uo. 296-297.; Dr. Pirigyi István. A magyarországi görögkatolikusok története.- Nyíregyháza 1990.- 142 old.

(5) Hodinka Antal. A munkácsi görög-katolikus püspökség története. - Budapest,

1909.-570-571 old.

(6) Uo. 569.

(7) Dr. Pirigy István. A magyarországi görögkatolikusok története.- Nyiregyháza 1990.- 148 old.

(8) J. Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits.- Cassoviae 1804 – P-IV., p.31.

(9) Іоаннъ Дулишковичъ. Историческія черты Угро-Русскихъ. Унгваръ, 1877.- Тутрадъ III.- С.137-139.

(10) Іоаннъ Дулишковичъ. Историческія черты Угро-Русскихъ. Унгваръ, 1877.-Тутрадъ III.- С.151-152.

(11) Olsavszky püspök latin beszámolói alapján Hadzsega Bazil kiadta guszin nyelven a következö dolgozatokat: „Додатки к исторіи Русинов и руськихъ церквей в Мараморощ”.- Ужгород, 1922.- 92 С.; „Додатки к исторіи Русинов и руськихъ церквей в Ужанської Жупѣ”.- Ужгород, 1924.; „Додатки к исторіи Русинов и руськихъ церквей в Жупѣ Угоча”.- Ужгород, 1927.- 122 С.;

(12) Др. Василій Гаджега. Додатки к исторіи Русинов и руськихъ церквей в Ужанської Жупѣ”.- Ужгород, 1924.- С.60, 64.

(13) Hodinka Antal. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. - Budapest, 1909.-603 old.

(14) Hodinka Antal. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. - Budapest, 1909.-604 old.

(15) Hodinka Antal. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. - Budapest, 1909.-605 old.

(16) Hodinka Antal. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. - Budapest, 1909.-606 old.

(17) J. Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits.- Cassoviae 1804 – P-IV., p.32-33; Іоаннъ Дулишковичъ. Историческія черты Угро-Русскихъ. Унгваръ, 1877.-Тутрадъ III.- С.172-173.; Пекар Атанасій. Нариси Історії Церкви Закарпаття.- Рим, 1967.- С.57.

(18) J. Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits.- Cassoviae 1804 – P-IV., p.41.

(19) Іоаннъ Дулишковичъ. Историческія черты Угро-Русскихъ. Унгваръ, 1877.-Тутрадъ III.- С.174.

(20) Hodinka Antal. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. - Budapest, 1909.-609 old.; Пекар Атанасій. Нариси Історії Церкви Закарпаття.- Рим, 1967.- С.57-58.

(21) Пекар Атанасій. Нариси Історії Церкви Закарпаття.- Рим, 1967.- С.58.

(22) J. Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits.- Cassoviae 1804 – P-IV., p.76-125; Атанасій В. Пекар, ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття.- Том I.- Рим, Львів 1997.- С.58-59.

(23) Петровъ. Старая Вѣра.- Том II.- С. 79-80

(24) Гомонай . Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX-XX ст.).- Ужгород 1992.-С.6; Йосип Кобаль. Ужгород відомий і невідомий. –Львів 2003.- С.45; о. Степан Пап. Історія Закарпаття.- Том 3.- Івано-Франківськ 2003.- С.122

(25) Hodinka Antal. A munkácsi görögkatolikus püspökség története.- Budapest

- 1909.- 603 old; Др.Василь Гаджега. Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупі.-Студиї історично-архівнї./Науковий зборник товариства «Просвіта» в Ужгородѣ за рѣк 1923.- Рочник II.-С. 59.
- (26) Ijeronim Usztrickij premisli püspök (1715-1746) Galiciában.
- (27) Др.Василь Гаджега. Додатки к исторіи Русинов и руських церквей в Ужанской жупі.-Студиї історично-архівнї./Науковий зборник товариства „Просвіта” в Ужгородѣ за рѣк 1924.. Рочник III.-С.185.
- (28) о.д-р. Олександр Баран. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Бібліотека Логосу. Т.XXXIII. Канада, Йорктон, Саск, 1963.- С.8
- (29) Udvari István. Ruszinok a XVIII. Században. Történelmi és művelődéstörténeti tanulmányok. Nyiregyháza, 1994. 197 old.
- (30) Szabados György 1723- április 5-én született az Ungmegyei Palló községben galiciai származásu Milyán Gábor suszter csládjában. A teológiai tanulmányait Nagyszombaton végezte és 1750. szeptember 30-án Olsavszyk Mihály munkácsi püspök szentelte pappá. 1750-1756 között Sárospatakon volt paróchus, 1756-1760 években Dorogon parochus és a Dorogi esperesi kerület esperese. 1758-ig Szabolcs és Szatmár megyék főesperese. Munkácson halt meg 1771. január 20-án és a Csernekhegyi kolostor temetőjében van eltemetve.
- (31) Михайло Лучкай. Історія Карпатських русинів. Т.IV.-Ужгород, 2003.- С.268.
- (32) Timkó Imre. Keleti kereszténység, keleti egyházak.- Budapest, 1971.- 459-460 old. Дулишковичь Іоаннъ Историческія черты Угро-Русскихъ.- Унгварь. 1874--1877.-Т.III.- С.176.
- (33) Hodinka Antal. A munkácsi görögkatolikus püspökség története.- Budapest 1909. 608 old.; Grigassy Gyula. A magyar görög katolikusok legújabb története. – Ungvár, 1913.- 25-27 o.
- (34) о.д-р. Олександр Баран. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Бібліотека Логосу. Т.XXXIII. Канада, Йорктон, Саск, 1963.- С.11.
- (35) Máramaros megyében már 1760-ban is voltak zavargások az Unió ellen. Ezeknek a zavargásoknak szervezője Szofroniusz szerzetes, aki a kárlócai szerb patriárkával volt kapcsolatban. Itt a veszély nagyobb volt mint Dorogon, mert ezen agitációban némely helyi pap is aktívan vett részt. Azon kívül egy Erdélyi ortodox püspök egy néhány tanulatlan paraszt embert pappá szentelt, akiknek felszentelésük után az volt a szándékuk, hogy folytatni fogják papi működésüket. Olsavszyk Mihály püspöknek sikerült lecsillapítani ezt a mozgalmat
- (36) Атанасій В. Пекар, ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття.- Том I.- Рим, Львів 1997.- С.59
- (37) О.д-р. Олександр Баран. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Бібліотека Логосу. Т.XXXIII. Канада, Йорктон, Саск, 1963.- С.11-12.; Іоаннъ Дулишковичь. Историческія черты Угро-Русскихъ. Унгварь, 1877.-Тутрадь III.- С.199-211.

- (38) Bajzát József (1720-1802). 1737-ben a Nagyszombati szemináriumban

elkezdte tanulmányait. 1743-ban pappá szentelték 1750-ben kanonok Pozsonyban. 1751-től a magyar királyi kancellária tanácsadója. 1777-től Veszprémi püspök (39) Михайло Лучкай. Історія Карпатських русинів. Т.IV.-Ужгород, 2003.- С.157.

(40) Там же. Михайло Лучкай. С.157.

(41) Іоаннъ Дулишковичъ. Историческія черты Угро-Русскихъ. Унгварь, 1877.-Тутрадъ III.- С.212.

(42) II. József - Mária Terézia királynő legidősebb fia. Apja, I.Ferenc császár halála után 1765-ben a német-római császár címét viselte és anyja őt kormánytársává fogadta.

(43) Дулишковичъ Іоаннъ Историческія черты Угро-Русскихъ.- Унгварь. 1874.-1877.-Т.III.- С.213.; Михайло Лучкай. Історія Карпатських русинів. Т.IV.-Ужгород, 2003.- С.159-161.

(44) Coquelin – római ügyvéd, már 1767-ben a pápának beadott Maria Terézia emlékirata szerkesztésében részt vett, most újabb emlékiratot adott be.

(45) Hodinka Antal. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. -Budapest, 1909.-617-621 old.

(46) J. Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits.- Cassoviae 1804 – P-IV., p.143-185.

(47) Hodinka Antal. A munkácsi görög-katholikus püspökség története. -Budapest, 1909.-619 old.

(48) Kaunitz Vencel Antal (1711-1794) IV. Károly császár udvari tanácsosa volt. 1741-ben Mária Terézia diplomáciai ügyek intézésével bizta meg Kaunitzt. 1750-1753 között Francia országban nagykövet. Mária Terézia 1753-ban osztrák udvari és államkancellárrá nevezte őt ki. II. József császár (1780-1790) alatt sokat veszített befolyásából. II. Ferenc császár (1792-1835) trónraléptekor Kaunitz udvari kancellária méltóságáról lemondott és 1794. június 27-én meghalt Bécsben.

(49) Дулишковичъ Іоаннъ Историческія черты Угро-Русскихъ.- Унгварь. 1874.-1877.-Т.III.- С.214

(50) J. Basilovits. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits.- Cassoviae 1804 – P-IV., p.216-218.; о.д-р. Олександр Баран. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Бібліотека Логосу. Т.XXXIII. Канада, Йорктон, Саск, 1963.- С.15.

Пам'яті єпископа Івана Лявинця

9 грудня 2012 року греко-католицька церква понесла велику втрату. Упокоївся у Брні (Чехія) владыка Іван Лявинець, апостольський екзарх.

Кир Іван Лявинець родився 18 квітня 1923 року у селі Воловець на тогочасній Подкарпатській Русі у родині учителя Степана Лявинця і Ілони Андрашко. У родині було 9 дітей. Іван Лявинець закінчив Мукачівську гімназію, згодом штудував теологію у Ужгороді, потім у Відні. На священника був висвячений 28 липня 1946 року Пряшівським єпископом Петром Павлом Гойдичом. Поза політичних подій (кінець II. Світової війни, приєднання Подкарпаття

до Радянської України) Іван Лявинець не міг повернутися додому, у рідний край, який був зайнятий радянським військом. Він обстався у Пряшіві, де спершу був секретарем владыки Гойдича, згодом редактором часописів «Благовісник» і «Зоря». У квітні 1949 року був іменований духовником богословської семінарії.

Після насильственої ліквідації тогочасним комуністичним режимом греко-католицької церкви у Чехословаччині, у 1950 році був арештований владыка Гойдич. Тоді владыка Василь Гопко іменовав Івана Лявинця правомочним генеральним вікарієм. Сесю обов'язки Іван Лявинець справляв тайно. У 1955 році він був арештований, а через рік на інсценованому судовому процесі був засуджений на 4 роки ув'язнення. Після виходу на свободу йому не було дозволено жити у Пряшівському і Кошицькому країх, звідси Іван Лявинець перебрався до Праги, де робив на різних важких фізичних роботах: був истопником, потім кондуктором на трамваях. Айбо у той же час проводив роботу по оживленню греко-католицької церкви.

Уєдно із надвладыком Празьким Томашком організував підписання петиції і інші акції по відродженню і оновленню греко-католицької церкви у Чехословаччині, що ся удало у 1969 році. У квітні 1969 року Іван Лявинець був іменований парохом греко-католицької парохії Св. Климента у Празі. У лютому 1993 року став єпископським вікарієм греко-католицької церкви у Чеській Республіці.

Під час своєї навщивы Чеської Республіки у 1996 році папа Іоанн

Павел II. 15 марта папськов буллов установив греко-католический Апостольский екзархат, а первым екзархом именовав Ивана Лявинца из титулом Владыки Акалисенського. Через 2 тыжні 30 марта у Римі у Базилиці Св. Климента, Иван Лявинец быв высячений на епископа. Должность апостольского екзарха греко-католикув у Чехії владыка Лявинец исполняв до 24 апріля

2003 рока, до выхода на пензію.

Знати про епископа треба и того, ош спутницюв його жия была поетична муза. Писати стихи вун зачав иши у студенчеські роки, коли зачав публікувати ся у новинках «Правда», «Русский народный голос», у алманахах «Шаги», «12», «Живая струя» пуд псевдонімом Иван Горянин. У 1942 році був выданный його первый літературный зборник «Страна простацкая». У стихах вун описав смутні картины бідності простацького люда, дуже образно символізуючи її из калинов, котра плаче, побита у зимі вітром. Пуд час студій у Відні у його стихах домінують релігійні мотивы. Поет щасливый, ош найшов свуй путь у житю у служенії Христу:

*Я шел, сам не знал – куда
Сперва искал свою дорогу,
Искал, мучительно страдал:
Нашел ее я в Боге*

Свое 80-літіє Кир Иван Лявинец отзначив, выдавши збирьку «Цвіты на столі», куды войшли стихи разных рокув. Сесі стихи ийшли из глубины його чистої душі, помогавучи стати на путь духовного возрождения.

Послідні роки свого жия вун провюв у Домі Св. Алберты у Брні. 14 децембра у Празі отбыло ся прощаніє из бывшим апостольським екзархом у Катедральному Соборі Сятого Климента. Тіло усопшого было доставлено у село Воловец на Подкарпатю (Украина), на місто його рожденія. Екзарх похороненый коло новозбудованої греко-католичеської церкви, будованя котрої вун фінансово подпоровав и котра была посвячена ним у 2003 році, при огромному стеченію народа. Вун лишить ся у памняти вірникув достойным сыном церкви. Блаженный йому покой и Вічная памянь.

Др. М. Лявинец

Прощання із Фруцієм

3 новембра 2012 рока одойшов у вічність всіми любимый и честованный Др. Атаназ Фединец, Фруці. Из болем у душі, каждый из нас, позерать на його картины и не може повірвати, ош його уже не є межи нами.

Атаназ родив ся у русинський родині легендарного хірурга Александра Фединця 2 децембра 1936 рока. Закончив середню школу им. А. С. Пушкіна у Мукачові, пак медичный факультет Ужгородської Універзити. Став доктором-рентгенологом. Айбо йому судило ся стати художником, котрый из великов силов выразив у своих полотнах русинські традиції, прекрасный рудный край и ушытко, што вол-

новало його народ. Діла нього усе было интересантнов особность, її характер, її індивідуальность. А імпульс ид малёваню вун дустав у далекі 60-ті роки, коли общав ся из прекрасными художниками Ф. Манайло, А. Коцков, А. Кашшаем и знамыми літераторами, артистами, режисерами. У тоты роки Фруці серйозно занимав ся фотографійов и мав великі успіхы. У 1967 році работы Фруція демонстрували ся на передвижнуй выставці у США. У 1968 році на Празькуй межнароднуй выставці фотографій работы Фруція были напечатані у извістному журналі «Фотографія». У 1969 році у Штуттарті на выставці «Шедевры фотографії и як їх робити», Фруці дустав грамоту. У Штуттартському музею Модерно ищи и дотеперь мож увидіти 2 його работы з тої выставкы. Малярство прийшло до Фруція у 80-ті роки минувшого стороча. Перед тым, у 1973 році вун закончив Одеську однорочну школу Художеств. Уд тогды Фруці много робив над сюжетами, композиціями, рисунком своих образув. Тематика його дуже богата, його пейзажі, бытові сюжеты, портреты, - сесе ушытко оригінальный живопис справжнього майстра.

Атаназ Фединец став членом Вседержавного Союза Художников Мадярщины, членом Общества Художников им. Енді Варголы, членом клуба художников «Корвін». За роки малярства Фруці мав многочиселні авторські и колективні выставкы, став лавреатом многих премій.

У 1990 році на выставці Витварного и декоративного умелества у XVI районі Будапешта дустав диплом за картину высокого художественного рувня. У 1997 році на осінньому вернісажі у Домі културы «Корвін» - премію. У 1999 році у Веспримі на конкурзі у честь 150 ручного юбілея Мадярської Освободителной войны дустав I. премію. У 2005 році дустав награду Института Културы Мадярщины «Pro Cultura Minoritatum Hungariae». Усе будеме тебе памнятати, Фруці!

Др. М. Лявинец

Архив фонографических записов живой беседы и песни в Чехословацкой республике

З винаходом грамофона Едісоном стала можливість записувати сучасну людську бесіду і зберегти її на вічні часи. Вихосновати сю можливість постановили передовсім наукові інституції. Віденська Академія наук ще в р. 1899. старанем секцій математично-природописної та філософично-історичної поставили рішити сь ся вопрос у напрямі практичном а то найти відповідний апарат, що записував би не на валець (циліндер) але на плиту, з котрої при помочи гальванопластики учинилобися металічну мідняну матрицу дїля роблення з неї дальших копій. Асистент Др. Фріц Гавзер розв'язав сю задачу и сконстрував відповідний легко переносний апарат, який его наслідники усовершеншили еще дальше. При помочи того апарата пороблено записи не лиш бесід народів, што жили в Австрії (межи иншими и деякі говори галицькі записав автор сеї статі) але также и других, а деяких азійских та африканских. Кулкость плит записаних выросла бігом літ на близько 3000 так, што дійсно можна уповісти, што тым сотвореный архив живої бесіди сучасних народів не лем европейских ай и позаевропейских. Подобный архив сотвореный и в Берлині при помочи иншого апарата. В посліднім часі признали вагу таких фонографічних записів не лем живої бесіди а и пісень народних, при том и глядано, при помочи котрого фонографа записувати их. При пробі робленуї прошлого рока на конгресі народної пісні у Празі вирішено, што найліпше передає людську бесіду апарат приватної французської фірми «Pathe», што славиться до нині знаменитов якостей фонографічних плит для співу. Тайны того доброго виконання запису лежать перед широков публіков задля конкурентійних цілей ищи закрыті, а лежать они передовсім у восковуй масі, у котру риються голосові філі а також у скріпленю запису відповідними електричними струями.

Академія наук у Празі рішила также заложити архив живої бесіди не лиш чеської в єї діалектах и литературнуї формі, голошеної устами найзнаменитиших представителів искусства и науки, а также и других народів межи иншими и нашого карпатурського. Не хосновала она якогось нового апарата свого власного винахода, а випробованого апарата фірми «Pathe», яка выслала для сеї ціли до Праги не лише апарат из механиками, а и наукового проводника, фонетика проф. Пернота (Pernot) и єдного знатока музики. Роботу начато дня 19 с. м.

Зорганізована подкарпатурської експедиції до Праги для записів бесіди и пісень доручила Академія Наук мені. Через цілі вакації велася підготовча робота, треба было выбрати представителів всіх

замітніших говорів од Спиша аж до Гуцульщини, в деяких случаях їхати самому на місце и виглядати чоловіка з відповідним голосом и добрим выговором та пересвідчити чоловіка взагалі ити на таку ціль до Праги. У других случаях помогли у вигляданю відповідних людей місті учителі и священники. Таких головніших говорів выбрано до запису аж 16. Были они слідуочі: 1) горішний *спишский* – говорив казку Салонь Петро Ляхов и співав три пісні: колысанку, дротярську, (коли опускають дротарі село) на вечірках; 2) *западношарышский* мав быти заступлений Николаєм Марамухов из Блажова – однак сей в послідню минуту був перешкоджений ити до Праги; 3) *маковицкий* – представляв уч. IV. кл. гимн. в Ужгороді родом з Никловы Андрей Мацица – говорив казку; 4) *полуднево-земплинский* представляв дяк з Руської Порубы Иван Гога – говорив казку и співав пісні: великодну, суботки и свальбу; 5) *півночно-земплинский* говор представляв селянини из села Пыхоть Иван Сисак – говорив казку; 6) *валашковский* говор як представлятеля вымершого говору околиць Собраниець-Михаловець-Гуменного заступав Юра Каланин Сухий из села Валашковець; 7) *ужгородської* говор (на півноч од Ужгорода) представляв Павло Ковач из Невизкого, говорив казку и співав: баладу («Ой ходила біла дівка у ліс по калину») и колядку; 8) *ублянський* говор представляв Дарянин Дзюрю – говорив казку; 9) *середнянско-мукачевский* говор представляв учитель Федор Похван из Гайдоша – говорив казку, співав: Посіяла круту руту, Чарочко, Ой не ходи Грицю; 10) *великолучанський* говор представляв Драга Димитрій з В. Лучок – говорив казку; 12) *веречанський* говор – Иван Демян, говорив казку, співав пісні: чумацку, свальбу, при крестинах; 13) *иршавсько-довжанський* говор – Попович Шимон з Имстичева, говорив казку; 14) *долишно-мармороський* говор – Біланич Михаил из Пудплеші, говорив про заручанки, співав: вівчарську, п'яцку, колядку; 15) *бычковський* говор – Йосипчук Василь з В.Бычкова, говорив казку, співав: колядку, весенні пісні, п'яцку; 16) *гуцульський* говор – Ворохта Юра из Рахова, говорив про свальбу и співав: гайвки (великодні), щедровку из повинчанем и кучанем. Крім того співали хором: Червена ружа, Бодайся тот когут знуdiv.

При записованю наших говорів присутствовали крім мене из рамены Академії наук у Празі президент Академії проф.Зубатий и проф. Хлумский, які записами говорів наших и пісень, особливо старовинних обрядовых, были дуже вдоволені.

Фирма «*Pathe*», як світова фирма виробнича, навірно и розширить образки нашої бесіди и нашої пісні по цілому світі.

Текст адаптований

Др. И. Панькевич
Печаталося у часописі: «Подкарпатська Русь»

“Діалог межи культурами”

Історія життя Епіфана Дровняка (Никифора Криницького) (1895 – 1968)

У кожної русинської діаспори є свої будителі, визначні діятелі, герої і художники. У Мадярщині таким був Антоній Годинка, у Америці – Енді Варгол, а у Польщі – Епіфан Дровняк. Про то, ким був Епіфан Дровняк (Никифор) у Мадярщині мало ко знає. 2008 рук Европська Унія провела под слогеном “Діалог межи культу-

рами”. Діла нас, Русинув, то было дуже актуалнов темов, бо мы живеме усяде по світу и єсьме неотділнов частєв многих велих націй Европы. Позад сього, діла Русинув сесь слоген має свуй своєрудный дуалізм: з єдного бока то є діалог межи державами де живуть Русини, а з другого то є и діалог межи нами, Русинами, бо дякувучи многим историчным причинам, позад котрых мы ся розсіяли по світу, каждая русинська діаспора у Европі має “свою” русинську культуру. Се є діла нас дуже важным, бо дякувучи Европській Унії, велика часть Русинув оказала ся у єднуй державі. Се дає нам можность свободно ся общати из нашими Братами-Русинами у Европі, булше познати культуру єден другого, обміняти ся своїми гадками, давати єден другому совіти и уєдно сохранили и розвивати свою культуру. У послідні часы проводить ся много таких програм и маніфестацій, де маєме можность стріти ся, указати єден другому своїи культурні цінності. У 2008 році коли одбив ся V. Межнародный Бієнале Русинської и Лемківської культури у Криницы у Польщі, я заінтересовала ся животом Епіфана Дровняка (Никифора). Се якраз є єдним из таких сят, де проходять “діалоги” межи русинськими культурами. Каждє русинськєє и лемківськєє сятко котреє ся одбывать у Криницы начинать ся из паніхіди коло гроба Епіфана Дровняка (Никифора) - знамого представника наївного малярства.

Епіфан Дровняк (Никифор) родив ся 21 мая 1895 рока у містечку Криниця, де тогды проживало булше ги 90% Лемків. Його мати

(Євдокія Дровняк) была німов и робила служницю у Криницьких панзіонах, у багатых газдах. Коли ся народив хворый хлопчик, то парох дав йому имня Епіфаній (25 мая день св. Епіфана), айбо позад того, што сесе имня екзотичное и не є милозвучным, малого сирохмана зачали називати Никыфором. Вун рус собі у Криничому селі, недалеко вуд греко-католичеської церкви. Ошколовання мусив лишити, бо дуже тяжко му ся давала наука. Ходив по разных роботах, заробляв собі на хліб. Не позиравучи на тото, што Никыфор писати ся навчив докус кешервешно, вун з раннёго дїтства любив малёвати. Спершу вун малёвав грифлем на

таблі, пак церузув на маленьких папірчиках вуд сигаретликув, чоколады и т.п. За сесь хист криничани иронічно прозвали го Матейком. Завто ош вун був мало чудным (чудно говорив, мав великі уха) його усяде попихали. Позад сього вун май ліпше любив быти у церкви. У ті часы вун малює себе коло сятых, себе в єпископській митрі, авадь на хмарі пуд небом.

Из зимы 1931 рока бідованням и жебрацтву Никыфора приходить конец и його доля ся змінять. Вун знакомить ся из лембергським маляром Романом Турином, котрый прикликав го до себе и став помагати му матеріално. Вражений картинами Никыфора, пан Роман дораховав вуддати його картины до паризької галереї Leon Marseille на выставку украинських, французьких и итальянських художников, што ся отбыла у новембру 1932 рока. Так спершу картины Никыфора потрапили у Париж. Пусля сєї выставки його визнавать як яркого представителя наївного малярства, принимавуть го до плеяди світових художников. У сесь час творчеством Епіфана Дровняка заінтересовує ся польський художник Єжи Вольф, и у 1938 році вун опубліковує у часописі Arkady нарис *“Маляр наївного реалізму в Польщі. Никыфор”*, дякувучи котрому Никыфора прираховали до

художникув світового рівня. Айбо кар'єрі художника-самоука заваджує война, а пак горезвісна акція Вісла, и Никыфору у 1947 році доводить ся розділити долю ушыткых лемків у Полщі. Чотыри разы його высилали у Щецин, а вун усе ся вертав. Піши, 700 кілометрів путовав, обы ся вернути на рудну землю. Пак дораховали змінити йому національність и имня Ян а фамилію Никыфор, и так го полякы лишили. (у урядах його называли просто Нікіфор Криницький).

У 1949 році у Варшаві была открыта персонална выставка *“Виставка художніх робіт Яна Нікіфора з Криници”*. Айбо його слава приходить аж у 1959 році на выставці у Парижі в галереї Diny Viemy. Пусля сёго вун выставляє ся у Амстердамі, де його малёваний світ родом, из карпатської землі находит чествованое місто коло картин Ван Гога, Марка Шагала. У сьому же році вун выставляє ся и у Брюселі. Вун дустає много заказув на картины и ікони, його картины купувуть знамі европські галереї. У 1960 році Никыфор має выставку у Гайфі и Єрусалимі, а у 1961 році у Франкфурті Баден-Баден, Ганновері, Базилеї. Пузніше у Римі, Відню, Чікаго, Швейцарії, Лондоні и у многих других державах. У 60-ті роки вун мав ушытко: славу, вузнаня, велику суму грошей, авто, телевізор, айбо коло того був дуже хворым. Восены 1968 рока Никыфор путує у село Фолуш, де у місному санаторію лічить ся вуд туберкулёза, айбо хворота прогресує и 10 октовбра Никыфор - Епіфан Дровняк – Матейко – Ян Нікіфор – Никыфор Криницький - умерать. Єдну из послідніх своїх картин художник подписал *“Най-святіший Никыфор”*. Душа Никыфора была аскетичнов, наповнена радостёв и болем, така, як душа каждого Лемка, Русина. Його малярство отличає ся декоративнов выразністю рисунка, тонкым чувством колорита, ритмічністю, контрастністю цвітув. Вун малёвав по памяти и був проєктантом своих міст. Май характерні його темы, то: ікони, церкви, сілська и варошська архітектура.

Доля Никыфора лягла у основу сценарія фільма знамого польського режисера Кшиштофа Краузе *“Мій Никыфор”*, котрый у 2005 році на міжнародному кінофестивалі у Чехії Карлові Вары дустав три приза єден з них Гран-Прі.

Маріанна Лявинец мл.

СПЕРЕДСЛОВО.....	стр. 3
МАЙВАЖНІ СОБЫТІЯ У ЖИТТЮ РУСИНСЬКОЇ ОБЩИНИ	
МАДЯРЩИНЫ.....	стр. 4
ПРЕДСТАВЛЯЄМЕ ЛАВРЕАТУВ ПРЕМІИ	
ИМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ.....	стр. 15
ЗНАМЕНИТІ ЛЮДИ	
Др. О. Дуць-Файфер	Икона сочасної Лемковини
(до 65- рочя Петра Трохановського).....	стр. 20
Др. М. Лявинец	Пам'яті Емілія Кобулея.....
Александр Щур	стр. 22
Дезидерій Задор, як я його пам'ятаву.....	стр. 25
Віктор Теличко	Євгеній Станкович
(до 70 – рочя из дня рожденія композитора).....	стр. 29
Iffy. Fedinecz Sándor	Sanyi bácsi az Ember
Megemlékezés Fedinecz Sándor professzorról.....	стр. 31
Александра Игнатович	Марія Пілцер
(До 100 роча из дня рожденія заслуженої артистки).....	стр. 43
Др. Янош Сабо	Михаил Орос.....
ПУБЛІЦИСТИКА	стр. 46
Маріанна А. Лявинец	Кодифікація
русинського языкау Мадярщині.....	стр. 47
Botlik József PhD.	Bródy András és Volosin
Ágoston/Avgusztin politikai pályának összevetése.....	стр. 53
Bendász Dániel	Bacsinszky András.....
Др. М. Лявинец	стр. 75
Пам'яті єпископа Ивана Лявинця.....	стр. 88
Др. М. Лявинец	Прощання из Фруційом.....
Др. И. Панькевич	стр. 90
Архив фонографических записов.....	стр. 91
Маріанна Лявинец мл.	
Исторія живота Епіфана Дворняка.....	стр. 93

*Вседержавное Общество Русинської Інтелігенції
им. академіка Антонія Годинки виражає офіційну подяку
за підпорювання вишитким тым, ко помагав нам збирати
матеріали, писав статі, давав нам совіты и критику.
Матеріальну помоч и подпору дустали сьме вуд многих
Русинських Самоуправлений,
за што видавателі виражають благодарность.*

OK

OIK

200001407103

на Манаїло

внило би ся 70 рокув

На убкладці: робота Івана Манаїло "Опукам", 1973 р.